

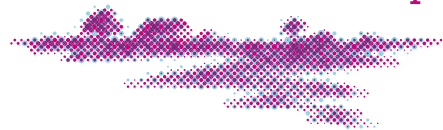

Jaarverslag 2022

Stichting
Het Drentse Landschap

Het Drentse Landschap

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry, no matter how small, should be recorded to ensure the integrity of the financial data. This includes not only sales and purchases but also expenses and income. The document provides a detailed list of items that should be tracked, such as inventory levels, supplier payments, and customer orders. It also outlines the procedures for recording these transactions, including the use of specific forms and the assignment of responsibilities to different staff members.

The second part of the document focuses on the analysis of the recorded data. It describes various methods for identifying trends and anomalies in the financial performance. This includes comparing current data with historical trends, as well as benchmarking against industry standards. The document also discusses the importance of regular reviews and reports, which provide management with the information needed to make informed decisions. It highlights the role of these reports in identifying areas for improvement and in planning for the future.

The final part of the document addresses the challenges of maintaining accurate records and the importance of training staff members. It emphasizes that all employees involved in the financial process must be properly trained and held accountable for their work. The document provides guidelines for training and ongoing support, as well as strategies for ensuring that the system remains up-to-date and effective. It concludes by reiterating the importance of a strong financial record-keeping system for the long-term success of the organization.

Jaarverslag 2022

Stichting Het Drentse Landschap

Missie

Stichting Het Drentse Landschap is opgericht op 11 juni 1934. Ze wil ervoor zorgen dat Drenthe mooi en leefbaar blijft. Dat doet Het Drentse Landschap door het aankopen en goed beheren van (natuur)terreinen en cultuurhistorisch waardevolle objecten als boerderijen en kerken. Ook verzorgt ze educatie en voorlichting over de waarde van natuur, landschap en erfgoed.

Strategisch beleid

Het Drentse Landschap vindt het belangrijk dat er een groot draagvlak is voor de bescherming van de natuur, het landschap en de cultuur in Drenthe. Daarom opereert ze op veel verschillende werkvelden en zal ze zo nodig haar werkveld verbreden. Op deze wijze wil Het Drentse Landschap haar positie in de sectoren natuurbeheer en cultureel erfgoed versterken, zowel bij de politiek, de overheden en aanverwante organisaties als bij de Drentse bevolking.

Richtlijn

Dit jaarverslag is opgesteld volgens de Richtlijn van de Raad voor de Jaarverslaggeving en voldoet daarmee aan de eisen van het CBF-Keur.

Stichting Het Drentse Landschap

Kloosterstraat 5
9401 KD Assen
www.drentslandschap.nl

Het Drentse Landschap

Stichting Het Drentse Landschap
behartigt ook de belangen van:

- Stichting Oude Drentse Kerken
- Stichting Drs. A.V.J. den Hartogh Fonds
- Fonds Onrendabele Monumenten

Inhoud

Voorwoord	5
Verslag Raad van Toezicht	9
Kengetallen	12
1 Natuur en landschap	
1.1 Projecten	14
1.2 Grondverwerving	16
1.3 Onderzoek en beheerevaluatie	20
1.4 Beheer natuurgebieden	23
1.5 Beleidsontwikkeling	28
2 Monumenten en erven	
2.1 Projecten	32
2.2 Verwerving erfgoed	35
2.3 Beheer gebouwen en erven	36
2.4 Belangenbehartiging en beleidsontwikkeling	39
3 Contact met de samenleving	
3.1 Projecten	44
3.2 Steun aan Het Drentse Landschap	45
3.3 Activiteiten	47
3.4 Vrijwilligers	53
3.5 Beleidsontwikkeling	54
4 Personeel en organisatie	
4.1 Organisatieontwikkeling	58
4.2 Personeel	60
5 Jaarrekening 2022	
5.1 Financiën	66
5.2 Risicomanagement	68
5.3 Verantwoordingsverklaring	71
5.4 Jaarrekening	73
5.5 Begroting 2023	95
5.6 Accountantsverklaring	96
Bijlagen	
1 Samenstelling bestuur en commissies	100
2 Organisationschema Het Drentse Landschap	101
3 Overzicht natuurgebieden	102
4 Overzicht gebouwen	103
5 Overzicht archeologische objecten	106
6 Overzicht beelden	107
7 Overzicht deelname overlegstructuren	108
8 Overzicht bedrijfssponsors	109
9 Duurzaamheidscentrum Assen – Highlights van de resultaten in 2019 t/m 2022	110

Colofon

Uitgave

Stichting Het Drentse Landschap
Assen, april 2023

Redactie

Bertus Boivin

Tekstcorrectie

Redactie bureau Marita Weener

Fotografie

Arend Barkhof: p. 5

Hans Dekker: p. 29, 70

Reinder Dokter: p. 16

Sake Elzinga: cover, p. 17, 24, 27, 35, 36, 56

Rienk Hiddema: p. 67

Elzo Hofman: p. 32

René Oosterhuis: p. 60

Aaldrik Pot: p. 23

Stefan Pronk: p. 64, 99

Sybrein Sikma: p. 14

Shutterstock: p. 13, 20

Frank van der Velden: p. 33, 40

Geert de Vries: p. 65

Paulien Zomer: p. 7, 9, 10, 15, 18, 31, 37, 38, 39, 43, 45, 47, 51, 53, 54, 55, 58, 59, 62, 63

Rudmer Zwerver: p. 21

Vormgeving en infographics

André Diepgrond / In Ontwerp

Voorwoord

Een jaar met nieuwe onzekerheden

Na twee coronajaren ging Nederland in het voorjaar van 2022 van het slot. Ongeveer op dat moment viel Rusland buurland Oekraïne binnen. Het werd het begin van een afschuwelijke tijd voor de Oekraïners. Voor Europa en de rest van de wereld begon een nieuwe periode van onzekerheid.

Al snel leidde de oorlog tot een nieuwe crisis waar wij als Het Drentse Landschap ook direct mee te maken kregen. Hoge energie- en brandstofprijzen zorgden voor sterk toenemende kosten en bovendien voor grote zorgen bij veel van onze huurders. Net als in de coronacrisis is het uiteindelijk gelukt om met veel van onze huurders goede afspraken te maken. Ook zijn we plannen gaan maken om het verduurzamen van onze panden versneld ter hand te nemen.

Uitzonderlijk jaar

In 2022 nam de oppervlakte van onze natuurgebieden met maar liefst 544 hectare toe. Dit kwam slechts éénmaal eerder voor in onze bijna negentigjarige geschiedenis. De grootste verwerving was de majestueuze schenking van het 313 hectare grote Ooster- en Westersand bij Uffelte. Het blijft bijna niet te bevatten dat de zorg voor het beheer van dit zeer waardevolle Natura 2000-gebied door de eigenaresse mevrouw Renée Pigeaud aan ons is toevertrouwd ...

Een andere bijzondere gebeurtenis in 2022 was onze betrokkenheid bij het Landgoed Westersche Veld van Rolde. Het 190 hectare grote landgoed bestaat uit bos, heide en cultuurgrond. Het Drentse Landschap is voor 83,64% medeaandeelhouder van dit landgoed geworden is via de nieuwe BV Landgoed Westersche Veld van Rolde. Het is een mooi voorbeeld van hoe particuliere grondbezitters samenwerking zoeken met een natuurorganisatie om de toekomst van hun natuurgebied zeker te stellen.

Wolvenleed

De komst van de wolf naar Drenthe was al jaren aangekondigd. Toch werden we net als veel schapenboeren verrast door de snelheid waarmee de wolvenpopulatie zich ook hier heeft uitgebreid. In de zomer werden we regelmatig opgeschrikt door aanvallen van de wolf op onze schapen en runderen. Voor onze

collega's die het beheer van deze dieren onder hun hoede hebben, waren het vaak ingrijpende emotionele gebeurtenissen. Snelle aanpassingen in het beheer hebben ertoe geleid dat er gelukkig geen aanvallen meer hebben plaatsgevonden.

De hevige emoties vanuit de samenleving op de meldingen van slachtoffers van de wolf zijn ook ons niet in de koude kleren gaan zitten. De wolf is beschermd en zal niet meer weggaan uit Drenthe. We zullen dus een manier moeten vinden om samen met de wolf te leven. Elders in de wereld lukt dat ook. We verwachten dat het met de juiste preventieve maatregelen mogelijk moet zijn om de wolf een eigen plek te geven in onze natuurgebieden.

Erfgoedtaak

De erfgoedtaak van Het Drentse Landschap heeft zich in de loop van de jaren steeds verder uitgebreid. In 2021 hebben we al een beleidsplan gemaakt voor het groene erfgoed dat we beheren, denk hierbij aan de tuinen van landgoederen en dergelijke.

In 2022 zijn we gestart met het ontwikkelen van beleid hoe we met historische interieurs moeten omgaan. Bij schenkingen en nalatenschappen krijgt Het Drentse Landschap steeds vaker interieurs meegeleverd, waardoor onze collectie interieurs snel groeit. We zijn daarom gestart met een inventarisatie van niet alleen de meubels, maar ook objecten als schilderijen. Komend jaar wordt deze inventarisatie vertaald in een beleids- en onderhoudsplan.

Betrouwbaarheid

De belangstelling voor onze stichting neemt nog steeds toe. Niet alleen zien we na jaren van teruggang het aantal beschermers met 500 nieuwe beschermers groeien naar 16.590. Het bedrag van bijna 900.000 euro dat we in 2022 uit erfenissen en legaten mochten ontvangen, is uitzonderlijk hoog.

Uit gesprekken met mensen die hun vermogen aan Het Drentse Landschap willen schenken en nalaten, blijkt steeds weer hun grote zorg voor de toekomst van Drenthe. Met een overheid die zich steeds minder inzet voor het behoud van natuur, landschap en erfgoed zien zij in Het Drentse Landschap een betrouwbare partner die concreet iets kan doen om Drenthe mooi

en leefbaar te houden. Deze enorme blijk van waardering voor ons werk geeft energie en inspiratie om ons nóg steviger in te zetten voor alles wat Drenthe zo mooi maakt!

Financiële resultaten

De geconsolideerde jaarrekening 2022 van Het Drentse Landschap sluit af met een voordelig saldo van € 22.370. Het jaarlijkse resultaat is altijd sterk afhankelijk van de uitgaven voor de uitvoering van projecten en de aankoop van natuur en erfgoed. Deze activiteiten worden voornamelijk gedekt met subsidies, legaten en schenkingen, maar waar nodig worden ook de hiervoor bestemde reserves aangewend.

- De enkelvoudige resultaten van Het Drentse Landschap, Beheerboerderijen Het Drentse Landschap BV en BV Landgoed Westersche Veld van Rolde samen laten een voordelig saldo zien van € 526.785. Dit resultaat is met name het gevolg van legaten en schenkingen die aan ons zijn toevertrouwd. Deze gelden zetten we in de nabije toekomst in voor het realiseren van onze doelstellingen.
- Stichting Oude Drentse Kerken sluit het jaar af met een voordelig saldo van € 2.926. Dit bedrag wordt toegevoegd aan de Bestemmingsreserve SODK.
- Als gevolg van negatieve beleggingsresultaten sluit Stichting Drs. A.V.J. den Hartogh Fonds het boekjaar af met een negatief saldo van € 138.214.
- Stichting Fonds Onrendabele Monumenten heeft het jaar afgesloten met een negatief saldo van € 369.128. Ook hier is het resultaat het gevolg van negatieve beleggingsresultaten.

In hoofdstuk 5 van dit jaarverslag geven we een uitgebreide toelichting op de jaarcijfers.

Vooruitblik

- **Stikstofcrisis** Na opnieuw een jaar met veel onzekerheden hoe de stikstofcrisis wordt aangepakt – en wat dit betekent voor de inzet van Het Drentse Landschap – komt als het goed is een eind in 2023. Medio dit jaar moeten de provincies hun plan van aanpak indienen bij het Rijk. Dat er grote veranderingen aan zitten te komen in het landelijke gebied is een feit.
- **Natuur Netwerk Nederland** Hoe het nieuwe pakket aan maatregelen zich verhoudt tot het realiseren van het Natuur Netwerk Nederland, dat in 2027 klaar moet zijn, blijft tot nu toe onduidelijk. Wel merken we dat het Nationaal Programma Landelijk Gebied veel tijd in beslag neemt. Hierdoor dreigt de reguliere opgave van het Natuur Netwerk Nederland in het gedrang te komen. Het Drentse Landschap zal de provincie erop blijven wijzen dat hoe sneller het netwerk gerealiseerd is, hoe beter de kwaliteit van de natuur wordt.
- **Restauratie Overcingel** Het Drentse Landschap staat in 2023 voor grote restauratieopgaven, waarvan het project Overcingel natuurlijk het meest opvallende is. Door de stijgende bouwkosten hebben we de begroting voor dit project inmiddels alweer moeten bijstellen. Het tekort hopen we te kunnen opvangen met een extra fondsenwervingsactie. Het zal dit jaar sowieso nog

lastig genoeg worden om alle onderhouds-klussen bij aannemers onder te brengen. De krapte op de arbeidsmarkt leidt hier tot lange wachttijden.

- **Vervangen roedes molens** Bij kwaliteitsonderzoek aan de zogeheten molenroedes bleken ook in enkele van onze molens veiligheidsrisico's aanwezig. Met het vervangen van de roedes zijn enkele tonnen gemoeid. We hopen dat de fondsen en de provincie Drenthe ons financieel zullen gaan steunen en dat de molens weer snel kunnen gaan draaien. Een stilstaande molen is immers nooit goed voor het behoud van het monument!
- **Bezoekerscentrum Orvelte** Verheugend is dat na een ingrijpende restauratie en verbouwing van de Bruntingerhof het nieuwe Bezoekerscentrum Orvelte in het voorjaar van 2023 opengaat. Samen met het Toeristisch Informatiepunt Orvelte (TIP) gaan we dit centrum beheren. In de Bruntingerhof kunnen de bezoekers kennismaken met het Drentse boerenleven en andere facetten van het Drentse landschap. Het bezoekerscentrum moet het startpunt worden van een bezoek aan Orvelte. Behalve met het TIP werken we in Orvelte nauw samen met Stichting Coöperatief Orvelte, bijvoorbeeld als het gaat om activiteiten en vrijwilligers.
- **Medewerkers met pensioen** De komende jaren gaan relatief veel medewerkers van Het Drentse Landschap met pensioen. Om te voorkomen dat kennis en ervaring mee verdwijnen, proberen we tijdig op hun vertrek te anticiperen. Dit betekent dat we in 2023 met een iets grotere formatie werken dan de afgelopen jaren gebruikelijk was. De verwachting is dat de aantallen in 2024 weer genormaliseerd zullen zijn.
- **Implementatie nieuwe ICT-systemen** Belangrijk aandachtspunt voor het komende jaar is de kennisvergroting via onze digitale systemen MS 365 Office en AFAS. De implementatie van deze nieuwe ICT-systemen nadert zijn voltooiing. Het jaar 2023 wordt gebruikt om deze verder te optimaliseren. Het is inmiddels wel duidelijk dat we dankzij deze systemen nog efficiënter en betrouwbaarder kunnen werken.

Kracht voor het Noorden

Voor het derde opeenvolgende jaar moest ik het voorwoord van het jaarverslag beginnen met de zorgwekkende boodschap dat er weer een crisis is. Het is onrustig in de wereld, maar ook in ons eigen Drenthe staat veel te gebeuren. Een nieuw college zal zich gaan bezighouden met klimaat, woningbouw, energie en landschap. Vooruitlopend hierop hebben de noordelijke groene organisaties het inspiratiedocument *De Kracht van het Noorden* gemaakt. Hierin laten we zien dat regionale kwaliteiten als natuur, landschap, ruimte en een schoon milieu de belangrijkste bases zijn voor een brede welvaart en economisch perspectief voor het Noorden. Daarmee zijn ze ook van essentiële waarde voor heel Nederland.

Complimenten

Ondanks de onzekere buitenwereld hebben we binnen Het Drentse Landschap de zekerheid dat we hier met collega's werken die zich ten volle willen inzetten. Want ondanks alle ellende en onzekerheden buitenshuis zie ik binnen Het Drentse Landschap een sterk gemotiveerd team dat er elke dag samen de schouders onder zet om het beste voor het Drentse landschap te bereiken. Zij laten zich niet afleiden door het negatieve dat op ons afkomt. Ze proberen een betrouwbare gesprekspartner te zijn voor hun omgeving. Ze zorgen ervoor dat de afspraken die we maken ook, worden nagekomen. Ze hebben aandacht voor vragen en problemen die om een antwoord en een oplossing vragen. Een compliment aan hen is op zijn plaats, want in de hectiek van alle dag is het best lastig om hier tijd voor vrij te maken ...

We zeggen weleens tegen elkaar dat bij ons de deur nog 'gewoon' door iemand wordt opengedaan en dat we de telefoon nog steeds 'gewoon' beantwoorden. Juist die kleine dingen maken dat je je ergens welkom voelt. Ik hoop dat we bij Het Drentse Landschap die aandacht voor onze medemens en voor elkaar hoog in het vaandel blijven houden.

Sonja van der Meer

directeur-bestuurder
Stichting Het Drentse Landschap

Verlag van de Raad van Toezicht

Steeds meer zien we dat vele burgers ons als de ideale partner zien voor het duurzaam bezitten en onderhouden van natuur en ons natuurgebieden schenken. We willen graag komen tot aansluitende natuurgebieden in bijvoorbeeld het Hunzedal en het Reestdal, zodat we er tot gericht natuurbeheer kunnen komen. Dat vraagt om aankopen, ruilen en functiewijzigingen van gebieden.

Hetzelfde geldt voor het schenken van vastgoed. We moeten steeds nagaan of we een schenking kunnen aanvaarden en wat nodig is om er een duurzaam gebouw van te maken. Het duurzaam maken van al onze gebouwen zal nog de nodige tijd en middelen in beslag nemen. We hebben het besluit genomen die kant op te gaan, maar daarmee is het morgen nog niet gerealiseerd.

Een bijzonder fenomeen op erfgoedgebied blijven kerken. Vaak wordt ons gevraagd om ze over te nemen, maar zonder een bruidsschat is dat voor ons echter onmogelijk.

Overzicht werkzaamheden

- De Raad van Toezicht heeft in het verslagjaar de vier geplande vergaderingen gehouden en daarnaast zijn er drie extra vergaderingen en een werkbezoek geweest. Al deze bijeenkomsten hebben fysiek plaatsgevonden.
- De Financiële Auditcommissie heeft twee keer vergaderd en gesproken over jaarstukken en beleggingsstatuut. Met de accountant zijn de interim-controle en de managementletter besproken.
- De renumeratiecommissie heeft tweemaal vergaderd en heeft hierbij het jaargesprek met de directeur gevoerd. Hierbij heeft vooraf een consultatieronde bij het Managementteam en de Personeelsvertegenwoordiging plaatsgevonden.
- Met de directeur-bestuurder is gesproken over onderwerpen als ongewenst gedag, integriteit, fraude en belangenverstremgeling. Ook is er een verklaring opgesteld voor de verantwoording van de gelden die we hebben ontvangen van de Postcode Loterij.

- Voorzitter en vicevoorzitter hebben in 2022 zes keer met de directeur-bestuurder gesproken. Hierbij is de agenda voor de vergaderingen van de Raad van Toezicht voorbereid en zijn verschillende inhoudelijke vraagstukken doorgenomen.

De leden van de Raad van Toezicht ontvangen voor hun werkzaamheden geen vergoeding. Ze voeren hun werk als vrijwilliger uit. Bij vrijwel alle bijeenkomsten was de volledige raad aanwezig.

De governance-regels voor professionele organisaties worden gehanteerd. Daarnaast zijn de richtlijnen van het CBF-keurmerk leidend.

Belangrijke gespreksonderwerpen

Gelukkig konden ook dit jaar weer kleine en grote grondaankopen en ruilingen worden gerealiseerd om de natuur nog meer ruimte te geven. De belangrijkste gespreksonderwerpen in de Raad van Toezicht waren de aanpak van de gevolgen van de coronapandemie, het overheidsbeleid op het gebied van natuur en landschap, de beheersmaatregelen rond de komst van de wolf en de eerste ervaringen met de Stichting de Nieuwe Rentmeester Veenhuizen. Verder heeft de Raad van Toezicht reguliere zaken als jaarrekening, jaarverslag en begroting besproken.

De Nieuwe Rentmeester

De Raad van Toezicht neemt geen besluiten over de Stichting de Nieuwe Rentmeester Veenhuizen. Ook draagt de raad geen verantwoordelijkheid voor de nieuwe stichting. Aan het eind van het verslagjaar is de directe verantwoordelijkheid van Sonja van der Meer voor de Nieuwe Rentmeester beëindigd met de benoeming van een externe directeur.

Evaluatie eigen functioneren

In maart 2022 heeft de Raad van Toezicht zijn eigen functioneren samen met extern adviseur Rob Reekers geëvalueerd en een visie op toezicht geformuleerd.

De deelnemers aan het gesprek kijken terug op een geslaagde zelfevaluatie. Hoewel er in zijn algemeenheid tevredenheid bestaat over de toezichthoudende rol en de invulling van het samenspel tussen Raad van Toezicht en directeur-bestuurder heeft deze evaluatie concrete verbeterpunten opgeleverd. De zelfevaluatie heeft bijgedragen aan verdere professionalisering en verbetering van het samenspel tussen Raad van Toezicht en directie. Tijdens de zelfevaluatie zijn besluiten genomen en voornemens geuit die op de actielijst terugkomen.

Concreet wil de Raad van Toezicht een aantal onderwerpen verder uitdiepen, zoals de vastgoedstrategie, de uitrol Natuur Netwerk Nederland, de financiering van de erfgoedpoot,

de aanpak van jongere doelgroepen en een strategisch personeelsplan. Er zijn concrete afspraken gemaakt over reflectie, deskundigheidsbevordering, contacten met organisatie en externe stakeholders en een rooster van aftreden.

Nieuwe leden

We zijn verheugd dat wij twee nieuwe leden van de Raad van Toezicht hebben weten te werven. Via een extern bureau heeft de raad met de benoeming van Kees van den Berg de expertise op het gebied van erfgoed en vastgoed versterkt (vacature Nico Vanderveen). Kort daarna moest door het onverwachte vertrek van Monique van den Dungen een tweede procedure zonder extern bureau worden gestart. In deze vacature is Janet Visser benoemd, die veel kennis op het gebied natuur, landschap en overheid heeft. Met deze twee benoemingen is de gemiddelde leeftijd binnen de Raad van Bestuur sterk gedaald. Op dit moment zijn alle gewenste competenties binnen de raad aanwezig en is de gehele Raad van Toezicht in een periode van drie jaar volledig van samenstelling gewijzigd. We zijn beide vertrekkende leden Monique van den Dungen en Nico Vanderveen na respectievelijk vijf en twaalf jaar veel dank verschuldigd voor hun bijdragen aan en betrokkenheid bij onze organisatie.

Tot slot

Gelukkig heeft Het Drentse Landschap in 2022 tal van activiteiten weten te realiseren. De inzet van medewerkers, vrijwilligers en begunstigers is groot geweest. We prijzen ons gelukkig dat wij de afgelopen jaren een groei hebben gezien in ons vrijwilligersbestand.

De Raad van Toezicht is de medewerkers van Het Drentse Landschap veel dank verschuldigd voor de wijze waarop met alle veranderingen is omgegaan en de werkzaamheden zijn opgepakt. We willen ook onze vrijwilligers bedanken voor hun grote betrokkenheid en inzet. Zonder hun inzet zouden vele projecten en werkzaamheden niet te realiseren zijn geweest. Ook bedanken we onze beschermers en sponsors voor hun bijdragen en ondersteuning.

Albert Bruins Slot

*voorzitter Raad van Toezicht
Stichting Het Drentse Landschap*

Kengetallen

Kengetallen Stichting
Het Drentse Landschap
2022

	2021	2022
oppervlakte in eigendom en beheer (ha)	9.352	9.936
bouwwerken in eigendom	346	349
kerken	5	5
molens	11	11
archeologische objecten	32	33
bezetting vakantiewoningen (%)	91	84
beschermers	16.042	16.590
vrijwilligers	465	498
vaste personeelsformatie (fte)	42,48	43,62
besteding doelstelling (%)	82,96	90,7
kosten eigen fondsenwerving (%)	3,42	1,19
kosten beheer / reguliere baten (%)	8,72	4,05

1

Natuur en
landschap

1.1 Projecten

Hunzedal

In het kader van de gebiedsontwikkeling Hunzedal zijn in 2022 flinke stappen gezet in de voorbereiding en uitvoering van inrichtingsplannen.

- **De Branden bij Drouwen** (Waterschap Hunze en Aa's als trekker) In De Branden is in 2022 zo'n 240 hectare natuurgebied ingericht. Naast grondwerk (verwijderen bouwvoor, reliëfvolgend plaggen) is de beek hersteld en zijn er vispassages en fiets- en wandelpaden aangelegd.
- **Noordma bij De Groeve** (Prolander als trekker) In de Noordma is het inrichtingsplan verder voorbereid en zijn noodzakelijke onderzoeken uitgevoerd. De problematiek rond de aanwezige gasbuizen is in overleg met de Gasunie opgelost. Er heeft voorlichting aan omwonenden plaatsgevonden. Inmiddels zijn de laatste percelen verworven, zodat met de inrichting gestart kan worden.
- **Boermastreek** (Prolander als trekker) Voor de Boermastreek is een inrichtings- schets uitgewerkt die in december 2022 aan de omwonenden kon worden gepresenteerd.
- **Bevergebied Spijkerboor** In Spijkerboor is een start gemaakt met het inrichtings- plan voor de kadeverlegging. Ook zijn

voorbereidende maatregelen als het kappen van een bosstrook opgepakt. Het inrichtingsplan is dit jaar besproken met omwonenden van Spijkerboor.

- **Bronnegermaden** Het inrichtingsplan van de Bronnegermaden langs het Kanaal Buinen-Schoonoord is verder uitgewerkt en met de omgeving besproken. De grondverwerving voor het zuidelijke deelgebied is een heel eind gevorderd, maar kon nog niet worden afgerond, zodat het project nog niet kan worden uitgevoerd.
- **Cluster N33** Het voorbereidende ecohydrologisch onderzoek is gestart voor Cluster N33: het gebied tussen Spijkerboor en Tussenwater. Op basis hiervan kan een inrichtingsplan worden opgesteld.

Oude Diep

In 2022 heeft het Programmteam Brede kijk op het Oude Diep verschillende projecten voorbereid.

- Voor de projecten Lage veen en Wijsterbroek Fase 2 zijn de inrichtingsplannen afgerond en wordt de uitvoering voorbereid.
- Voor de Eekmaten (bij Landgoed Vossen- berg), Roode Brand, Scharreveld en de Boerenveensche plassen is de voorbereiding van planvorming en inrichting in gang gezet.

Natuurgebieden Assen

Sinds 1 januari 2019 verzorgt Het Drentse Landschap het beheer van de natuurgebieden van de gemeente Assen. Het betreft enkele tientallen gebieden waaronder het Asserbos, het Amelterbos, de landgoederen Valkenstijn en De Lariks en beekdalgebiedjes als De Messchen en De Landjes.

In 2022 zijn conceptbeheerplannen voor het Asserbos en het Amelterbos uitgewerkt.

Verder zijn beheerwerkzaamheden uitgevoerd conform het Jaarwerkplan 2022, onder andere in de gebieden Schieven en Valkenstijn. Verschillende vrijwilligersgroepen hebben hieraan bijgedragen. Een en ander is in nauw overleg met de medewerkers van de gemeente Assen voorbereid en uitgevoerd. Op verschillende momenten is met bewoners en bewonersgroepen rond de natuurgebieden gesproken en zijn er zaken afgestemd.

Eind 2022 is een nieuw subsidieverzoek voor de periode 2023-2026 uitgewerkt en ingediend bij de gemeente Assen. Daarbij is ook uitgebreid geëvalueerd hoe de eerste periode is verlopen en wat de samenwerking van de gemeente Assen en Het Drentse Landschap heeft opgeleverd. Begin 2023 werd bekend dat we weer voor een periode van vier jaar het beheer van de Asser natuurgebieden en het Duurzaamheidscentrum Assen mogen verzorgen.

Landschapsvisie Zuidwest-Drenthe

In 2021 is een plan van aanpak gemaakt voor het maken van Landschapsvisie Zuidwest-Drenthe. Het Drentse Landschap begeleidt dit project als gedelegeerd opdrachtgever vanuit de Stuurgroep Regionaal Landschap Drents-Friese grensstreek.

De nieuwe Landschapsvisie beoogt vanuit de ontwikkelingsgeschiedenis van het gebied (Landschapsbiografie) en een analyse van de toekomstige opgaven (landbouw, natuur, wateropgaven, recreatief gebruik) tot een integrale visie voor het gebied te komen. Dit doen we samen met de verschillende gebiedspartners.

- De Landschapsbiografie is medio 2021 gereedgekomen.
- In 2022 is de uitvoering van de Landschapsecologische Systeemanalyse gestart.
- De uitwerking van de Landschapsvisie is aanbesteed aan Bureau Eelerwoude uit Goor. De Landschapsvisie zal voor eind 2023 klaar zijn.

Landschapsvisie Reestdal

In 2022 heeft het Kenniscentrum Landschap van de Rijksuniversiteit Groningen een begin gemaakt met de Landschapsbiografie en de Landschapsecologische Systeemanalyse van het Reestdal. Dit gebeurt in opdracht van Landschap Overijssel (projectleider) en Het Drentse Landschap. De analyse wordt voorjaar 2023 afgerond, waarna de Landschapsvisie zal worden uitgewerkt.

Hondstong

Samen met waterschap Noorderzijlvest is een deel van de plannen voor waterhuishoudkundige maatregelen in de Hondstong bij Yde voorbereid en in juni 2022 uitgevoerd. Aannemer Fuhler heeft een stuwte in de Runslot geplaatst. Met deze maatregel is een peilverhoging gerealiseerd over een traject van zo'n 250 meter. Hiermee is de verdroging van de beekdalhooidanden aan weerszijden van de beek verminderd.

SKNL-projecten

Voor de periode 2022-2023 zijn projecten ingediend bij de provincie Drenthe in het kader van Subsidie Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap (SKNL). De aanvraag omvatte veertien projecten. Vijf hiervan zijn gericht op inrichtingsmaatregelen en negen op aanvullende beheermaatregelen.

Bij inrichting gaat het om projecten als het verondiepen van sloten en landschapsherstel. De aanvullende beheermaatregelen richten zich onder andere op extra begrazing van heidevelden en het verwijderen van struweel in natte botanische graslanden.

1.2

Grondverwerving

Grondaankopen Natuur Netwerk Nederland

Voor de eigen aankopen binnen het Natuur Netwerk Nederland ontving Het Drentse Landschap dit jaar gelden uit de subsidieregelingen van de overheid. Daarbij werd zowel gebruikgemaakt van de SKNL-regeling als van de Subsidieregeling Realisatie Natuur van de provincie Drenthe.

Met ingang van dit jaar is het vaste subsidiepercentage van 85 procent van de landbouwkundige waarde van de grond losgelaten. Dit betekent dat het waardeverschil wordt vergoed tussen de getaxeerde waarde als landbouwgrond en de getaxeerde waarde als natuurgebied. Deze laatste waarde wordt sterk bepaald door het te ontwikkelen natuurbeheertype. Gevolg van deze beleidswijziging is dat het subsidiebeleid nog onvoorspelbaarder is geworden dan het al was. Na aankoop van landbouwgrond weet je als natuurbeheerder vaak pas achteraf welk subsidiebedrag kan worden ontvangen. Dat maakt onze rol bij het uitvoeren van overheidsbeleid uitermate onzeker.

De grondverkoop door de overheid werden dit jaar sterk beïnvloed door het zogeheten Arrest

van Didam van de Hoge Raad. Deze uitspraak maakte opnieuw duidelijk dat grondverkoop door de overheid altijd openbaar moeten plaatsvinden. In de uitvoering van het natuurbeleid werd dit uitgangspunt door de provincie Drenthe al consequent gehanteerd en in dat opzicht was er hier niets nieuws onder de zon. Dit laat echter onverlet dat het grondbeleid van de overheid nog verder juridificeert, waardoor onze slagvaardigheid verder wordt verminderd. Het betekent nog meer onzekerheid voor het realiseren van het Natuur Netwerk Nederland.

Overdracht Noordma

In de Noordma in het Hunzedal bij De Groeve kon een belangrijke overdracht aan Het Drentse Landschap plaatsvinden. Voor dit gebied geldt een complexe en ingrijpende inrichtingsopgave. De ene helft van de grond was reeds ons eigendom, de andere helft was van de provincie. In 2022 zijn ook deze gronden uiteindelijk aan Het Drentse Landschap overgedragen, nadat dit voornemen via een openbare bekendmaking was gepubliceerd.

Openbare verkoop natuurpercelen

Dit jaar heeft de provincie na jaren van voorbereiding voor het eerst een aantal kleinere natuurpercelen verkocht op basis van een openbare inschrijving. De prijs voor deze percelen bleek dusdanig hoog dat biedingen door Het Drentse Landschap zinloos waren. Verkoop van natuur door de overheid is op deze wijze uitsluitend 'geldgestuurd', hetgeen een zeer zorgelijke ontwikkeling is.

In de stikstofcrisis wordt steeds duidelijker dat grond een cruciale rol gaat spelen in het overheidsbeleid. Daarbij moet de grondverwerving voor natuur – in Drenthe onderdeel van het Programma Natuurlijk Platteland – worden gecombineerd met de nieuwe opgaven vanuit het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) en het Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG), zie verderop in dit hoofdstuk. Deze plannen wierpen in 2022 al hun schaduw enigszins vooruit, maar de consequenties en de uitwerking in het grondbeleid zullen pas in 2023 echt duidelijk worden.

Steun bij verwerven natuurgebieden

– **Mandelanden** In het bovenstroomse gebied van de Mandelanden bij Westdorp konden wij een perceel cultuurgrond aankopen

dankzij steun van Het Prins Bernhard Cultuurfonds (Ger Jansen Fonds) en een bijdrage van de Stichting Hamel Fundatie. Het aangekochte perceel ligt in het landbouwgebied van de bovenloop van het Voorste Diep, een gebied dat nog relatief rijk is aan vogels die voorkomen in het agrarisch gebied. Dit inspireerde ook een particulier om ons bij deze aankoop te steunen.

- **Diepstroeten** Ook de aankoop van enkele stukken natuur van Vanboeijen in Diepstroeten bij Assen werd mogelijk gemaakt door samenwerking met een particulier. Daarnaast werden we in 2022 vaker door particulieren financieel gesteund bij het verwerven van kleinere stukjes natuur.
- **Ooster- en Westertzand** Het zeer waardevolle Natura 2000-gebied Ooster- en Westertzand bij Uffelte werd door mevr. Renée Pigeaud aan ons toevertrouwd. De omvang van deze schenking en het vertrouwen dat hieruit blijkt, zijn om stil van te worden. Het Drentse Landschap zal zich met al haar mogelijkheden inzetten om in de geest van de schenkster de zorg en de verantwoordelijkheid over te nemen voor de toekomst van dit waardevolle gebied.

In toenemende mate is de afgelopen jaren een inspirerende samenwerking met particulieren ontstaan om gezamenlijk natuur te behouden of te ontwikkelen. Dat kan zijn met gezamenlijk eigendom, maar ook ontvangen we financiële ondersteuning om gezamenlijk idealen te realiseren. Dit levert resultaten voor de natuur op waar de betrokken partijen niet alleen plezier aan beleven, maar die Het Drentse Landschap ook extra slagkracht bieden om op te komen voor de natuur.

Grotaandeelhouder Westersche Veld

Het Drentse Landschap is op bijzondere wijze betrokken geraakt bij het Landgoed Westersche Veld van Rolde, bestaande uit bos, heide en cultuurgrond, met een totale omvang van 190 hectare. Dit landgoed heeft de vorm van een landgoed-BV met aandeelhouders. De toekomst van het landgoed stond op het spel toen een groot deel van de aandeelhouders hun bezit wilde verkopen. Degenen die zich verantwoordelijk bleven voelen voor het landgoed hebben Het Drentse Landschap gevraagd grotaandeelhouder van het Westersche Veld te worden. Na een intensief en complex proces is 83,64 procent van de aandelen overgedragen aan Het Drentse Landschap in een nieuwe BV Landgoed

Westersche Veld van Rolde. De keuze van de medeaandeelhouders om met Het Drentse Landschap in zee te gaan getuigt van een groot vertrouwen. Van onze kant is het een bewuste keuze om samenwerking met particulieren te zoeken, zodat samenwerking kan leiden tot natuurwinst en een borging daarvan voor de toekomst.

Overzicht verwervingen

De oppervlakte natuurgebieden van Het Drentse Landschap groeide in 2022 met maar liefst 544 hectare. Een jaarlijkse groei van een dergelijke omvang is slechts éénmaal eerder voorgekomen in de geschiedenis van Het Drentse Landschap en daar moeten we zo'n veertig jaar voor teruggaan in de tijd. Het leeuwendeel van nieuwe verwervingen bestond uit de schenking van het 313 hectare grote Ooster- en Westersand. Daarnaast bleef de aandacht gericht op de afronding van onze natuurgebieden en de omvorming van landbouwgrond naar natuur. Het overzicht op de pagina hiernaast laat zien dat in 2022 op veel plekken weer grotere en kleinere, vaak essentiële, percelen aan de legpuzzel konden worden toegevoegd.

Overzicht aankopen
Stichting Het Drentse
Landschap 2022.

Assen	12,91.54 ha	grasland en bos Diepstroeten
	0,90.93 ha	aandeel in bos Diepstroeten
Kampsheide	0,60.75 ha	vennetjes langs spoorbaan
Scharreveld	0,51.99 ha	grasland in Holtherzand
Gasterse Duinen	0,16.22 ha	bos in Gasterse Holt
Orvelterzand	0,68.55 ha	bos bij Orvelte
Boerenveensche Plassen/Oude Diep	4,35.90 ha	grasland in Zuidmaten
Zuidoost-Drenthe	0,00.43 ha	erf molen Jan Pol Dalen
BV Westersche Veld van Rolde	159,10.40 ha	aandeel in landgoed
Ooster- en Westerzand	313,72.46 ha	bos en heide met twee woningen
Hunzedal	4,13.10 ha	grasland in de Noordma
	6,85.20 ha	ruilgrond ingebracht in kavelruil
	0,67.50 ha	bouwland Boermastreek
	4,99.81 ha	grasland bij Mandelanden
	0,19.20 ha	boerderij met erf in De Branden
	0,19.85 ha	grondruil bij hunebedden Borger-Buinen
	6,17.23 ha	bouwland bij De Knijpe
	30,80.35 ha	grasland in de Noordma en Paardetangen
	5,67.56 ha	grasland in de Bronnegermaden
	4,03.45 ha	grasland bij de Knijpe
	2,02.10 ha	ruilgrond bij Bronnegerveen

1.3

Onderzoek en evaluatie

Subsidieregeling Natuur en Landschap

Sinds 2017 ontvangt Het Drentse Landschap een beheervergoeding vanuit de Subsidie-regeling Natuur en Landschap (SNL). In december 2022 is een nieuwe lumpsum-aanvraag gedaan voor de periode 2023-2029. In juni werd in het kader van de SNL door de Stichting Certificering een vierjaarlijkse audit uitgevoerd bij Het Drentse Landschap.

Beheerplannen en beheerevaluaties

Nadat in 2021 alle beheerplannen en beheerevaluaties waren geactualiseerd, is in 2022 voor een aantal gebieden de uitwerking van beheerplannen en beheerevaluaties opgepakt volgens het nieuwe schema. Onder andere het Drouwenerzand kwam hierbij aan bod. Voor het nieuwe gebied Diepstroeten bij Assen werd een beheerplan geschreven. Dat gold ook voor enkele andere natuurterreinen binnen de gemeente Assen (Asserbos,

Amelterbos, Diepstroeten). Daarnaast zijn er voorbereidingen getroffen om ook voor de nieuwe natuurgebieden Westersche Veld van Rolde en het Ooster- en Westertzand nieuwe beheerplannen te maken.

Jaarlijkse terreinevaluaties

In het kader van de jaarlijkse terreinevaluaties is de stand van de natuurgebieden doorgenomen met de rayonbeheerders en de medewerkers van de afdeling Onderzoek en Planning. Verschillende terreinen werden bezocht om de ontwikkeling van flora en fauna te beoordelen.

De bevindingen van de terreinevaluaties van 2022 zijn toegevoegd in het logboek dat per terrein een beeld geeft van het beheer en de beheerdiscussies door de jaren heen.

PAS-veldbezoeken

In het kader van het voormalige Programma Aanpak Stikstof werden in het najaar van 2022 zogeheten PAS-veldbezoeken afgelegd

op het Doldersummerveld-Bouwersveld en het Drouwenerzand. Doel van deze bezoeken was om na te gaan wat de conditie van de terreinen is en welke effecten er zichtbaar zijn van herstelmaatregelen en beheer. Deze veldbezoeken fungeren als aanvullende monitoring om de effecten van stikstofbelasting binnen Natura 2000-gebieden te signaleren.

Inventarisatie en monitoring

Het Drentse Landschap doet periodiek in al haar terreinen onderzoek in de vorm van inventarisatie en monitoring. Van elk terrein wordt minimaal eens in de zes jaar de verspreiding van een selectie van plant- en diersoorten in kaart gebracht. Sinds 2011 maakt de monitoringsystematiek van de Subsidieregeling Natuur en Landschap onderdeel uit van ons monitoringsprogramma. In 2022 zijn daarnaast vegetatiekarteringen uitgevoerd in het Doldersummerveld en het Scharreveld.

Inventarisaties specifieke soorten

In 2022 zijn voor enkele soortgroepen specifieke inventarisaties gedaan.

- **Broedvogels** De meeste broedvogelkarteringen worden uitgevoerd volgens de BMP-methode. De gegevens worden in dat geval ook naar SOVON gestuurd. In 2022 is op zo'n elf locaties onderzoek gedaan naar broedvogels.
- **Reptielen** Doorgaans worden reptielen gemonitord volgens de RAVON-transectmethode. Dit onderzoek is in 2022 uitgevoerd op het Nijensleekerveld, de Gasterse Duinen en het Hijkerveld.
- **Zoogdieren** In 2022 is een bijdrage geleverd aan de monitoring van dassen en het in kaart brengen van de verspreiding van bevers.
- **Vlinders** In 2022 is meegewerkt aan de monitoring van kwetsbare vlindersoorten als zilveren maan, veenbesparelmoervlinder, heivlinder en kommavlinder. Op verschillende terreinen zijn nachtvlinderinventarisaties uitgevoerd.

Transectmonitoring

In 2021 hebben we de langjarige transectmonitoring weer opgepakt voor het Drouwenerzand en het Smilder Oosterveld. Vanaf 1980 is deze

monitoring op beide terreinen elke tien jaar op eenzelfde wijze uitgevoerd. Dit maakt het mogelijk over een lange periode naar de terreinontwikkeling van beide gebieden te kijken.

- **Drouwenerzand** De resultaten van de transectmonitoring in het Drouwenerzand laten zien dat op de droge heide met name kenmerkende mossen en korstmossen achteruitgegaan zijn, terwijl het beheer niet veranderd is. Behalve met de toegenomen stikstofbelasting heeft dit te maken met het feit dat er de afgelopen tien jaar enkele malen extreem droge zomers waren.
- **Smilder Oosterveld** De resultaten van het Smilder Oosterveld laten een positieve, doch langzame ontwikkeling zien onder invloed van extensieve begrazing, waarbij soorten van schrale, grazige milieus langzamerhand terrein winnen.

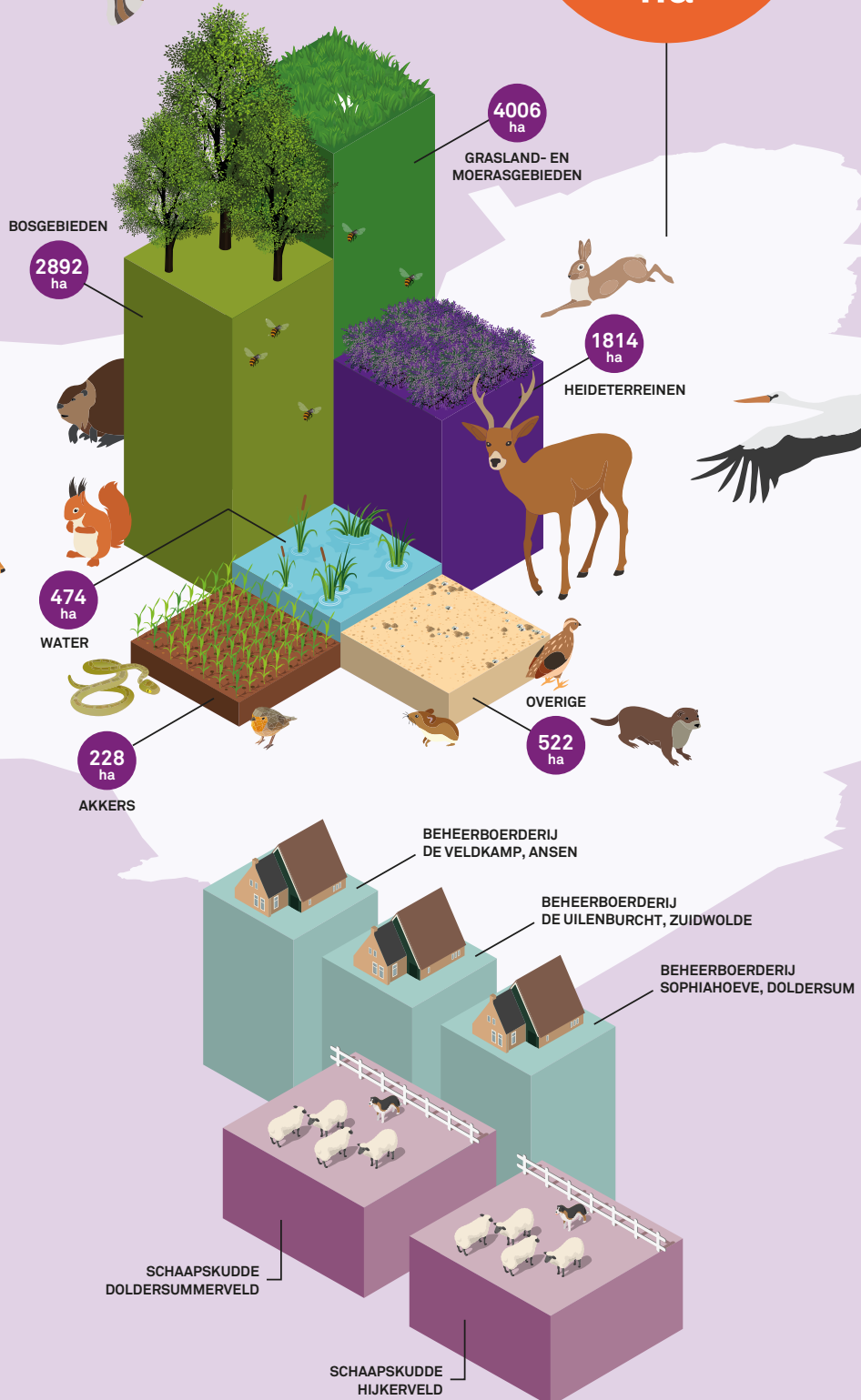
Wetenschappelijke Adviescommissie

De Wetenschappelijke Adviescommissie van Het Drentse Landschap is in 2022 driemaal bij elkaar geweest. Daarnaast is de commissie inhoudelijk actief betrokken bij de discussie over het waterbeheer in Tussenwater. Er zijn verschillende concept-beheerevaluaties aan de commissieleden voorgelegd om ze van commentaar te voorzien. Eind 2022 zijn twee nieuwe commissieleden benoemd, waarmee een goede bezetting voor de komende jaren gegarandeerd is.

Natuur en landschap Het Drentse Landschap 2022

TOTAAL BEHEERDE
NATUURGEBIEDEN
PER 31-12-2022

9.936
ha

1.4

Beheer natuurgebieden

Droge zomer

In 2022 was er voor de vierde keer in vijf jaar tijd sprake van een droge zomer. Dit betekende opnieuw een verhoogde paraatheid voor natuurbranden en extra zorg voor het vee. Een positieve ontwikkeling is dat er door de droge zomers in Drenthe meer aandacht komt voor de noodzaak om meer fundamentele veranderingen in het waterbeheer te realiseren, zodat de effecten van de droogte kunnen worden tegengegaan.

Beleid komst wolf

De invloed van de wolf was in 2022 duidelijk groter dan in voorgaande jaren. In Zuidwest-Drenthe vestigde zich een roedel wolven. Niet alleen onze schapen, maar ook enkele hooglanderkalven werden het slachtoffer van hun aanvallen. Eind 2022 werd ook op het Drouwenerzand een wolf gezien. Dit was aanleiding om tijdelijk de schapen uit het terrein te halen.

Om het vee voldoende te beschermen heeft Het Drentse Landschap extra maatregelen moeten nemen, bijvoorbeeld door extra nachtopvanglocaties aan te leggen voor het vee.

De impact van de wolf op de bedrijfsvoering neemt daarmee toe. Niet alleen financieel en in het beheer, maar ook in emotionele zin bij de meest direct betrokken medewerkers, zoals onze schaapherders en beheerboeren.

Heidebeheer

Omdat 2022 een extreem droog en warm jaar was, kwam de heide maar moeizaam tot bloei. Uiteindelijk is 18 hectare heidegebied in Rayon Zuid gemaaid en in Rayon Midden ongeveer 45 hectare. De maaiwerkzaamheden zijn per terrein verspreid en gefaseerd uitgevoerd om de structuur en de diversiteit beter te kunnen behouden.

Verskillende heidegebieden worden begraaasd met schapen en Schotse hooglanders. Deze succesvolle aanpak met extensieve begrazing wordt op dit moment steeds moeilijker uitvoerbaar vanwege de komst van de wolf. Bovendien brengt dit de nodige extra kosten met zich mee.

De droge zomer zorgde ervoor dat nattere percelen op het veld beter bereikbaar waren en dus gemaaid konden worden. Dit gebeurt met een zogeheten wetlandmaaier, die op terreinen met een relatief grote oppervlakte kon worden ingezet, als het Schrapveen (Reestdal), het Lofar-gebied en de Mandelanden (Hunzedal) en het beekdal bij Kampsheide. Deze apparatuur is nodig vanwege de slechte draagkracht van de bodem in deze terreinen.

Op plaatsen waar definitief van begrazing op maaibeheer is overgegaan, wordt de afrastering overbodig. In een aantal gebieden is daarom de afrastering verwijderd.

Beheer bos- en landschapselementen

In 2022 is een aantal landschapselementen gesnoeid en gedund. Vooral waar deze elementen langs waterlopen liggen, is het beheer relatief intensief. De medewerkers voeren deze werkzaamheden vooral in de winter uit. Daarnaast worden paden en lanen waar nodig gesnoeid, zodat wandelaars er zonder gevaar gebruik van kunnen maken.

Eigen bedrijven

Het natuurbeheer van Het Drentse Landschap gebeurt voor een deel vanuit de drie eigen biologische bedrijven in Doldersum, Rabbinge en Rheeburgen. Hiervoor worden zo'n 500 Limousin-runderen en ongeveer 675 hectare grondareaal (600 hectare grasland en 75 hectare akkerland) ingezet. De bedrijven worden gerund door drie medewerkers. De inzet is om op een zeer natuurvriendelijke wijze te werken met als doel het behalen van

maximale biodiversiteit en het behoud van typisch Drentse landschappen. Onze drie boerderijen worden jaarlijks door de Stichting SKAL gecontroleerd. Het Drentse Landschap voldoet sinds 2010 steeds aan alle gestelde verplichtingen.

Voor het bedrijf op Doldersum hebben we onderzocht of het gezien de veranderingen in het te beheren areaal akker- en grasland en de verminderde betrokkenheid bij het heidebeheer van het Doldersummerveld, opportuun is om op de huidige wijze door te gaan. Gebleken is dat de huidige aanpak ook voor de toekomst de beste weg lijkt.

Begrazing Schotse hooglanders

Het afkalfseizoen van de Schotse hooglanders verliep in 2022 goed. De kuddes lopen op het Hijkerveld, het Grootte Zand, Takkenhoogte, het Scharreveld, Landgoed Vossenbergh en het Ooster- en Westertzand. Bij het laatste terrein wordt het begrazingsbeheer samen met Natuurmonumenten verzorgd. Ossen en koeien die niet bij de stier komen maar die hun 'graaswerk' prima uitvoeren, zijn te vinden op meer dan 25 plekken in onze natuurgebieden. De grootste groepen hooglanders lopen op het Doldersummerveld, het Smilder Oosterveld, bij de Boerenveensche Plassen en in de Stroeten. Kleinere groepjes lopen bijvoorbeeld in Bongeveen, Elper Westerveld, Holtherzand, Hondstong, Nijensleekerveld, Rabbingerveld, Het Zwarte Gat, Gasterse Duinen, Uffelter Binnenveld en Nuilerveld. In de Van Bonlanden bij het Zuidlaardermeer loopt een groepje van zes dieren. In totaal heeft Het Drentse Landschap zo'n 300 Schotse hooglanders in haar natuurgebieden.

De dieren geven extra natuur- en beleevingswaarde aan een natuurgebied. De positieve effecten van de begrazing bleken ook dit jaar weer uit de terreinevaluaties. Er kwam onder andere uit naar voren dat de begroeiing met pijpenstrootje niet te dominant wordt en dat er voldoende ruimte blijft voor struikheide en dopheide.

In Zuidwest-Drenthe werden enkele jonge hooglanders aangevallen door een wolf. Dit betekent dat kleine groepjes jonge dieren niet meer onbeschermd in de terreinen kunnen lopen.

Begrazing schapen

Op een groot aantal terreinen van Het Drentse Landschap lopen het jaar rond groepen Drentse

en Schoonebeker heideschappen binnen de rasters. In 2022 werden we steeds vaker geconfronteerd met de aanwezigheid van de wolf, vooral rond Doldersum. Daarom zijn op verschillende plekken nachtopvanglocaties gemaakt om de dieren beter te kunnen beschermen.

Al jaren werkt Het Drentse Landschap met gescheperde schaapskuddes op het Doldersummerveld en Hijkerveld. De provincie Drenthe steunt deze vorm van beheer financieel. De kudde op het Hijkerveld krijgt tevens een jaarlijkse bijdrage van de gemeente Midden-Drenthe. Het beheer van de kuddes wordt ondersteund door vrijwilligers die scheperen of andere ondersteunende werkzaamheden verrichten.

Voor het Doldersummerveld evalueerden we in 2022 de beheerafspraken met de collega's van Natuurmonumenten. Via een app kan de herder laten zien welke routes zijn gelopen, waardoor duidelijk wordt of de aard en intensiteit van de begrazing goed zijn. Waar nodig kan worden bijgeschakeld door de dieren op bepaalde plaatsen tijdelijk extra te laten grazen. Door jaarlijks samen met Natuurmonumenten de resultaten van de begrazing te bespreken kunnen we ervoor zorgen dat het gezamenlijke beheer aan de verwachting van beide partijen voldoet.

Naast de twee eigen kuddes hebben we in 2022 tijdelijk een schaapskudde ingehuurd voor het begrazen van het gebied Takkenhoogte in het Reestdal. Dit was nodig om de vergrassing en opslag ook hier goed te kunnen bestrijden. De kudde is gedurende enkele maanden ingezet om daarmee maximaal effect te hebben op de plekken waar dit het hardst nodig was. In 2022 hebben we ons ingezet voor de toekomst van de Overleggroep Drentse schaapskuddes. Deze overleggroep probeert voor de tien Drentse schaapskuddes van toegevoegde waarde te zijn bij kennisuitwisseling en overleg met de provincie Drenthe. In 2022 is gebleken dat de eerder geconstateerde ontstekingsziekte veroorzaakt door de zogeheten CL-bacterie niet voorkomt in de schaapskuddes van Het Drentse Landschap.

Toezicht

Het jaar 2022 was vanwege het feit dat corona vanaf het voorjaar nauwelijks meer een rol speelde, een iets minder druk jaar dan 2021. Toch was er het nodige aan de hand. Zo werden naast het directe toezicht ook gezamenlijke

acties met collega-terreinbeheerders en politie gehouden. Dat was nodig vanwege onder andere loslopende honden, crossmotoren en zwerfvuil.

Met de inzet van een professionele boa hebben we meer capaciteit om toezicht en handhaving goed te kunnen regelen. Inmiddels werken we ook met het boa-registratiesysteem, zodat incidenten centraal worden geregistreerd. Tijdens terreinbezoeken hebben de boa's in totaal 61 waarschuwingen gegeven. De meeste waarschuwingen werden uitgedeeld aan mensen met loslopende honden en fietsers op paden waar dit niet is toegestaan. In 2022 hebben de boa's in totaal 28 verbalen uitgeschreven voor overtredingen. Dat waren er enkele meer dan in het jaar daarvoor. Dat er ook in 2022 veel afval in natuurgebieden gedumpt is, werd waarschijnlijk veroorzaakt door een strenger afvalstoffenbeleid van de gemeenten. Zeer kwalijk zijn de asbestdumpingen. Het opruimen ervan kost veel geld en gaat ten koste van het budget voor natuurdoelen.

Toezichthouders

Het Drentse Landschap is veel dank verschuldigd aan de vrijwilligers die als toezichthouders voor het vee optreden op de schapenterreinen en terreinen waar Schotse hooglanders lopen. Velen controleren de dieren twee keer per week en rapporteren eventuele bijzonderheden aan de herders, de rayonbeheerders of andere medewerkers. Dank ook aan de aanwonenden van onze natuurgebieden die medewerking verlenen door onze stroomkasten van elektriciteit te voorzien.

In 2022 werd een bijeenkomst voor de toezichthouders georganiseerd over het omgaan met agressie. Ook in 2023 zullen er gezamenlijke activiteiten worden georganiseerd voor de toezichthouders.

Beheervrijwilligers

Groepen vrijwilligers van Het Drentse Landschap helpen bij het beheer van de terreinen door bijvoorbeeld rasters te controleren, wandelroutes vrij te maken en omgewaaide bomen op te ruimen. Ook in 2022 zijn dit soort klusjes door onze groepen beheervrijwilligers met veel enthousiasme uitgevoerd.

Pacht- en jachtcontracten

In 2022 is in het kader van het beheer van onze natuurgebieden ruim 4000 hectare natuur- en

Inrichting De Branden

In 2022 is het natuurgebied De Branden bij Gasselte ingericht in het Hunzedal. Na jaren van voorbereiding is dit gebied van 220 hectare in de middenloop van de Hunze aan de natuur teruggegeven. Enkele landbouwpercelen konden nog niet worden verworven. De hoop is dat dit de komende jaren alsnog gaat gebeuren.

De Branden vormen een belangrijke schakel tussen de bovenstrooms gelegen gebieden rond Voorste Diep en Achterste Diep en de stroomafwaarts al ingerichte natte gebieden rond de Hunze. De eerste voorbereidende onderzoeken dateren uit midden jaren negentig van de vorige eeuw.

De bijzondere ligging op de overgang van de Hondsrug ter plekke van het Drouwenerzand naar het Hunzedal bepaalt in hoge mate de grote natuurpotentie van het gebied. Schoon mineraalrijk kwelwater stroomt vanaf de Hondsrug naar De Branden en zorgt voor herstelkansen voor moeras- en schraallandvegetaties.

In het gebied komen de bovenlopen Voorste Diep en Achterste Diep samen in de Hunze. Beide beeklopen zijn in het gebied in meanderende staat teruggebracht, waardoor ook de kwaliteit van het beekleven wordt verbeterd. Een vistrap zorgt ervoor dat trekvisseren als winde en serpeling de bovenlopen weer kunnen bereiken.

Een bijzondere ingreep in het project De Branden was het verwijderen van de geasfalteerde Moekmaatsdijk, waardoor een grotere rustige kern kon ontstaan. Deze zal zich tot een moeras- en broekbosgebied gaan ontwikkelen, met alleen de bever als beheerder.

In het Voorste Diep is een lage oever gecreëerd die bij neerslagpieken als overlaat gaat fungeren. Op deze manier houdt het gebied langer water vast, hetgeen zowel in wateroverlastsituaties als in perioden van droogte een bufferend effect heeft: het gebied wordt niet te nat in de winter en niet te droog in de zomer.

Op een aantal plekken zijn verbindingen aangebracht tussen het Drouwenerzand en De Branden door enkele bosstroken te kappen. Er ontstonden nieuwe zichtlijnen en bovendien zullen de ecologische verbindingen tussen beide gebieden beter gaan functioneren. Dit is goed voor insecten, vlinders, vogels en zoogdieren.

Het toekomstige beheer van De Branden zal bestaan uit het maaien en afvoeren van maaisel in de vochtige hooilanden. Drogere graslandgebieden zullen worden begraasd met vee van pachters. Het nieuwe natuurgebied De Branden is daarmee een waardevolle toevoeging in het kader van het toch al indrukwekkende natuurherstel dat zich sinds de eeuwwisseling in het Hunzedal voltrekt.

cultuurgrond op basis van zogeheten geliberaliseerde pachtcontracten uitgegeven aan ruim 240 agrariërs en particulieren. Verder zijn er vijftien nieuwe jachthuurovereenkomsten voor een periode van zes jaar afgesloten. Er zijn in 2022 vervolgstappen gemaakt om het pachtproces te digitaliseren. In 2023 moet dit project worden afgerond.

Onderhoud archeologische en historische objecten

Op basis van maandelijkse inspectierapporten van de plaatselijke toezichthouders zijn in 2022 bij de hunebedden tal van onderhoudswerkzaamheden uitgevoerd. Hierbij gaat het vooral om het opruimen van zwerfvuil. Ook zijn de terreintjes rond de hunebedden gemaaid en zijn er bomen gesnoeid en geveld ten behoeve van de veiligheid en de instandhouding van de korstmossen.

- Samen met de BLWG (vereniging voor mossen- en korstmossenonderzoek in Nederland) hebben we een rondgang gemaakt langs enkele hunebedden. Het ging er met name om de effecten na te gaan van onze maatregelen ter bescherming van de korstmossen op hunebedden.
- Bij hunebed D13 in het dorp Eext is geconstateerd dat het monument duidelijk te lijden heeft van een toename van de verkeersbewegingen in de omgeving. We hebben samen met de gemeente Aa en Hunze en enkele buurtbewoners de situatie ter plaatse

bekeken en besproken. In overleg met gemeente en provincie wordt een passende oplossing gezocht.

- Er is een strook langs de oostzijde van de hunebedden D28 en D29 verworven, zodat de hunebedden meer ruimte hebben gekregen.
- Op basis van de inspectierapporten van de Monumentenwacht zijn de grafheuvels vrijgesteld van opslag. Verder zijn op het Hijkerfeld de grafheuvels en karresporen gemaaid.
- De terreinen van de drie schansen van Het Drentse Landschap zijn in 2022 gemaaid en vrijgesteld van opslag. Hierdoor blijft de herkenbaarheid en zichtbaarheid van deze bijzondere monumenten intact.

Aardkundige monumenten

De afgelopen jaren is in elke Drentse gemeente ten minste één aardkundig monument aangewezen. Bij een aantal ervan is Het Drentse Landschap betrokken.

Zo ook bij het dertiende aardkundig monument dat op 29 september 2022 in het Wilhelminapark in Meppel is onthuld. Dat monument geeft uitleg over de ontstaansgeschiedenis van de Reest. Voorafgaand aan de onthulling namen leerlingen deel aan een educatief programma van IVN Noord, waterschap Drents Overijsselse Delta en Het Drentse Landschap om meer te weten te komen over de bodem en het landschap in het Reestdal.

1.5

Beleidsontwikkeling

Nationaal Programma Landelijk Gebied

Gelet op de omgekeerde Nederlandse vlaggen, die ook overal in Drenthe werden opgehangen, mag je op zijn minst concluderen dat de stikstofcrisis de samenleving niet meer onberoerd laat. Het is treurig te moeten constateren dat stikstof nu pas daadwerkelijk onderwerp is geworden van het maatschappelijk debat. De effecten van de stikstofbelasting zijn immers al jarenlang zichtbaar in de natuurgebieden van Het Drentse Landschap, met name in de bossen en de heide- en veengebieden.

De komende jaren stelt het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) nieuwe middelen beschikbaar waarmee het zoeken naar meer robuustere oplossingen in beeld kan komen. Denk aan watersysteemherstel op landschapsniveau en het creëren van overgangsgebieden tussen landbouw en natuur.

Het nationale programma zal worden vertaald in een Drents Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG), dat in hoofdlijnen medio 2023 klaar moet zijn. Op dit moment moeten we constateren dat er nog steeds veel onduidelijkheid is over welke maatregelen daadwerkelijk gaan leiden tot de hoogstnoodzakelijke reductie van de stikstofemissie.

Projecten Programma Natuur

In het kader van het huidige Programma Natuur wordt de komende tien jaar drie miljard euro uitgetrokken om extra beheermaatregelen uit te voeren om stikstof af te voeren. Via de Subsidie Kwaliteitsverbetering Natuur en Landschap (SKNL) vanuit het Programma Natuur zijn in 2022 zijn enkele concrete projecten opgepakt voor herstel van natuurgebieden. Hierbij valt te denken aan waterhuishoudkundige maatregelen (vernatting), maar ook aan extra beheermaatregelen zoals begrazing en maaien.

In 2021 is onder verantwoordelijkheid van de provincie door de betrokken organisaties verder gewerkt om zinvolle maatregelen uit te werken voor de Drentse natuurgebieden. De brongerichte kant van de oplossing van stikstofeffecten is echter nog harder nodig. Dit zal onder meer in het kader van de NPLG/PPLG-aanpak moeten worden uitgewerkt.

Drents Wateroverleg

Klimaatverandering heeft een steeds groter

effect op de Drentse natuur. Om de effecten ervan tegen te gaan is een aanpak van waterbeheer op Drentse schaal nodig. Hiervoor is in 2022 het Drents Wateroverleg gestart. Uiteindelijk moet deze aanpak onderdeel gaan uitmaken van het provinciale waterbeleid. De Commissie Landelijk Gebied gaat hierover een advies uitbrengen aan Gedeputeerde Staten.

Natuurinclusieve landbouw

Vanuit de Agenda Boer Burger Natuur Drenthe van de Groenmanifest-partners en de Regio-deal Natuurinclusieve landbouw is er in 2022 verder gewerkt aan het uitwerken van voorstellen voor een meer natuurinclusieve vorm van landbouw (ook wel kringlooplandbouw genoemd).

Het Drentse Landschap is in Drenthe bij deze ontwikkelingen betrokken. Samen met biologische boeren in het Hunzedal en bij De Kleibosch proberen we gezamenlijk meer samenhang te krijgen in het beheer van hun landbouwgronden in relatie tot onze natuurgebieden.

Vanuit onze drie beheerboerderijen, waar al meer dan dertig jaar extensieve landbouw ten behoeve van het natuurbeheer plaatsvindt, wisselen we regelmatig kennis uit met boeren in de directe omgeving.

Wolvenbeleid schapenterreinen

In 2022 werden opnieuw in terreinen van Het Drentse Landschap schapen aangevallen en gedood door wolven. We hebben de gevolgen van de komst van de wolf ten aanzien van het begrazingsbeheer in onze terreinen geanalyseerd. Dit heeft geleid tot het opstellen van wolvenbeleid voor alle natuurgebieden waar schapen grazen. Dit beleid moet duidelijk maken of schapenbegrazing kan worden gehandhaafd, eventueel met aanvullende maatregelen.

Omdat Het Drentse Landschap veel gebruikmaakt van schapenbegrazing binnen rasters kan de komst van de wolf wezenlijke gevolgen hebben voor ons heidebeheer. Onze inzet is de schapenbegrazing op onze terreinen zoveel mogelijk te handhaven. Naar verwachting zal dit vaker op een gescheperde manier moeten gebeuren.

Behalve voor het behoud van de kwaliteit van de terreinen is zo'n aanpak zeer wenselijk

vanuit een cultuurhistorisch perspectief en vanuit de zorg voor het voortbestaan van zeldzame Drentse huisdierrassen als de Drentse en de Schoonebeker heideschappen. Via intern overleg proberen we ook de impact van de komst van de wolf op het werk van onze medewerkers bespreekbaar te maken en zo mogelijk te verminderen.

Natuur en Milieufederatie Drenthe

De nauwe samenwerking met de Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft ook in 2022 haar nut bewezen op het gebied van ruimtelijke ordeningsvraagstukken. Samen konden we vanuit de sector natuur en landschap bij belangrijke maatschappelijke ontwikkelingen een adequate inbreng leveren. Ook hebben we samen gereageerd op enkele nieuwe ruimtelijke plannen.

Bossenstrategie

In 2020 heeft de rijksoverheid het initiatief genomen tot het maken van de Bossenstrategie, die momenteel nader wordt uitgewerkt op provinciaal niveau. Doel is om meer bossen aan te leggen om zo bij te dragen aan vermindering van de effecten van klimaatverandering. In de Bossenstrategie is de uitbreiding van het bosareaal een belangrijke opgave. Deze zal zowel binnen als buiten het Natuur Netwerk Nederland moeten plaatsvinden. De in Drenthe actieve natuurorganisaties

hebben al aangegeven dat de mogelijkheden in Drenthe van bosuitbreiding beperkt zijn. Slechts een uitbreiding in de overgangszone tussen landbouwgrond en natuur lijkt mogelijkheden te bieden om knelpunten op te lossen, zeker op het gebied van de waterhuishouding.

Tot nu toe lijkt bosuitbreiding in Drenthe nauwelijks uit de verf te komen. Daarnaast is de financiering van nieuwe bossen – met name vanwege de waardedaling van de grond – nog onvoldoende uitgewerkt. Verder duurt het soms lang voor de noodzakelijke bestemmingsplanwijzigingen zijn doorgevoerd.

Zonneparken

De rijksregeling Stimulering Duurzame Energieproductie is een belangrijk middel om duurzame energie te stimuleren. In 2022 heeft planvorming uit voorbije jaren geleid tot aanleg van verschillende nieuwe zonneparken in Drenthe, ook in de nabijheid van terreinen van Het Drentse Landschap en in waardevolle landschappen. Dit geldt bijvoorbeeld voor enkele zonneparken rond Hogeveen, waar nauwelijks sprake was van een inbreng vanuit de sector natuur en landschap.

Heeft regie vanuit de provinciale overheid op dit punt de afgelopen jaren veelal ontbroken, inmiddels ligt er een Regionale Energie Strategie (RES) met als doel tot een meer evenwichtige afstemming te komen voor het

realiseren van de energieopgave in Drenthe. De aandacht voor het combineren van zonneparken met wateropgaven en het zorgvuldig omgaan met en het benutten van kansen voor natuur en landschap is nog steeds bedroevend minimaal. Het Drentse Landschap komt op enig moment voor de vraag te staan of zij bereid is mee te werken aan initiatieven wanneer dit extra natuur zou kunnen gaan opleveren.

Commissie Landelijk Gebied

Tijdens de vergaderingen van de Commissie Landelijk Gebied van de provincie werden onder andere de volgende onderwerpen behandeld:

- Programma Natuurlijk Platteland
- Stikstofcrisis/Programma Natuur
- relatie ontwikkeling zonneparken en gebiedsopgaven
- Ontwikkelagenda Melkveehouderij
- Agenda Boer Burger Natuur Drenthe
- gevolgen droge zomers
- Drents Wateroverleg

Contacten waterschappen

Op bestuurlijk niveau zijn in 2022 verschillende gesprekken gevoerd met de waterschappen Drents Overijsselse Delta, Vechtstromen, Hunze en Aa's en Noorderzijlvest. Samen met de andere terreinbeherende organisaties hebben we gereageerd op de concept-waterbeheerprogramma's van de waterschappen. Daarbij hebben we samen met de collega's het initiatief richting provincie genomen om de waterbeheerproblematiek als gevolg van klimaatverandering meer centraal te agenderen. Hiervoor wordt het instellen van een zogeheten Watertafel bepleit waarin provincie, waterbedrijven, waterschappen, landbouw en terreinbeherende organisaties samen aan tafel zitten.

Contacten LandschappenNL

De directeuren van LandschappenNL komen jaarlijks vier tot zes keer bij elkaar. Belangrijke onderwerpen in 2022 waren:

- ontwikkelingen rond stikstof
- Natuur Netwerk Nederland
- nieuw Gemeenschappelijk landbouwbeleid EU
- cao Bos en Natuur
- lobby richting Den Haag
- impactmeting
- WPG-audits
- monitoring
- SNL-certificering
- relaties met Postcode Loterij en andere fondsen
- samenwerkingsverband Groene 11

2

Monumenten
en erven

BRUNTINGERHOF
NOE HET VROEGER WAS

2.1 Projecten

Onderzoek

Het Drentse Landschap besteedt veel zorg aan de voorbereiding en uitvoering van projecten op het gebied van restauratie, renovatie en herbestemming. Als een door het Rijk aangewezen Professionele Organisatie voor Monumentenbehoud (POM) hebben we een voorbeeldfunctie.

Een belangrijk onderdeel bij elk project is het uitvoeren van bouw- en cultuurhistorisch onderzoek, zodat weloverwogen keuzes kunnen worden gemaakt bij de planvorming. In 2022 zijn verschillende bouwhistorische onderzoeken uitgevoerd, onder meer voor De Havixhorst, de tuinmanswoning Kloosterstraat 3 in Assen en boerderij 't Ende bij De Wijk. Daarnaast werd er tuinhistorisch onderzoek verricht voor De Havixhorst en waren er voorbereidingen voor enkele kleurhistorische onderzoeken die in 2023 op de planning staan.

Bruntingerhof Orvelte

De herbestemming van de Bruntingerhof in Orvelte tot bezoekers- en informatiecentrum is in 2022 gestart. Met de herbestemming krijgt de boerderij weer een passende en toekomst-

bestendige invulling. De oplevering is gepland voor het voorjaar van 2023.

Sinds 2016 stond de grote monumentale boerderij aan de Flintenweg in Orvelte leeg. De Bruntingerhof is uniek voor Drenthe, omdat het een grotendeels zeventiende-eeuwse boerderij betreft. De boerderij is eind jaren zestig van de vorige eeuw verplaatst van Bruntinge naar Orvelte en destijds geheel gerestaureerd. Ondanks de verplaatsing heeft het pand de status van rijksmonument gekregen.

Tuinmanswoning Overcingel

Aan de rand van Landgoed Overcingel in Assen aan de kant van het NS-station staat de tuinmanswoning van het landgoed. Het pand stamt van na de Tweede Wereldoorlog en werd destijds in een sobere, traditionele stijl vormgegeven. De woning kwam begin 2022 vrij.

Om de woning weer aan de eisen van deze tijd te laten voldoen is een renovatieproject gestart waarbij de woning ook geheel verduurzaamd is. Op een schilderbeurt na is de buitenzijde onveranderd gebleven. Ook de woonbestemming is gebleven. De renovatie is grotendeels in eigen beheer uitgevoerd.

Geschilderd behang Oldengaerde

Een historisch belangrijk onderdeel van de inboedel van de havezate Oldengaerde in Dwingeloo betreft een drietal schilderijen in olieverf op linnen. Het zijn restanten van een wandbeschildering die in 1719 werd aangebracht in het Willingehuis in Emmen. Toen het huis in 1936 werd gesloopt, zijn delen van het behang als ingelijste schilderijen op Oldengaerde terechtgekomen. Vanwege de restauratie van de havezate zijn de schilderijen een aantal jaren in opslag geweest. Vanwege de hoge historische waarde en het feit dat het hier om zeldzaam en gaaf Drents materiaal gaat, was het wenselijk om de schilderijen voor Oldengaerde te behouden. Restaurator Marten Bos heeft begin 2022 opdracht gekregen de werken te restaureren. De oplevering is gepland in 2023.

Parkeervoorziening Oldengaerde

In 2022 is het eindelijk gelukt om de omgevingsvergunning voor het aanleggen van een parkeervoorziening bij landgoed Oldengaerde rond te krijgen. Het stroperige proces leidde ertoe dat er een tijdlang in de

berm geparkeerd moest worden, wat zeker op drukke dagen tot ongewenste situaties leidde. Na het verkrijgen van de vergunning zijn de werkzaamheden voortvarend opgepakt en kon de parkeervoorziening nog in 2022 worden gerealiseerd.

Vorbereiding nieuwe projecten

In 2022 werd een groot aantal nieuwe projecten voorbereid om de komende jaren te worden uitgevoerd. Het Drentse Landschap hanteert daarbij de fasen ontwikkeling, planvorming en bouwvoorbereiding.

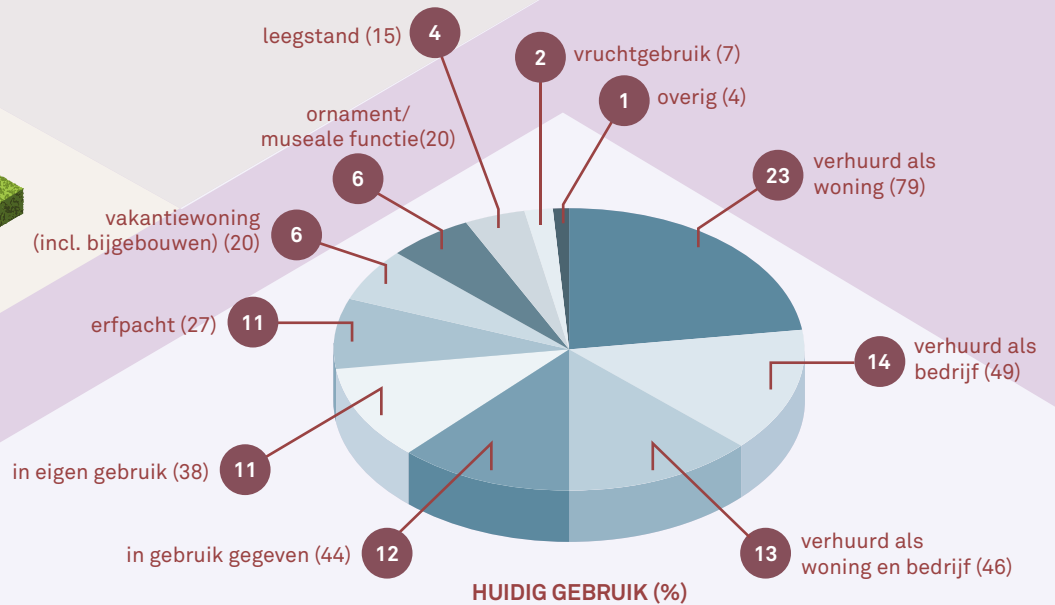
Het ging in 2022 om de volgende restauratie- en herbestemmingsprojecten:

- huis Overcingel Assen
- rijksmonument Kloosterstraat 3 Assen
- staart boerderij 't Ende bij De Wijk
- houtzagerij Dorpsstraat Orvelte
- schuur Melkfabriekje Orvelte
- nieuwe centrale beheerlocatie Het Drentse Landschap Hamveld Wijster
- boerderij De Lindenhorst in De Schiphorst
- wandelbrug gracht naar de tuin van Oldengaerde

Monumenten en erven Het Drentse Landschap 2022

114
RIJKSMONUMENTEN
9
PROVINCIALE MONUMENTEN
6
GEMEENTELIJKE MONUMENTEN
110
KARAKTERISTIEKE/
BEELDBEPALENDE
GEBOUWEN

349
GEBOUWDE OBJECTEN
VERDEELD OVER
137 ADRESSEN
PER 31-12-2022

2.2 Verwerving erfgoed

Boerderij Jipping Bronnegerveen

Aan het eind van het jaar kwam een naoorlogse kop-rompboerderij in bezit van Het Drentse Landschap in de buurt van Bronnegerveen. Het betreft deels een nalatenschap en gedeeltelijk een aankoop.

De boerderij ligt in het gebied De Branden, dat in 2022 door Het Drentse Landschap als natuurgebied is ingericht. De boerderij is vernoemd naar de laatste bewoners, de familie Jipping. In afwachting van planvorming voor renovatie is de boerderij in leegstandsbeheer genomen.

Boswachterswoning Ooster- en Westertzand

Aan de rand van het natuurgebied Ooster- en Westertzand staan een boswachterswoning uit het begin van de twintigste eeuw en een recreatiewoning van recenter datum. Beide panden zijn eind van het jaar overgedragen aan Het Drentse Landschap als onderdeel van nabijgelegen natuurterrein Ooster- en Westertzand.

Overige initiatieven

Opvallend was de afname van het aantal panden dat in 2022 voor aankoop werd aangeboden. Voorheen kwam het regelmatig voor dat we panden kregen aangeboden die al via een makelaar te koop waren gezet, maar die om wat voor reden dan ook niet op veel belangstelling konden rekenen. De krappe woningmarkt heeft daar blijkbaar een einde aan gemaakt. Voor Het Drentse Landschap heeft dat geen consequenties, omdat we geen aankopen doen op marktconforme voorwaarden. Een andere opvallende trend, die zich vooral aan het eind van het jaar aftekende, was de groei van het aantal kerkeigenaren dat contact met ons zocht om een mogelijke overname te verkennen. De sterk gestegen energiekosten zullen hieraan ten grondslag liggen. De initiatieven hebben in 2022 niet geleid tot een concrete overdracht. De ervaring leert dat dit soort processen tijd kosten, omdat zorgvuldigheid geboden is.

2.3 Beheer gebouwen en erven

Onderhoud gebouwen

Net als in voorgaande jaren heeft in 2022 het nodige planmatig onderhoud plaatsgevonden. Op basis van periodieke inspecties van de Monumentenwacht en hierop gebaseerde meerjarenonderhoudsplannen is vastgesteld welke gebouwen en gebouwonderdelen dit jaar voor onderhoud in aanmerking komen. Veelvoorkomende en regelmatig terugkerende werkzaamheden zijn schilderwerk, rietwerk en voegwerk. Op verschillende plaatsen zijn deze werkzaamheden uitgevoerd. Dat geldt ook voor de renovatie van badkamers en keukens, het vervangen van verwarmingsketels en allerlei installatiewerk. Schilderwerk vond plaats bij meer dan twintig gebouwen. Naast zes van onze molens waren dat de pastorie in Bovensmilde, de Wilms Boo in Nieuw-Schoonebeek, boerderij Kamps in Deurze, boerderij Tichelwerk bij Roderwolde en boerderij Rheebruggen 10. Hierbij zijn historisch verantwoorde kleuren toegepast conform ons beleid voor schilderkleuren. Rietwerk was onder meer aan de orde bij de Bruntingerhof in Orvelte, Huis ter Hansouwe bij Peize en molen De Hoop in Sleen, waar de gehele kap werd vervangen.

Onderhoud molens

De elf molens van Het Drentse Landschap vragen veel zorg. Dat heeft te maken met het feit dat molens niet alleen gebouwen zijn, maar ook werktuigbouwkundige objecten. Het binnenwerk van een molen is complex en wordt zwaar belast, waardoor regelmatig onderhoud noodzakelijk is. Kleinschalig onderhoud wordt door de molenaars zelf uitgevoerd, maar veel onderhoud komt in opdracht van Het Drentse Landschap bij molenbouwers terecht.

Correctief onderhoud

Naast dit reguliere onderhoud zijn er altijd ook weer onvoorziene onderhoudsklussen. Deze vallen onder de noemer correctief onderhoud. Het gaat hierbij om werkzaamheden die het gevolg zijn van schades en storingen, zoals lekkages, ruitbreuk en defecte installaties.

- **Bouwhuis Oldengaerde** In het begin van het jaar zorgden enkele stevige stormen voor de nodige schades. Hard geraakt werd het bouwhuis van Oldengaerde. Hier raakte een hoek beschadigd als gevolg van een omgevallen boom. Dit was des te zuurder, aangezien het bouwhuis het jaar daarvoor

compleet gerestaureerd was. Ook op andere plekken was er sprake van materiële schade door de storm.

- **Molen De Bente** In oktober raakte in molen De Bente in Dalen een molensteen los. Deze viel door de vloeren naar beneden, waarbij een van de twee molenaars letsel opliep. Gelukkig verliep het herstel van het letsel voorspoedig. De Arbeidsinspectie deed onderzoek naar aanleiding van het incident, maar consequenties bleven gelukkig uit.
- **Onderzoek molenroedes** Na het breken van roedes in verschillende molens in het land worden de roedes van alle Nederlandse molens onderzocht. De conclusie was dat acht van de elf molens van Het Drentse Landschap in de hoge risicoklasse vallen. Dat heeft te maken met de periode waarin de roedes zijn vervaardigd. Roedes die in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw zijn gemaakt, lopen extra risico als gevolg van het toegepaste staal en de kwaliteit van de lasnaden. We hebben de Jantina Hellingmolen in Aalden uit voorzorg voorlopig moeten stilzetten. Een besluit dat uiteraard erg te betreuren valt, maar veiligheid staat voorop.
- **Rheebruggen** In boerderij Rheebruggen 10 ontstond brand als gevolg van kortsluiting. Snel optreden van de bewoners en de

brandweer kon erger voorkomen. Wel was er het nodige herstelwerk nodig om het pand weer gebruiksklaar te krijgen.

- **Overig onderhoud** Andere bijzondere onderhoudswerkzaamheden in 2022 betroffen onder andere het herstel van de toegangspoort van De Havixhorst, het waterdicht maken van de potstal bij de Sophia Hoeve, de renovatie van het dak van de Rode schuur in Dalerpeel, het herstel van de tennisbaan van Oldengaerde en het vernieuwen van de parkeersystemen op de parkeerplaatsen van Orvelte. Verder werden in alle woningen van Het Drentse Landschap rookmelders aangebracht volgens de nieuwe wet- en regelgeving.

Onderhoud tuinen en erven

In 2022 draaiden de tuingroepen op Oldengaerde, Overcingel en Lemferdinge op volle toeren. Op een vaste dag in de week steken onze tuin vrijwilligers de handen enthousiast uit de mouwen. Het Drentse Landschap is dankbaar voor het feit dat ze bereid zijn ons te helpen deze historische tuinen in stand te houden. Het werken met dergelijke tuingroepen blijkt een succesvolle en waardevolle manier te zijn om groen erfgoed in stand te houden. Het Drentse Landschap zet haar kennis en ervaring in om huurders bewust te maken van de historische en ecologische waarden van boerenerven. Huurders van onze woonboer-

derijen zijn net als in het voorgaande jaar met nieuwsbrieven over het onderhoud van hun boerenerf geïnformeerd.

Verduurzaming

Restauratie, renovatie en onderhoud zonder verduurzamingsmaatregelen komen steeds minder voor. Bij alle restauratie- en renovatieprojecten wordt het verduurzamen van het gebouw meegenomen, maar ook bij het onderhoud wordt het toegepast waar dat kan. Zo zijn in 2022 in De Havixhorst achterzetramen aangebracht, toen de vensters aan de binnenzijde werden geschilderd.

Verhuur

In 2022 zijn er enkele nieuwe huur- en gebruiksovereenkomsten afgesloten:

- De woning in het bouwhuis van Oldengaerde is begin van het jaar verhuurd.
- Voor het Ottenshoes aan de Dorpsstraat in Orvelte zijn de overeenkomsten vernieuwd. Het pand blijft in gebruik bij de Stichting Orvelte Poort.
- De huurovereenkomst voor De Havixhorst werd dit jaar vernieuwd, toen de exploitatie van vader op zoon overging.
- Voor twee woningen in Rabbinge in het Reestdal zijn de huurovereenkomsten vernieuwd.
- Voor de parkeerterreinen in Orvelte is een tijdelijke huurovereenkomst gesloten met Parkingware.

Vakantiewoningen Buitenleven

De gemiddelde bezetting van de vakantiewoningen viel in 2022 wat lager uit dan in het voorgaande jaar, namelijk afgerond 84 procent tegenover ruim 91 procent in 2021. Zo'n ontwikkeling was te verwachten, omdat de bezetting in 2021 vanwege de coronacrisis extreem hoog was. Een bezetting van 84 procent is dezelfde als die van 2020 en ligt een stuk hoger dan de jaren daarvoor, namelijk 71 procent in 2019 en 66 procent in 2018.

Net als in de jaren vóór corona was de hoogste bezetting bij de kleinere vakantiewoningen te vinden. Huis Landweer, het Hertenhuisje, 't Haantje en de twee suites van Oldengaerde scoorden dan ook weer het beste met een bezettingsgraad van rond de 90 procent. Ghijssele en De Meiersplaats bleven iets achter met percentages van respectievelijk 60 en 69 procent.

Vanwege de hoge bezetting was het ook in 2022 een drukke tijd voor de gebouwenbeheerders en schoonmakers. Omdat de woningen vaak bezet waren, was er alleen op de wisseldagen tijd om de noodzakelijke werkzaamheden uit te voeren. Dat vormde regelmatig een uitdaging.

- De gemiddelde klanttevredenheid steeg voor het zoveelste jaar op rij. Nu ging het van een 8,8 in 2021 naar een 8,9 in 2022.
- Alle vakantiewoningen scoorden minimaal een 8,5.
- Het Hertenhuisje en Huis Landweer scoorden met respectievelijk een 9,0 en een 9,1 het hoogst.
- Opvallend was ook de hoge score van 9,1 voor de keuterij Ghijssele.

Onderhoud vakantiewoningen

De vakantiewoningen vragen om voortdurende aandacht om ze aantrekkelijk te houden voor de vaak veeleisende gasten van Buitenleven Vakanties. Ook in 2022 zijn daarom allerlei werkzaamheden uitgevoerd. De suites van Oldengaerde kregen spatschermen op de keukenwanden. In de Pimpernel werd een badkamerrenovatie uitgevoerd, in het Hertenhuisje werd het toilet vergroot en in De Meiersplaats en Ghijssele werd de vloerbedekking in de slaapkamers vernieuwd.

2.4 Belangenbehartiging en beleidsontwikkeling

Contacten met provincie

Net als in voorgaande jaren was er regelmatig overleg met de provincie over projecten op het gebied van restauratie en herbestemming. De provincie Drenthe is hier onze belangrijkste partner. Restauratie- en herbestemmingsprojecten dienen naast economische belangen (werkgelegenheid in de bouw, de recreatiesector en het midden- en kleinbedrijf) ook belangen op het gebied van scholing (leerlingstelsel, ontwikkeling restauratiedeskundigheid) en behoud van ruimtelijke kwaliteit en identiteit. Op deze gebieden vallen de belangen van de provincie en van Het Drentse Landschap samen.

Buiten de projecten om blijft de erkenning van Het Drentse Landschap en Stichting Oude Drentse Kerken als hoeder van het Drentse erfgoed door de provincie nog altijd onderbelicht. De provinciale bijdrage is te laag om de steun voor met name de vrijwilligers te kunnen versterken. De kosten die Het Drentse Landschap maakt voor het ondersteunen en begeleiden van de betrokken vrijwilligers nemen al jaren flink toe. Vrijwilligers zijn van groot belang voor het dagelijks beheer van deze monumenten, maar ook voor zaken als het werven van draagvlak, voor educatie en voorlichting en het organiseren van activiteiten en evenementen.

Instandhouding monumenten

Bij het verwerven en het onderhoud van onrendabele monumenten als kerken en molens zou een krachtig gebaar van de provincie eveneens op zijn plaats zijn. Elk jaar weer vergen deze monumenten hoge energie- en onderhoudskosten, waar geen inkomsten tegenover staan. Alleen de Subsidieregeling Instandhouding Monumenten (SIM) van het Rijk biedt enig soelaas.

Het Drentse Landschap en Stichting Oude Drentse Kerken aanvaarden deze onrendabele monumenten vanuit het maatschappelijk doel dat deze monumenten dienen. Ze zijn niet alleen van belang voor de cultuurhistorie van Drenthe, maar dienen ook als identiteitsdragers voor een dorp of regio en als ontmoetingsplek voor de lokale gemeenschap, waardoor de sociale cohesie wordt versterkt. Bovendien zijn veel van onze monumenten belangrijke toeristisch-recreatieve voorzieningen waar jaarlijks vele bezoekers op afkomen.

Federatie Instandhouding Monumenten

Het Drentse Landschap is lid van de Federatie Instandhouding Monumenten (FIM). Deze organisatie komt landelijk op voor de belangen van het culturele erfgoed.

Vanuit de FIM is lang gepleit voor het verruimen van de onderhoudssubsidie voor rijksmonu-

Project tuinmanswoning Overcingel

Blikvangers van het landgoed Overcingel te Assen zijn het hoofdhuis en het koetshuis, met daaromheen de fraai vormgegeven tuin. Minder bekend is dat op het landgoed ook twee woningen aanwezig zijn. Het gaat om een dienstwoning uit 1910, gelegen aan de Stationsweg, en een tuinmanswoning. Deze laatste ligt aan de Overcingellaan, die evenwijdig aan het spoor loopt. De tuinmanswoning is kort na de Tweede Wereldoorlog gebouwd en werd destijds in een sobere, traditionele stijl vormgegeven. Opvallend is de wit geschilderde gevel.

De laatste jaren werd de woning bewoond door de weduwe van de tuinman. Na haar overlijden kwam de woning begin 2022 leeg te staan. Om de woning weer aan de eisen van deze tijd te laten voldoen is een renovatieproject gestart waarbij de woning ook geheel verduurzaamd is. Zo is er isolatie aangebracht waar dat nodig was en kon, in vloeren, daken, wanden en vensters. Verder is er een warmtepomp geïnstalleerd voor de verwarming. Bijzonder is ook de toepassing van een speciale muurverf, een zogenoemde Climatecoating, aan zowel de binnen- als de buitenzijde van het pand. Deze coating houdt in de winter de warmte binnen vast, terwijl het in de zomer zonlicht reflecteert, waardoor de woning koeler blijft.

Omdat de woning geen badkamer had (alleen een kleine douche) is een van de slaapkamers opgeofferd voor een badkamer. Van de oude doucheruimte is een kast gemaakt. Verder is er een kleine doorbraak gemaakt in de muur tussen de eetkamer en de keuken, zodat beide ruimten beter op elkaar aansluiten. De overige indeling is intact gebleven. Samen met het behoud en herstel van allerlei details, zoals deurklinken, geprofileerd houtwerk en de granitovloer in de hal, is hierdoor de sfeer van het huis behouden gebleven. Andere renovatiewerkzaamheden betroffen onder meer de sanering van asbest, stukadoorswerk en schilderwerk. Ook is er een nieuwe voordeur geplaatst, omdat de oude in slechte staat verkeerde.

De woning is ook aan de buitenzijde helemaal geschilderd, waardoor het huis er weer prachtig bij staat. De woning is kort na de verbouwing verhuurd. Met de verbouwing en de verhuur heeft dit karakteristieke huis, dat onderdeel uitmaakt van het landgoedensemble, weer een nieuwe toekomst gekregen.

menten. Hier heeft het Rijk inmiddels gehoor aan gegeven, maar het is de vraag of deze verruiming voldoende is, gezien de sterk gestegen onderhoudskosten. Ook op allerlei andere vlakken, zoals het groene erfgoed en het mobiele erfgoed, heeft de FIM gelobbyd voor meer zorg en aandacht voor behoud en bescherming.

Erfgoedberaad

In het Erfgoedberaad overleggen de Drentse erfgoedorganisaties over actuele zaken en ontwikkelingen. Behalve als een platform om kennis te delen functioneert het beraad ook als kritisch volger van het overheidsbeleid. In 2022 kwam het Erfgoedberaad enkele keren bij elkaar, waarbij ook het actualiseren van het bestaande Erfgoedmanifest op de agenda stond. Het nieuwe Drentse Erfgoedmanifest is geschreven om het erfgoed beter onder de aandacht te brengen bij de bestuurders en de Statenfracties. Extra aandacht hiervoor is hard nodig. Het culturele erfgoed dreigt ondergesneeuwd te raken onder dossiers die politiek veel aandacht trekken, zoals de stikstofproblematiek en de aanwezigheid van de wolf.

Samenwerking in Orvelte

De afgelopen jaren heeft Het Drentse Landschap een actieve rol gespeeld bij de totstandkoming van een dorpscoöperatie in Orvelte. In 2022 kreeg deze coöperatie eindelijk vorm. Er is gekozen voor een stichtingsvorm en er is een bestuur werd geformeerd. De stichting Coöperatief Orvelte heeft inmiddels een dorpscoördinator aangesteld die de bruggen tussen de verschillende partijen in het dorp moet slaan.

Het Drentse Landschap heeft met Coöperatief Orvelte intensief gesproken over de samenwerking in de toekomst. Het ging onder meer over het gebruik en beheer van onroerende zaken in Orvelte, zoals het evenemententerrein op de Brink en de twee parkeerterreinen van het dorp. De kerntaak van Het Drentse Landschap in Orvelte is en blijft het beheren van de monumenten in het dorp.

Beleidsplan Groen erfgoed

Het Beleidsplan Groen erfgoed is begin 2022 vastgesteld. Het nieuw geformuleerde beleid is van belang, omdat Het Drentse Landschap steeds meer groen erfgoed onder haar hoede

krijgt en de maatschappelijke aandacht voor dit onderwerp de laatste jaren sterk is gegroeid. Deze ontwikkeling vroeg om een zorgvuldig kader.

Plan van aanpak verduurzaming

Ten behoeve van de belangrijke verduurzamingsopgave voor de komende jaren is een plan van aanpak opgesteld. Hierin is aangegeven hoe we de komende jaren aan de slag gaan met het verduurzamen van onze gebouwen. Dit wordt een forse opgave, want veel gebouwen van Het Drentse Landschap hebben een hoge verduurzamingsbehoefte. Helaas zijn de financiële regelingen vanuit de overheid veel te beperkt om hier een serieuze bijdrage aan te kunnen leveren. Er zullen dus eigen middelen moeten worden ingezet, hetgeen gezien de alsmat oplopende bouwkosten niet eenvoudig zal worden.

Inventarisatie historische interieurs

In 2022 kon een vervolg worden gegeven aan beleidsontwikkeling op het gebied van historische interieurs. De eerste stap was het inventariseren van de historische interieurelementen die Het Drentse Landschap in bezit en beheer heeft. Deze gegevens werden verwerkt in het beheersysteem Axiell Collections. Voor het

interieur van Oldengaerde is een plan van onderhoud opgesteld. Dit dient nader te worden uitgewerkt, waarna het kan worden geïmplementeerd.

De Nieuwe Rentmeester

Het Drentse Landschap vormt samen met BOEi het bestuur van Stichting de Nieuwe Rentmeester Veenhuizen, die het beheer van de ruim tachtig gebouwen in het dorp voor haar rekening neemt. Het jaar 2022 stond vooral in het teken van het op orde brengen van de dossiers en de contracten. Ook hier horen we de grote zorgen bij de huurders over de hoge energiekosten en de slecht geïsoleerde panden. Samen met de provincie Drenthe is gewerkt aan een Erfgoeddeal om dit probleem voor heel Veenhuizen te kunnen aanpakken. Helaas is de deal afgewezen en momenteel onderzoekt de provincie of het mogelijk is een deel van het project wel door te laten gaan.

De uitbreidingsplannen voor het Gevangenis-museum zijn inmiddels nader uitgewerkt en er is met stakeholders gewerkt aan het maken van een kanskaart voor het gebied. In 2023 moet dit verder worden opgepakt door de nieuw benoemde directeur van de Nieuwe Rentmeester, die begin 2023 met zijn werk gestart is.

3

Contact met de
samenleving

3.1 Projecten

Derde editie krant *Thuis in Drenthe*

In juli brachten we voor de derde keer de zestien pagina's dikke krant *Thuis in Drenthe* uit in een oplage van 40.000 exemplaren. Via een verspreidingsbureau is de krant terechtgekomen bij vakantieparken, recreatiebedrijven, hotels en vakantiewoningen. Daarnaast was de krant onder andere bij de Toeristische Informatiepunten, de informatiecentra van Het Drentse Landschap, gemeentehuizen en erfgoedlocaties als onze molens te vinden. In deze editie stonden artikelen over een aantal kleine Drentse musea, tips om met de (klein-)kinderen op ontdekkingstocht door Drenthe te gaan en wandel- en fietsroutes. Uiteraard waren er ook artikelen over terreinen, gebouwen en medewerkers van Het Drentse Landschap.

Tentoonstelling 'Het veranderend landschap'

Wat is er nodig om de steeds grotere druk op het landschap te keren? Hoe herstellen we landschappen en biodiversiteit? Sake Elzinga maakte een serie foto's over veranderingen

aan het Drentse landschap. Een selectie uit dit werk is verwerkt in de tentoonstelling 'Het veranderend landschap' langs een wandelroute door de tuin van Landgoed Overcingel in Assen. De tentoonstelling is mede mogelijk gemaakt door het Prins Bernhard Cultuurfonds, de gemeente Assen, het Leestekens van het Landschap Fonds, de Postcode Loterij en Stichting Emmapplein Foundation.

Fictie op de buitenplaats

In 2018 heeft het GGB Bolhuisfonds geld beschikbaar gesteld voor een uniek samenwerkingproject van vier jaar waarbij de Rijksuniversiteit Groningen, Het Drentse Landschap en een wisselende derde partij uit de kunstensector met studenten werken aan een thema. In 2022 was het thema 'Fictie op de buitenplaats' en speelden de activiteiten zich af op Landgoed Overcingel in Assen, waarbij schrijver Arnon Grunberg een hoofdrol vertolkte. *Zie de projectbeschrijving aan het eind van dit hoofdstuk.*

Op ontdekkingstocht door Drenthe

10 TIPS VOOR KIDS!

1 Kabouters
Midden in Assen ligt een heel bijzonder oud bos. Het is al lange tijd geschikt bij de Assenaren, maar sinds kort worden er ook kabouters in het bos geïdentificeerd. De kabouter? De kabouter is een soort die door het Assenbos leeft en wordt bij het Duuraamheidscentrum Assen en in 1,5 kilometer lang. Het kost twee uur. Bij het Duuraamheidscentrum zijn ook allerlei andere activiteiten te doen. Kijk op www.duuraamheidscentrum.nl

2 Veenhuizen
Veenhuizen is een bijzonder dorp met een bijzondere geschiedenis. Eigenlijk is het hele dorp één groot museum! Tijdens een wandeling door het dorp ontdek je de geschiedenis van een lange tijd heel veel rode gebouwen. Je ontdek nog veel meer in het Overgangsmuseum. Je kunt zelfs een rondrit met een echte boerenbus door het dorp maken. Meer vind je op www.veenhuizen.nl

3 Vogels spotten
In Drenthe komen veel verschillende vogels voor. In jouw achtertuin of je bijvoetpad merkt je vogels, maar in een bos, op de heide of bij het water zie je heel andere soorten vogels. Als je veel vogels wilt zien, moet je naar de vogelrijke aan de plas Diepenbit bij het dorp Oranjé. Voor je bij het water bent, loop je door een heel lange tunnel.

4 Schaapskooi
In Drenthe lopen er in een aantal natuurgebieden herders met hun schapenkorde. De schapen zorgen ervoor dat de heide blijft bestaan. Ze eten namelijk het gras en de jonge boompjes weg waardoor de heide overblijft. De schapen staan 's nachts in de schapenkooi, maar overdag lopen ze met de herder naar de heide. Het kan zijn dat je even moet zoeken waar ze zijn! Op het Hijkenveld kun je een boewachterpeperocht doen. Kijk op www.ontdekkingindrenthe.nl

5 Herenhuis
Aan de rand van het Asser centrum ligt een groot landgoed. Aan de straat staat het huis Overcingel. Grachtig ligt een groot park waar je heerlijk kunt wandelen. Je vergeet bijna dat je midden in de stad bent. Dit herenhuis is 250 jaar geleden gebouwd door Johannes van Lee.

6 Molens
Molens kun je in heel Drenthe bezoeken. Je kunt ontdekken dat er veel verschillende soorten zijn. Deze unieke molens in gebruik in de molens van Het Drentse Landschap, zoals de molen Woldgrift in Bokseveld, hebben ze de Kijp(jar) Molens voor jou. Wanneer je deze heeft ingevuld, ben je een echte molenaar. Wil je meer weten, dan kun je dat natuurlijk altijd aan de molenaar vragen!

7 Kerk
Bijna elk dorp of dorpje heeft een kerk. Vaak hebben ze een hoge toren en zijn ze al van ver zichtbaar. Van buiten zijn ze al mooi, maar heb je wel eens een kerk van binnen bekeken? Bezoek één van de kerken van Het Drentse Landschap en vol er de Kijp(jar) Kerk in. Je vindt ze in Eest, Gieterveen, Zuidlaren, Bovensteede en Oude Wold. Wist je dat deze kerk in Zuidlaren eigenlijk geen kerk is, maar een synagoge? Kerken horen bij het christelijk geloof en een synagoge is een Joodse kerk.

8 Beversporen
Bevers zijn de grootste knaagdieren van Nederland. Ook Drenthe vinden ze een fijne plek om te leven, maar je ziet ze bijna nooit... Dat komt omdat ze vooral 's nachts actief zijn en overdag dus lekker liggen te slapen. Toch kun je op een andere manier ontdekken of er nog bevers leven. Namelijk door op zoek te gaan naar beversporen! Aan de rand van beekjes zie je bijvoorbeeld vaak takken die ze afgeknapt hebben.

9 Hunebed
Naar het grootste hunebed van Nederland moet je zeker komen kijken! Het is maar liefst 5000 jaar oud! Een hunebed is een graf van vroeger. Af en toe wordt niet opgravingen, ga dan ook op bezoek in het Hunebedcentrum omstreeks Assen. Meer over het Hunebedcentrum vind je op www.hunebedcentrum.nl

10 Kasteel
Drenthe heeft één kasteel uit de tijd van de ridders, het staat in de stad Coevorden. Coevorden is een oude vestingstad. Dit jaar zijn er bijzondere activiteiten in de stad omdat het 350 jaar geleden is dat Coevorden bevrijd werd van Bonnen Barend die de stad had ingenomen. Dankzij een team van schoolmeester Meijndert van der Thijssen had de stad het de troepen van Bonnen Barend uit Coevorden te jagen. Er is een speciale tentoonstelling over in het Stedelijk Museum Coevorden. Kijk op www.museumcoevorden.nl

Milan Kats
FUNCTIE: molenaar in opleiding
WELKOMMESEN
Op de molens van Pol in Dalen help ik de molenaar mee om in de kap de kettingen los en vast te maken. Vaak heb ik in het op- en afzetten van de molens. Ik verkoop melk en ik leid ook de molenaar rond als het museum open is. Wat is het leukste vind? Dat ik in een molens aan de slag ben. Ik ben van kind af aan al gek van molens, vooral vanwege de techniek.
MEEST BIJZONDERE PLEK
Eigenlijk zou ik Dalen moeten zeggen, het dorp van mijn molens, maar eerlijk gezegd is mijn meest bijzondere plek het dorp Flietherberg bij Hogeveen. Ik ben geboren en getogen in Flietherberg en vind het een hartstikke mooi dorp.
MIJN TIP VOOR JOU
Kom zeker een bezoekje brengen aan de Jan Pol in Dalen. Ik ben er regelmatig te vinden op de zaterdagden.

Het Schapenboekje
Behalve de schapenkooi van Freerk Heuker op het Hijkenveld en de schapenkooi van Catrijna Kemmer op het Deildersummeveld (beiden in dienst van Het Drentse Landschap) zijn er nog meer schapenkooien in Drenthe. Je vindt ze in Oranjé, Bokseveld, Eest, Hoogeveen en op het Ballewveld. De Stichting Behoud Drentse Schapenkooien doet zich in voor het in stand houden en verbeteren van twee eeuwenoude Drentse schapenkooien, het Drentse heideschap en het Schoonebecker heideschap. Dit doet ze inmiddels al meer dan 25 jaar.
Kort geleden is het Schapenboekje verschenen. Het is niet alleen een leuk boekje voor kinderen, maar bestaat ook interessant voor volwassenen. Het Schapenboekje is gemaakt door de Stichting Behoud Drentse Schapenkooien in samenwerking met Het Drentse Landschap. Je kunt het gratis meenemen in de schapenkooien of tijdens kartorijen afhalen bij het kantoor van Het Drentse Landschap aan de Kloosterstraat 5 te Assen.

3.2 Steun aan Het Drentse Landschap

Beschermers en bedrijfssponsors

Dat ons werk gewaardeerd wordt, blijkt uit de steun aan Het Drentse Landschap die we ook in 2022 mochten ontvangen. Op 31 december 2022 waren er in totaal 16.590 beschermers van Het Drentse Landschap. Dat waren er 500 meer dan het jaar daarvoor. Het gemiddelde bedrag waar ze ons mee steunden, was 20 euro per jaar.

Het aantal sponsors is in 2022 met in totaal 39 sponsors nagenoeg gelijk gebleven. Wij zijn blij met deze steun vanuit het bedrijfsleven. Een aantal bedrijfssponsors ondersteunt ons al meer dan 25 jaar.

Eind 2022 vond voor het eerst sinds drie jaar ons jaarlijkse Sponsorendiner weer plaats op De Havixhorst. De belangstelling om elkaar weer eens te ontmoeten was groot. In de zomer van 2022 organiseerden we ook een rondleiding voor de bedrijfssponsors op Landgoed Overcingel.

Nalatenschappen en legaten

Het komt regelmatig voor dat Het Drentse Landschap uit een nalatenschap of met een legaat geld ontvangt om haar werk te ondersteunen. Het blijft een bijzondere ervaring een brief van een notaris te ontvangen met de mededeling dat iemand op deze manier ons werk heeft willen steunen.

- In 2022 ontvingen we een bedrag van in totaal € 505.000 uit de nalatenschap van zes mensen die Het Drentse Landschap als erfgenaam in hun testament hadden opgenomen.
- Verder ontving Het Drentse Landschap in 2022 vijf legaten, waarbij het in totaal om een bedrag van € 122.000 ging.

Bijeenkomst over schenken en nalaten

Op Landgoed Bosch en Vaart bij Vries organiseerde Het Drentse Landschap in september een goedbezochte bijeenkomst over schenken en nalaten.

Notaris Gea Bijlsma uit Oosterhesselen hield een presentatie over dit thema met gelegenheid voor het stellen van vragen. Het Hortus Duo zorgde voor de muzikale omlijsting. Verder bestond het programma uit een wandeling over het landgoed en een persoonlijk verhaal over schenken en nalaten van Pieter Battjes, eigenaar van Bosch en Vaart.

Bijdragen provincie

- **Programma Natuur** Vanuit het Programma Natuur 2021-2023 heeft de provincie ruim € 80.000 toegezegd voor natuurherstel in overbelaste stikstofgevoelige gebieden. De bijdrage wordt ingezet voor de stroomgebieden Hunzedal, Reestdal en Oude Diep. Denk aan kwaliteitsverbeteringen op het gebied van waterhuishoudkundige zaken, versnelling van functiewijzigingen van gronden, optimalisering van inrichting en maatregelen in de overgangsgebieden.
- **Schaapskuddes** Voor onze schaapskuddes op het Hijkerveld en het Doldersummerveld hebben wij in 2022 bijna € 48.000 ontvangen.
- **Herbestemming Overcingel** De provincie stelde maximaal € 200.000 beschikbaar voor de werkzaamheden voor het behoud en de herbestemming van het huis Overcingel in Assen.
- **Aanpak stikstof** Als onderdeel van de structurele aanpak van de stikstofproblematiek droeg de provincie bij in maatregelen voor kwaliteitsverbetering in het Hunzedal, bij het Oude Diep, in Zuidwest-Drenthe en in het Reestdal. Het ging onder andere om waterhuishoudkundige verbeteringen, versnelling van functiewijziging van gronden en optimalisatie van allerlei inrichtingsmaatregelen. Doel is steeds het realiseren van natuurdoelen en het vergroten van de biodiversiteit.
- **Bijdrage trainees** Voor het aantrekken van twee trainees zorgde de provincie voor een bijdrage van twee keer € 90.000. De

trainees worden ingezet om kennis te leveren voor de realisatie van het Natuur Netwerk Nederland en het uitvoeren van het provinciale Programma Natuur. Ook krijgen de rentmeesterstaken de nodige aandacht.

- We ontvingen een bijdrage van de provincie voor het realiseren van wolfwerende rasters op het Doldersummer- en Wapserveld en op het Hijkerveld.
- Aan het uitvoeren van versterkt boatoezicht op de terreinen van Het Drentse Landschap gaat de provincie ook de komende twee jaar bijdragen.

Bijdrage gemeente Midden-Drenthe

- Van de gemeente Midden-Drenthe werd een toezegging van bijna € 4700 ontvangen voor de schaapskudde op het Hijkerveld.

Bijdragen fondsen

- **Restauratie Plantenkas Havixhorst** Voor de restauratie van de plantenkas/orangerie op De Havixhorst werden financiële bijdragen toegezegd door de provincie Drenthe (€ 100.000), het Prins Bernhard Cultuurfonds (Zanen-Bakker Fonds) (€ 12.500), Stichting dr. Hendrik Mullerfonds (€ 10.000) en Stichting Dynamo Fonds (€ 3000).
- **Restauratie schilderijen Oldengaerde** Voor de restauratie van drie schilderijen uit 1719, die oorspronkelijk deel uitmaakten van een wand met geschilderd behang in het Willingehuis te Emmen, werd een anonieme schenking van € 15.000 ontvangen. Aan deze restauratie dragen ook Stichting TBI Fundatie (€ 20.000), de Frans Mortelmans Stichting (€ 10.000) en Stichting dr. Hendrik Mullerfonds (€ 3000) bij. Na de restauratie komen de drie schilderijen op Oldengaerde te hangen.
- **Grondaankoop Gasselte** Stichting Hamel Fundatie droeg € 20.000 bij voor de aankoop van een perceel grond nabij Gasselte.
- **Expositie 'Het veranderend landschap'** Vanuit het Prins Bernhard Cultuurfonds (Leestekens van het landschap Fonds) hebben we een bijdrage van € 7000 ontvangen voor de fototentoonstelling 'Het veranderend landschap'. De foto's van Sake Elzinga waren

te zien in de tuin van landgoed Overcingel te Assen. Van de gemeente Assen ontvingen wij hiervoor een bijdrage van € 2500.

- **Schaapskuddes** Van het Dinamofonds ontvingen we een bijdrage van € 10.000 voor onze twee schaapskuddes. Met beide kudde dragen we bij aan de instandhouding en versterking van de biodiversiteit in de begraasde gebieden en het behoud van de bijzondere heidelandschappen.
- **Grondaankoop Borger** In september 2022 hebben wij een perceel grond van bijna vijf hectare aangekocht aan de Koedijk bij Borger. Het Prins Bernhard Cultuurfonds (Ger Jansen Fonds) stelde hiervoor een bijdrage van € 80.000 beschikbaar. Daarnaast ontvingen we van de Stichting Hamel Fundatie een bedrag van € 20.000 en droeg een particulier uit Emmen € 50.000 bij.

Particuliere giften

Ook in 2022 ontving Het Drentse Landschap weer heel wat giften van mensen die Het Drentse Landschap een warm hart toedragen. Zo schonk iemand ons een bedrag van € 10.000 om de houtwal op te knappen waar hij regelmatig langs komt. Een ander schonk ons na het overlijden van haar echtgenoot het bedrag van € 4000 waar ze tijdens hun wandelingen vaak samen over gesproken hadden. Twee kinderen uit Roden maakten ons de opbrengst over van activiteiten op een rommelmarkt. Stuk voor stuk opmerkelijke giften die mooi illustreren hoezeer het werk van Het Drentse Landschap ook in 2022 in Drenthe leefde. Verschillende mensen stuurden ons het geldbedrag dat ze bij hun verjaardag, een huwelijksfeest, hun afscheid of een jubileum hadden gekregen. Anderen besloten Het Drentse Landschap aan het eind van het jaar met een gulle gift te verblijden. Sommigen stuurden ons het geld dat ze van hun energiebedrijf hadden teruggekregen. Van vijf mensen kregen we in 2022 geld om een bank op een van onze terreinen te plaatsen. Daarnaast waren er ook dit jaar weer veel beschermers die een hoger bedrag hebben overgemaakt dan de minimale jaarbijdrage van 20 euro. De steun die Het Drentse Landschap ontvangt van al deze mensen zien wij als een enorme blijk van waardering voor ons werk. Het maakt ons blij, trots en dankbaar!

3.3 Activiteiten

Overzicht activiteiten

Begin 2022 was het in eerste instantie nog niet duidelijk of de coronamaatregelen zouden blijven. Die onzekerheid zorgde op dat moment nog voor voorzichtigheid en een afwachtende houding bij vrijwilligers en plaatselijke commissies die voor ons vanuit onze natuurterreinen en erfgoedlocaties activiteiten organiseren.

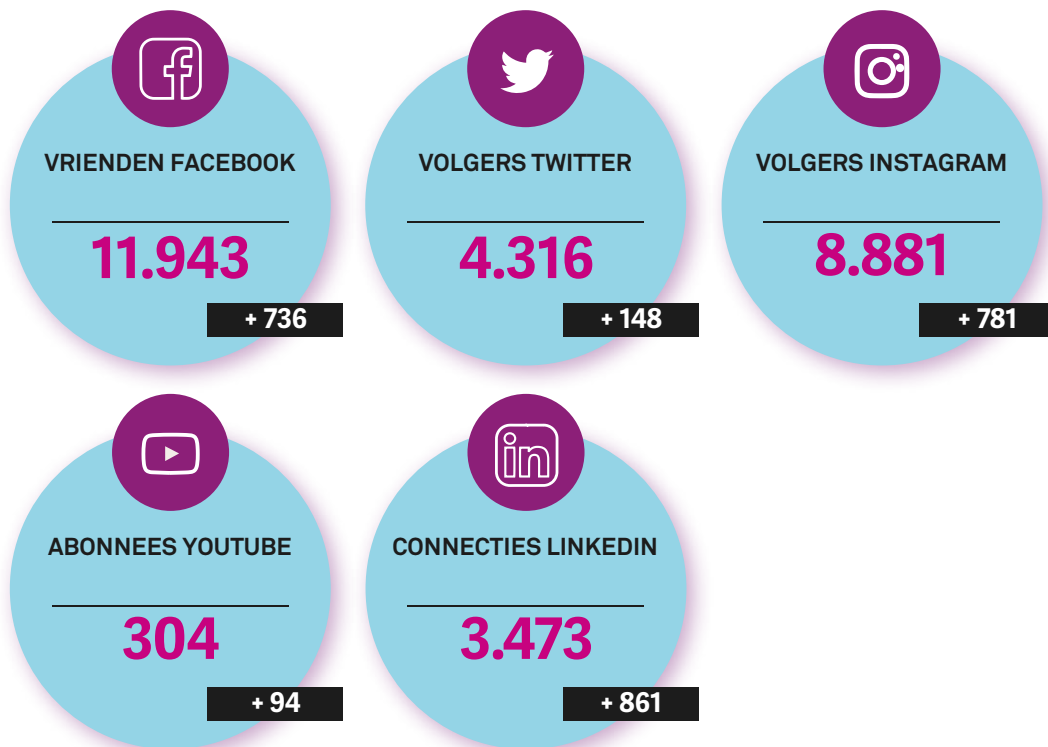
Ook merkten we dat toen er weer activiteiten mogelijk werden, er aanvankelijk veel minder deelnemers op afkwamen. Toch hebben we in 2022 ondanks deze stroeve start toch weer veel activiteiten kunnen organiseren en daarmee ons draagvlak kunnen vergroten.

activiteit	2021	2021	2022	2022
	aantal	deelnemers	aantal	deelnemers
activiteiten waarbij Het Drentse Landschap betrokken is*	378	22.998	523	28.667
aanvragen voor excursies, lezingen en rondleidingen	31	437	100	1.897
activiteiten Lofar-gebied	13	231	40	669
open dagen	11	770	54	2.899
activiteiten Stichting Oude Kerken	9	150	20	1.190
educatieve en kinderactiviteiten (excl. educatielessen)	7	166	22	899
informatiestands/pr-activiteiten	25	5.495	43	13.338
informatiecentra	4	n.v.t	5	n.v.t.
persberichten	7	n.v.t.	14	n.v.t.
interviews radio, tv en krant	75	n.v.t.	83	n.v.t.

* Onder deze activiteiten vallen excursies, lezingen, open dagen, voorlichtingsbijeenkomsten, interviews, educatieve activiteiten en promoties.

Het Drentse Landschap en sociale media 2022

Samenwerking gemeente Assen

De samenwerking van de afgelopen jaren met de gemeente Assen in het Duurzaamheidscentrum Assen heeft Het Drentse Landschap een unieke kans geboden om een breed publiek te laten zien wat we doen voor de bescherming van natuur, landschap en erfgoed. Een aantal collega's van Het Drentse Landschap werkte mee aan de uitvoering van het meerjarenplan van het centrum, dat samen met medewerkers van de gemeente Assen is opgesteld. In de afgelopen vier jaar hebben we samen veel kunnen realiseren.

Begin 2023 is bekend geworden dat de gemeente Assen heeft besloten dat de samenwerking met Het Drentse Landschap ook in de periode 2023-2026 wordt voortgezet. Voor Het Drentse Landschap is dat een bevestiging dat de inzet voor de Asser natuur en het Duurzaamheidscentrum Assen ook van grote waarde was voor de gemeente.

Recreatie

Na de coronacrisis is het aantal wandelaars en fietsers logischerwijs afgenomen, maar toch lag in 2022 het aantal mensen dat gebruikmaakte van onze website www.eindjeomindrenthe.nl

met ruim 59.000 gebruikers meer dan honderd procent hoger dan voor de coronajaren. De drukste wandeldagen waren zaterdag en zondag. Twee op de drie van de betrokken wandelaars en fietsers hadden voor vertrek digitaal een route gezocht. Ondanks het feit dat veel routes helemaal online te lopen zijn, maakte een groot deel gebruik van de pdf-bestanden.

Wielvriendelijke routes

Omdat rolstoelwandelingen of routes over familiepaden op internet met veel moeite te vinden waren, heeft Appie Beijer, een van onze vrijwilligers, twintig 'wielvriendelijke wandelingen' in Drenthe gebundeld. Dirk Jan Meertens heeft er een overzichtskaartje bij gemaakt. De routes zijn te downloaden via de website van Het Drentse Landschap.

Livebeelden uit de schaapskooi

Omdat het door de voorschriften rond de Q-koorts niet mogelijk was om bezoekers te ontvangen in onze schaapskooien, hebben we gezocht naar een andere mogelijkheid om geïnteresseerden de lammertijd mee te laten beleven. In schaapskooi Huenderhoeve in

Doldersum is een camera geïnstalleerd waarvan de beelden op onze website te zien waren. Het nieuws over deze webcam werd door RTV Drenthe en vervolgens ook door NPO 1 opgepikt. Dit zorgde voor extra bezoekers van onze website.

Boomfeestdag Schoonhoven

Het Drentse Landschap ontving in maart 2022 zo'n honderd schoolkinderen uit Hollandscheveld voor de provinciale editie van de Nationale Boomfeestdag. Het thema was 'met bomen werken' en er waren activiteiten als boomstammen zagen en een insectenhotel bouwen. Met veel enthousiasme stortten de kinderen zich erop. Mooi om te horen en zien hoe enthousiast kinderen worden als ze aan de slag gaan in de natuur.

Nieuwe kinderroute Hunebedcentrum

Sinds de nauwere samenwerking tussen het Hunebedcentrum en Het Drentse Landschap in 2021 van start ging, zijn er verschillende gezamenlijke activiteiten ontwikkeld. In 2022 kwam er een digitale prehistorische route voor het hele gezin. Onderweg leren kinderen spelenderwijs over het leven in de steentijd en krijgen ze opdrachten waarmee de Wereld van Oek tot leven komt. De route is gratis beschikbaar op www.eindjeomin-drenthe.nl.

Krokuswandelingen Landgoed Overcingel

In de geest van Henk van Lier Lels, de vorige eigenaar van Landgoed Overcingel, wordt elk jaar als de krokussen bloeien de tuin van het landgoed opengesteld. De activiteit trekt steeds weer heel veel bezoekers. Naast vrije wandelingen worden er ook wandelingen onder leiding van een gids aangeboden. In drie opeenvolgende weekenden waren er in 2022 twee drukbezochte begeleide wandelingen per dag.

Open Monumentendag

Met gidsen van de Asser Historische Vereniging werden in Assen op Open Monumentendag 10 september 2022 (achter)deuren van monumenten rond de Brink geopend die normaal gesproken voor het publiek gesloten blijven. Net als bij het Drents Archief en het Drents Museum ging ook de achterdeur van ons kantoor in de Kloosterstraat open. De hele dag hadden we bezoek van enthousiaste groepen. Ook havezate Oldengaerde in Dwingeloo

opende tijdens Open Monumentendag zijn deuren en opnieuw was er veel belangstelling voor de rondleidingen. Ook de rest van het jaar hebben onze vrijwilligers regelmatig rondleidingen op Oldengaerde verzorgd voor geïnteresseerden.

Hunzeloop Wandeltocht

Zuidlaren stond zaterdag 17 september 2022 in het teken van beweging, gezondheid en vitaliteit met als hoogtepunt de Hunzeloop Wandeltocht. Inmiddels is het een traditie geworden dat we jaarlijks op de derde zaterdag van september dit populaire wandelevenement te organiseren dat het bewegen, natuur en cultureel erfgoed combineert. Met bijna duizend deelnemers was het in 2022 ondanks het slechte weer een zeer geslaagde editie. De jaarlijkse Hunzeloop Wandeltocht wordt door de gemeente Tynaarlo, tal van ondernemers en diverse organisaties ondersteund. We zijn dank verschuldigd aan onze partners Ruchti Schoenmode en Sportshop, Bakkerij Feenstra, gemeente Tynaarlo, De Friesland, Waterschap Hunze en Aa's, Asser Courant, De Online Vormgever, Makelaardij Groenhout en Hypotheek Visie. Vrienden van het evenement zijn Camping De Vledders, Landal, iDaro, Albert Heijn, Lentis, Notariaat Zuidlaren & Aa en Hunze, Bij Cosineros, KWbN, Scouting Zuidlaren. Uiteraard ook dank aan de vele vrijwilligers die meehielpen deze dag tot een succes te maken.

Eerbetoon Henk van Lier Lels

In 2022 is Het Drentse Landschap een samenwerking aangegaan met Kunstpodium CAMPIS in Assen. Het eerste gezamenlijke project was een kunstwerk als eerbetoon aan oud-eigenaar Henk van Lier Lels van het Landgoed Overcingel. Beeldend kunstenaar Gert Sennema heeft een portret van hem gemaakt in een beuk op het landgoed.

De onthulling van het uit de boom gestoken portret trok veel media-aandacht via RTV Drenthe, RTV Noord en het Dagblad van het Noorden. Ook landelijke media als het NOS Nieuws, het Jeugdjournaal, Khalid & Sophie en zelfs de Avondshow van Arjen Lubach pakten het nieuws op.

Kwartaalbladen

Ook in 2022 heeft Het Drentse Landschap vier kwartaalbladen gemaakt. Het Kwartaalblad blijft een van onze belangrijkste communicatie-

middelen. We zetten het blad in om de band met de achterban te versterken en onze boodschap optimaal te kunnen overdragen. Steeds weer blijkt het Kwartaalblad een middel bij uitstek om onze 16.000 beschermers, bedrijfssponso- ren en anderen op de hoogte te houden van de bezigheden, uitdagingen en plannen van Het Drentse Landschap.

We verzorgen de uitgave van het Kwartaalblad in eigen beheer. De redactie bestond in 2022 uit Hans Dekker, Sonja van der Meer en Paulien Zomer. Het blad wordt vormgegeven door In Ontwerp uit Assen en het drukwerk wordt verzorgd door Veldhuis Media in Meppel. De Kwartaalbladen 113, 114, 115 en 116 bevatten onder andere artikelen over:

- Diepstroeten aan het Anreepdiep aan de rand van Assen
- Natuurherstel in kleine natuurgebieden
- De monumentale muurkas van De Havix- horst
- De stikstofcrisis

- 'Het laatste rendez-vous' van Arnon Grunberg
- Het Ooster- en Westersand bij Uffelte
- Veranderingen in het Drentse watersysteem

ROEG!

ROEG! is een uniek samenwerkingsverband van elf organisaties: RTV Drenthe, provincie Drenthe, Staatsbosbeheer Drenthe, Het Drentse Landschap, IVN Natuureducatie Regio Noord, Natuurmonumenten Noord, Landschapsbeheer Drenthe, Natuur en Milieufederatie Drenthe, WMD Drinkwater, waterschap Hunze en Aa's en waterschap Noorderzijlvest.

Via tv en internet brengt ROEG! het laatste nieuws over de Drentse natuur, het landschap en de cultuurhistorie. Bertil Zoer en Jermo Tappel van Het Drentse Landschap leveren regelmatig bijdragen aan de tv-uitzendingen en het online platform. Ook was ROEG! in 2022 in Drentse bibliotheken te vinden met een selectie natuurboeken en activiteiten. Dit jaar had de Kinderboekenweek als thema 'Gi-Ga-Groen!'

De cijfers van ROEG! zagen er in 2022 als volgt uit:

• Bezoekers Platform ROEG!	58.828
• Paginaweergaven website	172.390
• Volgers Facebook	7.760
• Volgers Instagram	3.924
• Volgers Twitter	2.159

Educatieve activiteiten

In 2022 heeft Het Drentse Landschap voor 54 schoolgroepen lessen verzorgd. Daarmee werden in totaal bijna 1300 leerlingen bereikt. Waarschijnlijk zorgden de naweeën van de coronamaatregelen ervoor dat er nog niet zoveel lessen werden gegeven als voor de pandemie.

- 5 lessen over de das op scholen verspreid over de provincie
- 2 lessen *Dieren te land* in het Duurzaamheidscentrum Assen
- 2 lessen *Dieren te water* in het Duurzaamheidscentrum Assen

- 4 lessen *Dieren in de lucht* in het Duurzaamheidscentrum Assen
- 20 lessen *Kabouterpad* in het Asserbos voor de jongste kleuters
- 16 lessen *Bosbanjeren* in het Asserbos voor de kleuters
- 12 lessen *Grondig bekeken* in het Asserbos voor de bovenbouw

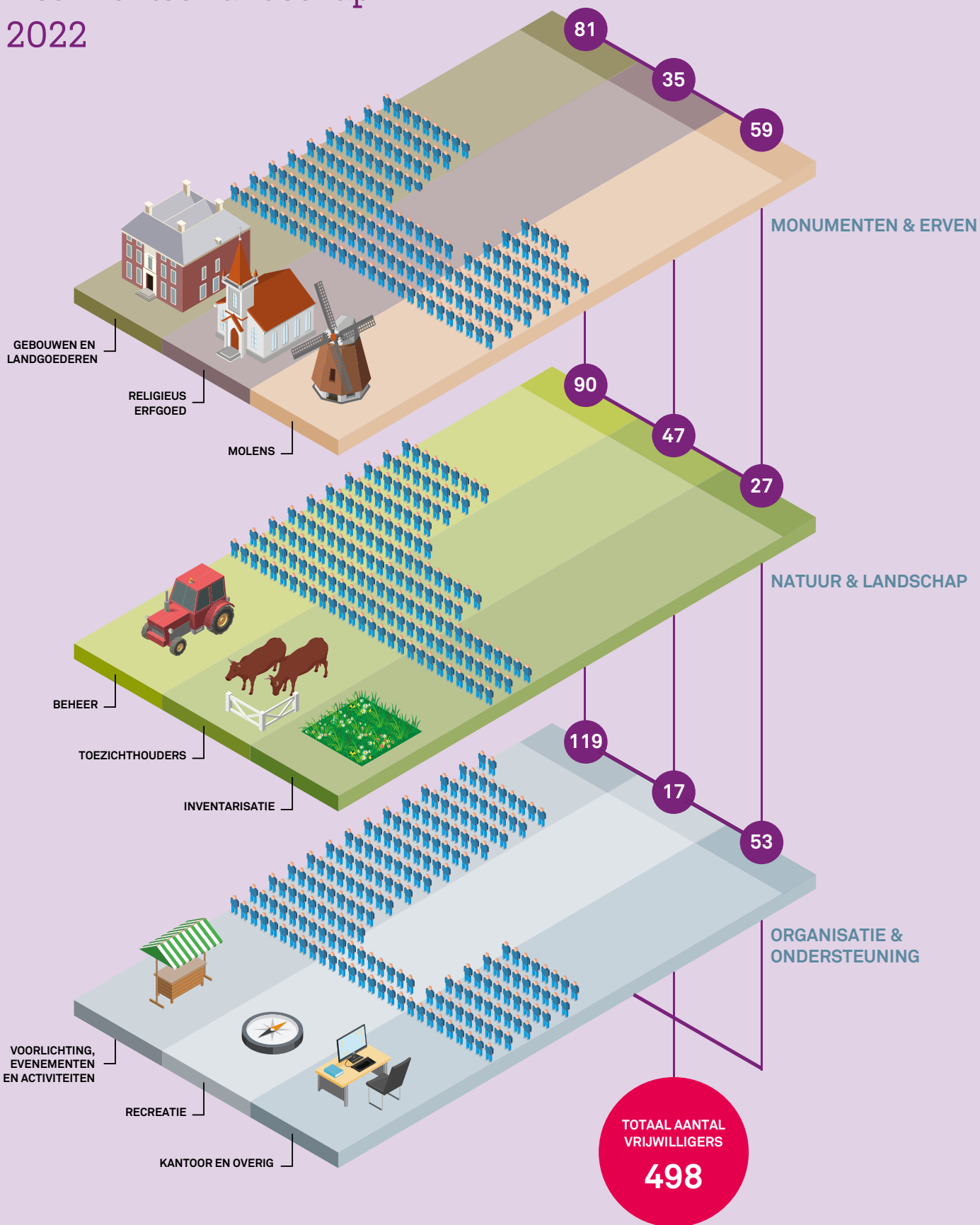
In 2022 hebben we geen lessen in de kerken verzorgd. Deze worden in 2023 weer opgestart. Ook zijn er geen lessen bij de schaapskooien geweest in verband met coronamaatregelen en beperkende maatregelen vanwege de Q-koorts.

Educatieproject BosNatuurlijk

Op 23 september 2022 hebben we in het Nationaal Park het Drents-Friese Wold samen met IVN, Natuurmonumenten en Staatsbos-beheer het educatieproject BosNatuurlijk verzorgd. Aan het project hebben drie scholen deelgenomen met in totaal zo'n 100 leerlingen.

Vrijwilligers Het Drentse Landschap 2022

3.4 Vrijwilligers

Ontwikkeling aantal vrijwilligers

Na twee coronajaren hebben we in 2022 vrijwel zonder beperkende maatregelen ons werk kunnen doen. Zowel de vrijwilligers die buiten werk doen voor Het Drentse Landschap als de vrijwilligers betrokken bij werkzaamheden binnen konden gelukkig weer het hele jaar worden ingezet.

De groei van het aantal vrijwilligers heeft zich ook in 2022 voortgezet. Zelfs na een administratieve opschoning van het bestaande vrijwilligersbestand is dat aantal gegroeid van 465 naar 488 mensen. Het Drentse Landschap waardeert hun inzet enorm.

Vrijwilligers natuurterreinen

In 2022 is gestart met enkele nieuwe beheergroepen in onze natuurterreinen. Dit gebeurde op het Westersche Veld van Rolde en op Landgoed Heideheim tussen Assen en Vries. De werkzaamheden van deze groepen zijn onder andere het opschonen van de heide, het onderhouden van paden en wandelroutes en het vrijhouden van de afrastering. Op het Drouwenerzand en in Tusschenwater hebben we vrijwilligers bereid gevonden om regelmatig op te treden als gastheer of gastvrouw van Het Drentse Landschap. Een onderdeel van dit werk is ook het toezicht houden op de terreinen.

Vrijwilligers Bruntingerhof

De opening van ons nieuwe Bezoekerscentrum Orvelte in de Bruntingerhof staat gepland vóór de start van het toeristisch seizoen 2023. In 2022 zijn we samen het Toeristisch Informatiepunt (TIP) begonnen met het ontwikkelen van een beheerplan waarin afspraken over bemensing, schoonmaak en onderhoud worden vastgelegd. Samen met TIP en stichting Coöperatief Orvelte gaan we vrijwilligers werven en opleiden als gastheren en gastvrouwen van Orvelte die multi-inzetbaar kunnen zijn.

Opleidingen vrijwilligers

In 2022 hebben we een start gemaakt met de voorbereiding van opleidingen voor onze vrijwilligers. Landschappen NL, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en IVN hebben samen een online-opleidingsmodule *Leer Je Groen* ontwikkeld ten behoeve van het vrijwilligerswerk bij natuurorganisaties. Het Drentse Landschap vindt het belangrijk dat haar vrijwilligers zo veilig mogelijk aan de slag moeten kunnen. Daarvoor hebben we onder andere een nieuwe basiscursus bosmaaien georganiseerd en is er een veldhulpverleningscursus voorbereid.

3.5 Beleidsontwikkeling

Communicatieoverleg

Zowel de communicatiemedewerkers als de educatiemedewerker van Het Drentse Landschap maken deel uit van verschillende overlegorganen en werkgroepen. Regelmatig wordt daarnaast de samenwerking gezocht met en door collega's van andere natuur-, milieu- of erfgoedorganisaties om ervaringen uit te wisselen, plannen te delen en samen op te trekken in bepaalde dossiers. De medewerkers van het team Communicatie adviseren en ondersteunen ook particulieren en ondernemers.

In onderstaande lijst vindt u de belangrijkste overlegorganen en werkgroepen waarin Het Drentse Landschap vertegenwoordigd is.

- **Communicatie Marketing Overleg LandschappenNL** Samen met communicatie- en marketingcollega's van de elf andere regionale landschappen worden thema's vastgesteld, gezamenlijke campagnes gevoerd, ervaringen uitgewisseld, workshops georganiseerd en onderling advies gegeven.
- **Werkgroep Opa- en Omadagen** Samen met collega's van het Drents Museum en het Drents Archief worden jaarlijks de Opa- en Omadagen georganiseerd voor grootouders en hun kleinkinderen in de leeftijd van zes tot en met twaalf jaar.
- **Werkgroep Communicatie Drentsche Aa** Naast Het Drentse Landschap zijn deelnemers aan dit overleg Recreatieschap Drenthe, provincie Drenthe, Prolander/HVR Group, Staatsbosbeheer, IVN Drenthe, Nationaal Park Drentsche Aa, Waterbedrijf Groningen en de gemeenten Aa en Hunze, Assen en Tynaarlo.
- **Werkgroep Communicatie Hunze** Naast Het Drentse Landschap zijn deelnemers aan dit overleg de provincie Drenthe, Prolander/HVR Group, waterschap Hunze en Aa's, de Vereniging Drents Particulier Grondbezit en de gemeenten Aa en Hunze, Borger-Odoorn en Tynaarlo.

- **Werkgroep Communicatie Brede kijk op het Oude Diep** Naast Het Drentse Landschap zijn deelnemers aan dit overleg de provincie Drenthe, Natuurmonumenten, de gemeente Midden-Drenthe, Prolander/HVR Group en LTO Noord.
 - **Communicado's-overleg Culturele Sector Drenthe** In dit overleg wisselen communicatiemedewerkers van culturele instellingen in Drenthe ervaringen uit. Naast Het Drentse Landschap zijn deelnemers aan dit overleg Kunst & Cultuur Drenthe, Drents Museum, Drents Archief, Marketing Drenthe, Gevangenis museum, Platform Drentse Musea, Huus van de Taol, Museum De Buitenplaats, Hunebedcentrum en Herinneringscentrum Kamp Westerbork.
 - **Wandelplatform Drenthe** Naast Het Drentse Landschap zijn deelnemers aan dit overleg Wandelnet, Koninklijke Wandelbond Nederland, Staatsbosbeheer, provincie Drenthe, Recreatieschap Drenthe en de gemeenten Borger-Odoorn, Hoogeveen, Midden-Drenthe, Tynaarlo en De Wolden.
- Deelname projecten**
Onderstaande lijst geeft een overzicht van de inzet van het team Communicatie bij andere projecten in 2022:
- Project Gezond Natuur Wandelen Drenthe
 - overleg met IVN-afdelingen, KNNV en andere natuurorganisaties
 - Groene Communicatie Overleg Drenthe
 - Plan Boom Drenthe
 - Werkgroep Harry de Vroome Penning
 - Projectgroep Hunzeloop Wandeltocht
 - Toeristisch Platforms Drentse gemeenten
 - Werkgroep Aardkundig Monument Drenthe
 - overleg samenwerking groene organisaties
 - overleg, afstemming en samenwerking met medewerkers Hunebedcentrum
 - Marketing-communicatieoverleg Koloniën van Weldadigheid
 - overleg en samenwerking met medewerkers van BOEi
 - afstemmingsoverleg medewerkers Landschapsbeheer Drenthe
 - deelname verschillende multidisciplinaire projectgroepen
 - ondersteuning en advies (culturele) organisaties en burgerinitiatieven
 - Projectgroep Bolhuisfonds (samenwerking met de RUG)
 - samenwerking met ICO en K&C op het gebied van educatie en cultuurdeelname
 - redactie ROEG!
 - participatie rubriek Groen en Doen in Hoogeveense Courant
 - lidmaatschap bestuur Beeldenpark De Havixhorst
 - Communicatieoverleg Wolven in Zuid-Drenthe
 - Gidsenoverleg
 - Overleg Kolonie Wandelmarathon
 - Lofar-overleg
 - Werkgroep Nationaal Park Drentsche Aa

Projectbeschrijving

Fictie op de buitenplaats op Landgoed Overcingel

In 2018 heeft het GGB Bolhuisfonds geld beschikbaar gesteld voor een uniek samenwerkingsproject van vier jaar waarbij de Rijksuniversiteit Groningen, Het Drentse Landschap en een wisselende derde partij uit de kunstensector met studenten werken aan een thema. De samenwerking binnen deze driehoek van erfgoedorganisatie-universiteit-kunstensector is tamelijk ongebruikelijk.

Het project is ondergebracht in het mastervak Historische buitenplaatsen en landgoederen, dat onder leiding staat van prof. dr. Hanneke Ronnes. Na thema's als 'Nacht op de buitenplaats' en 'Vermaak op de buitenplaats', hebben studenten de afgelopen twee studie jaren gewerkt aan het thema 'Fictie op de buitenplaats'.

Als afsluiting van het laatste project in deze reeks verbleef schrijver Arnon Grunberg een week als 'writer in residence' op Landgoed Overcingel in Assen. In deze periode heeft Grunberg samen met Hanneke Ronnes bezoeken gebracht

aan onder andere De Havixhorst, Lemferdinge en Landgoed Bosch en Vaart. Die bezoeken boden hem inspiratie voor de voordracht die hij tijdens het drukbezochte eindsymposium in het Drents Museum hield. Andere sprekers waren Hanneke Ronnes, Jan van der Meer en enkele studenten die aan het project deelnamen.

Voorafgaand aan het symposium kreeg de groep masterstudenten een workshop van Arnon Grunberg in de tuin van het landgoed. Arnon Grunberg schreef over zijn verblijf in Assen artikelen voor de *NRC* en het *Kwartaalblad*.

Op de laatste avond van het verblijf van de schrijver op Landgoed Overcingel vond een bijzonder diner plaats in het voormalige koetshuis van het landgoed. Een aantal leden van dit zeer gemêleerde gezelschap hield net als Arnon Grunberg zelf die avond een voordracht.

De voordrachten worden in 2023 in boekvorm uitgebracht door Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum met een voorwoord van Arnon Grunberg.

4

Personeel en
organisatie

4.1 Organisatieontwikkeling

Organisatiestructuur

Het Drentse Landschap werkt volgens de organisatiestructuur uit 2020 in drie teams:

- Natuur en Landschap
- Monumenten en Erven
- Organisatie en Ondersteuning

In 2022 is nagedacht hoe er meer integraal of projectmatig zou kunnen worden gewerkt. In 2023 wordt dit verder uitgewerkt.

Managementteam

Het Managementteam van Het Drentse Landschap bestaat uit:

- directeur-bestuurder
- adjunct-directeur/rentmeester
- hoofd team Natuur en Landschap
- hoofd team Monumenten en Erven
- hoofd team Organisatie en Ondersteuning

Het Managementteam vergaderde in 2022 elke twee weken. Stafmedewerkers schuiven geregeld bij de vergaderingen aan, zoals de controller en de communicatieadviseur.

Rol als werkgever

Het Drentse Landschap streeft naar actieve, ondernemende medewerkers met eigenaarschap. We willen een organisatie zijn met medewerkers die de kansen weten te benutten om onze doelen nog beter te kunnen realiseren. Het Managementteam heeft de ambitie om Het Drentse Landschap te veranderen van een organisatie waar de (beoordeling van de) HR-cyclus centraal staat, naar een lerende en ontwikkelorganisatie. Het streven is om de juiste persoon op de juiste plek te hebben, het personeel duurzaam te kunnen blijven inzetten en te komen tot een gezonde strategische personeelsplanning vanuit een goed werkgeverschap.

Net als het jaar ervoor diende in 2022 het individuele jaarwerkplan nog als basis voor de gesprekken tussen leidinggevende en medewerker. Voor 2023 is al een kleine aanpassing in de HR-cyclus aangebracht en het is de bedoeling dat deze in 2024 geheel zal zijn herzien. Hierbij zal ook de Personeelsvertegenwoordiging worden betrokken.

Personeelsvertegenwoordiging

De Personeelsvertegenwoordiging heeft in 2022 twee keer overleg gevoerd met de directeur. Belangrijke agendapunten waren:

- cao Bos en Natuur
- centrale beheerlocatie
- het nieuwe functiehuis
- HR-cyclus
- ontwikkelingen rond Arbo, RI&E (Risico Inventarisatie en Evaluatie) en ICT
- parkeerbeleid en kilometervergoedingen
- tevredenheidsonderzoek medewerkers
- thuiswerkbeleid

Intern overleg en communicatie

In 2022 werd veel aandacht besteed aan gezamenlijk overleg. Er waren bijpraatmomenten, activiteiten en uitjes om de verbinding tussen de teams binnen verder te optimaliseren. Ook is er een activiteitencommissie in het leven geroepen die activiteiten organiseert om elkaar beter te leren kennen en de onderlinge collegiale band en kennis te versterken. Via Microsoft Teams en AFAS werden de medewerkers op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen binnen de organisatie. Ook verscheen maandelijks een MT-Nieuwsbrief. Vanaf 2023 gaan we het systeem AFAS InSite gebruiken om de medewerkers te informeren over zaken die relevant en interessant zijn.

ICT, hardware en software

Sinds 2020 zijn alle laptops, tablets, telefoons vernieuwd. In 2024 moet de rest van de hardware worden vervangen en daarvoor zal in 2023 een implementatieplan en begroting worden opgesteld.

In 2022 is gewerkt aan de doorontwikkeling van Teams en AFAS. In AFAS zijn de modules Inkoop en Projecten geïmplementeerd. Medewerkers zijn getraind en vanaf 1 januari 2023 worden de nieuwe modules gebruikt. Ook het pacht- en jachtproces werd in 2022 in AFAS ingericht. In 2023 moet nog een deel van de oude pacht- en jachtcontracten worden verwerkt en gearhiveerd.

Een andere ontwikkeling is de implementatie van de AFAS-module Toegift waarmee het proces van giften en donaties kan worden geautomatiseerd. Dit wordt gekoppeld aan het vervangen van de huidige website in 2023. In 2023 gaan we ook verder met het optimaliseren van het HRM- en beschermersproces en het contractbeheer binnen AFAS. Daarnaast zullen medewerkers worden getraind om met de nieuwe modules te werken.

Werkplekken

De medewerkers van Het Drentse Landschap werken op verschillende locaties. Er zijn kantoren in Assen en Westerbork en daarnaast werken medewerkers van de teams Natuur en Landschap en Monumenten en Erven vanuit verschillende vestigingen verspreid over Drenthe.

- **Centrale beheerlocatie** Het onderzoek naar een centrale beheerlocatie is inmiddels afgerond en zit in het vergunningentraject. De verwachting is dat het nog wel twee tot drie jaar kan duren voor deze nieuwe locatie gerealiseerd is.
- **Informatiecentra** Medewerkers van het team Organisatie en Ondersteuning worden ingezet in het Hunebedcentrum in Borger en het Duurzaamheidscentrum Assen.
- **Thuiswerken** Sinds de coronatijd biedt Het Drentse Landschap haar medewerkers de mogelijkheid om vanuit huis te werken, mits het werk dit toelaat. Er zijn in 2022 geen extra werkplekken nodig geweest.

4.2 Personeel

Ontwikkeling personeelsformatie

De personeelsformatie van Het Drentse Landschap bestond op 31 december 2022 uit 53 medewerkers. In het overzicht hieronder staan de aantallen van het jaar daarvoor op 31 december 2021 steeds tussen haakjes. Toen lag het totaal op 46 medewerkers. Omgezet naar fte's groeide de personeelsformatie in 2022 van 42,48 naar 43,62.

vaste contracten	40 personen (40)
tijdelijke contracten	8 personen (3) (waarvan een voor zwangerschapsvervangning)
BBL/leerwerkcontracten	3 personen (2)
stagecontracten	2 personen (5)

Verloop personeel

In totaal hebben tien medewerkers in 2022 Het Drentse Landschap verlaten. Hiervan zijn er drie medewerkers met pensioen gegaan. Vier vonden elders een baan en drie medewerkers beëindigden hun stage of BBL-contract.

Personeelsopbouw

In 2022 was de verhouding man-vrouw in het personeelsbestand van Het Drentse Landschap 68 : 32.

De leeftijdsopbouw van de personeelsformatie gaf eind 2022 het volgende beeld te zien:

60 tot 67 jaar	11 personen
45 tot 59 jaar	22 personen
31 tot 44 jaar	10 personen
17 tot 30 jaar	10 personen

Ontwikkelingen formatie

De komende jaren zullen vanwege het bereiken van de AOW-gerechtigde leeftijd verschillende collega's de organisatie verlaten. Voor Het Drentse Landschap is het belangrijk om antwoord te vinden op de vraag of we het verloop van de zestigplussers de komende tien jaar kunnen voorspellen en hoe we ervoor kunnen zorgen dat bestaande kennis en identiteit worden behouden.

Werken volgens een zogeheten dakpanconstructie is een mogelijkheid om expertise over te dragen. Hierbij wordt de opvolger een aantal maanden begeleid door degene die hij opvolgt en die daarbij als mentor optreedt. Voor twee functies hebben we daar in 2022 voor het eerst mee gewerkt. Gevolg van de dakpanconstructie is dat een organisatie enkele maanden dubbele loonkosten heeft en tijdelijk een hogere formatie.

In het algemeen kan over de omvang van de formatie van Het Drentse Landschap worden gezegd dat de groei van ons bezit in 2022 ertoe leidde dat met hetzelfde aantal mensen meer werk moet worden gedaan. Uit intern overleg bleek dat de waarborg van kwaliteit van het werk hierdoor soms in het gedrang lijkt te komen. Uitbreiding van personeel of het uitbesteden van werkzaamheden zullen we in 2023 verder onderzoeken.

Werving en selectie

Er was in 2022 bij Het Drentse Landschap veel werk te doen op het gebied van werving en selectie. We hadden verschillende vacatures, zoals:

- bouwkundemedewerker
- communicatiemedewerker
- financieel medewerker
- HR-medewerker
- officemanager
- rentmeester
- vrijwilligerscoördinator

Gelukkig is het opnieuw gelukt enthousiaste nieuwe medewerkers aan te trekken. We hebben onze vacatureteksten aangepast en gepersonaliseerd. Dit resulteerde in een meer en beter aansluitend aanbod van sollicitanten. Medio 2023 kan vanuit AFAS het werving- en selectieproces beter ondersteund worden.

Functiehuis

Het nieuwe functiehuis geeft een goede leidraad bij het herijken van functies en het werven van nieuwe medewerkers. Hier en daar is een aantal functies anders gewaardeerd. In de loop van 2022 zijn enkele functies in de organisatie inhoudelijk behoorlijk veranderd:

- **Facilitair medewerker** Door verschuiving van taken is de functie facilitair medewerker komen te vervallen, omdat deze uitvoerende taken zijn ondergebracht bij de officemanager. De facilitaire beleidstaken liggen bij het teamhoofd Organisatie en Ondersteuning.

- **HR-medewerker** Door het beter inrichten van AFAS-HR kunnen verschillende administratieve HR-taken vervallen. De HR-adviseurstaken en de HR-administratieve ondersteuning vallen nu volledig onder de HR-medewerker. Deze krijgt beleidsmatige ondersteuning van het teamhoofd Organisatie en Ondersteuning.

Opnemen verlof

Verlofuren worden zoveel mogelijk per kalenderjaar opgenomen. Via AFAS kan iedereen bijhouden hoeveel verlofuren er zijn en wanneer deze uren vervallen. Het opsparen van uren is alleen nog mogelijk in overleg met de leidinggevende voor bijvoorbeeld een lange vakantie, studie of vervroegd pensioen. Het over de jaren heen opgebouwde spaarverlof van enkele medewerkers neemt inmiddels langzaam af. Doordat de uren nu duidelijk in kaart zijn gebracht, kunnen gericht afspraken worden gemaakt over het opnemen van het 'stuwmeer' aan verlofuren.

Ziekteverzuim

Het ziekteverzuim lag met een gemiddelde van 2,6 procent iets hoger dan in 2021, maar is nog steeds laag vergeleken met het landelijk gemiddelde van 4 procent. Ook het zogeheten frequent verzuim is bij Het Drentse Landschap laag. In 2022 was slechts een medewerker langdurig ziek. De verwachting is dat deze medewerker vanaf begin 2023 weer langzaam de werkzaamheden zal oppakken.

In 2022 heeft het Periodiek Medisch Onderzoek plaatsgevonden. Bijna de helft van de medewerkers heeft hieraan meegewerkt.

Stagebeleid

We maken gebruik van stageplatforms, maar stagiaires en BBL-leerlingen vinden ook zonder vacature de weg naar ons. Het Drentse Landschap probeert steeds tijdig met scholen en universiteiten in gesprek te komen over de leeropdracht.

De twee BBL-plekken konden we in 2022 zonder moeite invullen. De komst van een BBL-schaapherder kon helaas niet doorgaan wegens een schapenziekte bij het vorige stagebedrijf. In 2022 hadden we drie stagiaires bij de afdeling Communicatie.

Veilig werken

Vanwege de strenge coronamaatregelen zijn ook in 2022 de BHV-trainingen een aantal

keren uitgesteld. Uiteindelijk hebben vier medewerkers een BHV-diploma gehaald en volgden vijftien medewerkers een AED-training.

Voor 2023 staan een training Veldhulpverlening voor alle terrein- en beheermedewerkers en een VCA-training voor alle onderhoudswerkers op de planning. (VCA staat voor Veiligheid/gezondheid/milieu Checklist Aannemers.)

Arbo-beleid

De zogeheten RI&E (Risico Inventarisatie en Evaluatie) van een aantal panden van Het Drentse Landschap kon in 2022 worden afgerond:

- kantoor Kloosterstraat Assen
- kantoor en werkschuur Westerbork
- werkschuren Havenkade Assen en Doldersum
- schaapskooien Hijkerfeld en Doldersum-merveld
- beheerboerderijen Doldersum, Rabbinge en Rheebruggen

Acties, aanpassingen en verbeteringen worden in 2023 geïmplementeerd. Inmiddels is besloten dat de werkschuur in Doldersum wordt gesloten en dat de schuur van 't Ende in de Stapel tijdelijk als werkruimte wordt ingericht. Verder is het kantoor van de schaapskooi Hijkerfeld verplaatst naar het voormalige informatiecentrum naast de schaapskooi. In november 2022 is er weer een Arbodag georganiseerd over de risico's van tekenbeten en de ziekte van Lyme.

Gedragscode

In het kader van aangescherpte eisen vanuit subsidieverstrekkende organisaties zijn de bestaande regels en voorschriften met betrekking tot integriteit die bij Het Drentse Landschap van toepassing zijn, geactualiseerd en samengebracht in een nieuwe gedragscode. Deze staat inmiddels op onze website en is voor iedereen beschikbaar. Kern ervan is dat het handelen van de medewerkers van Het Drentse Landschap betrouwbaar, integer, zorgvuldig en transparant dient te zijn. De gedragscode moet een hulpmiddel zijn om medewerkers en

anderen te helpen weloverwogen en ethisch verantwoorde beslissingen te nemen. Om serieus om te kunnen gaan met vermoedens van misstanden, hebben we op onze website een Meldpunt Integriteit ingericht waar schendingen op laagdrempelige wijze kunnen worden gemeld. In 2022 zijn geen meldingen binnengekomen.

Klachtenreglement

Het Drentse Landschap vindt dat klachten belangrijk kunnen zijn om de kwaliteit van haar functioneren te verbeteren. Ze vindt het bovendien belangrijk te laten zien dat ze serieus en correct met klachten omgaat. We hebben een klachtenreglement opgesteld dat samen met een klachtenformulier voor iedereen op de website beschikbaar is. In 2022 zijn er geen klachten binnengekomen.

Medewerkerstevredenheidsonderzoek (MTO)

In april 2022 heeft onder de medewerkers van Het Drentse Landschap een tevredenheidsonderzoek plaatsgevonden. Het algemene beeld van het MTO was dat er een positieve houding bestaat ten aanzien van de organisatie. Het Drentse Landschap blijft zich als organisatie ontwikkelen, dat is voor iedereen zichtbaar en dat wordt gewaardeerd.

Wel werd tijdens het MTO vaak gehoord dat er een druk wordt gevoeld om alle taken naar behoren uit te voeren. Ook werd aangegeven dat op enkele andere punten verbetering

mogelijk was en hoe hieraan gewerkt kon worden. Aan de hand van het MTO zijn via zogeheten dialoogtafels gesprekken gevoerd over de toekomst van onze organisatie. Zie ook de projectbeschrijving aan het eind van dit hoofdstuk.

Dialoogtafels

In november 2022 zijn alle medewerkers tijdens zogeheten dialoogtafels met elkaar in gesprek gegaan over werken bij Het Drentse Landschap. Dit proces stond onder leiding van externe gespreksleider Joep Firet van het bureau BeterKoersen. Het doel van de dialoogtafels was het versterken van de onderlinge band en de binding met de organisatie. Over de uitkomsten van de dialoogtafels is er vervolgens een sessie voor het Managementteam geweest. Er zijn inmiddels vervolgacties met de medewerkers gepland voor 2023 om met de verbeterpunten aan de slag te gaan.

Zorgen over ziekte van Lyme

Uit het MTO kwam naar voren dat verschillende medewerkers zich zorgen maken over de ziekte van Lyme. Er is dan ook besloten om weer te starten met een jaarlijks bloedonderzoek naar de bacterie. Eerder was al gecommuniceerd dat het mogelijk is om teek-werende kleding te krijgen. De ziekte van Lyme zal in 2023 in verschillende bijeenkomsten blijvend aandacht krijgen.

Projectbeschrijving

Opzet onderzoek naar werken bij Het Drentse Landschap

In 2022 is Het Drentse Landschap gestart met een medewerkerstevredenheidsonderzoek (MTO) om aandacht te schenken aan de gezondheid en vitaliteit van de medewerkers en om preventief te monitoren op eventuele negatieve gevolgen van het werk bij onze organisatie. Belangrijke vraag waarop het Managementteam antwoord wilde krijgen, was of de medewerkers tevreden waren met hun werk, de werkomgeving en de organisatie van het werk.

Deelname aan het MTO was op vrijwillige basis en volstrekt anoniem. Om de anonimiteit van de deelnemers te waarborgen werd er niet naar teams of namen gevraagd. Ook in de rapportages werd dan ook geen apart onderscheid naar teams aangebracht.

Het MTO bestond uit een digitale vragenlijst per e-mail. De vragen waren onderverdeeld in thema's als psychische gezondheid, motivatie, lichamelijke gezondheid, werk, prestatie en verzuim, leefstijl, persoonlijke kracht, stressoren

en energiebronnen. De deelnemers werden uitgenodigd hierover hun eigen mening te geven. Tijdens een adviesgesprek met een vitaliteitscoach zijn deze onderdelen later verder uitgediept en werden waar mogelijk nuances aangebracht.

Behalve aan het tevredenheidsonderzoek konden de deelnemers meedoen aan een gezondheidsonderzoek. Om ook hier de anonimiteit te waarborgen is ervoor gekozen om het onderzoek niet op ons eigen kantoor te doen.

- Voor het MTO zijn 48 medewerkers uitgenodigd. Van hen hebben 31 medewerkers h een vragenlijst ingevuld en teruggestuurd. Daarnaast hebben 24 medewerkers ook een fysiek onderzoek ondergaan.
- 77 procent van de mannen en 23 procent van de vrouwen heeft meegedaan aan het onderzoek.

A large group of ducks, including mallards and other species, are shown in various states of activity. Some are in flight with wings spread, others are on the water splashing, and some are near tall reeds. The background is a soft-focus natural setting.

5

Jaarrekening 2022

Inclusief accountantsverklaring

5.1 Financiën

Richtlijn Verslaggeving Fondsenwervende Instellingen

Dit jaarverslag en de hierin opgenomen geconsolideerde jaarrekening zijn opgesteld overeenkomstig de Richtlijn Verslaggeving Fondsenwervende Instellingen van de Raad voor de Jaarverslaggeving, hierna kortweg de Richtlijn genoemd.

De Richtlijn vormt een essentieel onderdeel van de beoordelingen door het Centraal Bureau Fondsenwerving in het kader van de CBF-erkenning. De Richtlijn stelt dat een jaarverslaglegging antwoord moet geven op de volgende vragen:

- Welk deel van de giften blijft over voor het doel?
- Worden de middelen daadwerkelijk besteed of worden ze geheel of gedeeltelijk vastgezet in reserves?
- Worden de middelen daadwerkelijk besteed aan het bij de werving aangegeven doel?

De jaarrekening 2022 bestaat uit de volgende onderdelen:

- geconsolideerde balans per 31 december 2022
- geconsolideerde staat van baten en lasten
- toelichting op balans en staat van baten en lasten

De geconsolideerde cijfers betreffen:

- Stichting Het Drentse Landschap
- Stichting Oude Drentse Kerken
- Stichting Drs. A.V.J. den Hartogh Fonds
- Stichting Fonds Onrendabele Monumenten
- Beheerboerderijen Het Drentse Landschap B.V.
- B.V. Landgoed Westersche Veld van Rolde

Beleid fondsenwerving

Het Drentse Landschap hanteert bij het werven van fondsen als uitgangspunt dat de kosten niet meer dan 25 procent van de baten mogen bedragen.

Beleid kosten beheer en administratie

Het beleid van Het Drentse Landschap is er uiteraard op gericht om de kosten van beheer en administratie zo laag mogelijk te houden. Kostenbeperking is echter geen doel op zich, want deze kan ten koste gaan van de kwaliteit van het beheer en de bedrijfsvoering. Het

Drentse Landschap heeft ervoor gekozen om de kosten van beheer en administratie in relatie tot de totale baten weer te geven. Zo'n percentage wordt echter sterk beïnvloed door de (financiële) omvang van projecten en de aankopen van grond en gebouwen. Als norm is gekozen voor het uitdrukken van de kosten van beheer en administratie in een percentage van de reguliere baten. Dit zijn de jaarlijkse baten exclusief de baten uit bijdragen voor projecten en subsidies van overheden, het aankopen van natuurterreinen en gebouwen. De Auditcommissie heeft de normstelling voor de kosten van beheer en administratie in relatie tot bovengenoemde reguliere baten vastgesteld op 13 procent.

Beleid reserves

De jaarlijkse overschotten en tekorten worden toegevoegd aan de continuïteits- of bestemmingsreserve. De Raad van Toezicht is bevoegd te bepalen waarvoor de reserves worden ingezet. Dit gebeurt op advies van de Auditcommissie.

Beleggingsbeleid

- De beursgenoteerde beleggingen zijn onderdeel van de totale assets van Het Drentse Landschap. De omvang en de te lopen risico's van deze beleggingsportefeuille worden afgestemd op de korte- en langetermijnverplichtingen van de organisatie. Dit geheel vormt de input voor een passende strategische assetallocatie van de beursgenoteerde beleggingen. In de praktijk wordt onderscheid gemaakt tussen (benodigd) werkkapitaal en belegbaar kapitaal (beleggingsportefeuille). Het benodigd werkkapitaal wordt bepaald door middel van een inschatting van de maximaal beschikbare liquiditeiten uit hoofde van operationele bedrijfsvoering voor de komende twee jaren.
- Beleggingen die in strijd zijn met de doelstellingen en waarden van Het Drentse Landschap worden niet aangekocht of na constatering onmiddellijk verwijderd.
- De beleggingsportefeuille wordt belegd overeenkomstig de richtlijnen van de Vereniging Fondsenwervende Instellingen en het Reglement CBF-Keur.

Duurzaam beleggen

De portefeuille wordt volledig duurzaam ingericht. Bij alle beleggingstitels worden de aspecten leefomgeving, sociaal ondernemingsgedrag en goed bestuur (ESG) meegewogen. De criteria dienen in lijn te zijn met de missie van Het Drentse Landschap.

Het Drentse Landschap kiest bij voorkeur voor een duurzame beleggingsstijl waarbij de gekozen beleggingen een positieve meetbare bijdrage hebben op de zeventien duurzame ontwikkelingsdoelen die in 2015 door de VN zijn geformuleerd.

Beleggingsdoelstellingen

Het primaire doel van de beleggingen is het waarborgen van de continuïteit van de organisatie voor de middellange en lange termijn. Financieel beleggingsdoel is het in stand houden van het vermogen op de lange termijn, gecorrigeerd voor inflatie. Het Drentse Landschap verwacht op de lange termijn (15 jaar en langer) een gemiddeld bruto rendement op de beleggingsportefeuille van 3,5 procent. Het beleggingsbeleid wordt daarop afgestemd.

Beleggingscategorieën

Om zoveel mogelijk te voorkomen dat in enig jaar het rendement onder de nul procent zakt, zal minimaal 70 procent van de beleggingsportefeuille in risicomijdende beleggingscategorieën (obligaties, liquiditeiten en alternatieve

impactbeleggingen) worden belegd. Daarnaast zal maximaal 30 procent van de beleggingsportefeuille worden belegd in risicodragende beleggingscategorieën met een zogeheten defensief risicoprofiel (aandelen, onroerend goed en grondstoffen).

Uitvoering beleggingsbeleid

Het Drentse Landschap heeft besloten het dagelijks beheer van het vrij belegbaar vermogen over te dragen aan één of meer professionele vermogensbeheerders die onder toezicht staan van de Autoriteit Financiële Markten. In een Overeenkomst tot Beheer van vermogen is het mandaat met de vermogensbeheerder(s) vastgelegd conform onderhavig beleggingsstatuut. De directie is bevoegd om namens Het Drentse Landschap de vermogensbeheerovereenkomst(en) te tekenen.

De Raad van Toezicht wordt via de Auditcommissie door de directie minimaal twee keer per jaar op de hoogte gesteld van de ontwikkelingen en de resultaten van de beleggingsportefeuille. Na afloop van elk kalenderjaar wordt door de directie conform de statuten verantwoording afgelegd over de resultaten en het gevoerde beleggingsbeleid.

De externe beheerder is verantwoordelijk voor zijn interne controlemaatregelen gericht op de juistheid en volledigheid van de beleggingen en de inkomsten daaruit. De beheerder rapporteert per kwartaal aan Het Drentse Landschap

5.2 Risicomanagement

Risicomatrix en risk-response

Het Drentse Landschap werkt met een risico-matrix op basis van het zogeheten COSO-model. In dit model worden risico's onderverdeeld in strategische, operationele risico's en financiële risico's. Uitgangspunt bij het aangaan van verplichtingen is dat ze gedekt zijn vanuit de begroting of bij projecten dat het projectplan goedgekeurd is door de directeur-bestuurder en de controller.

Per risico is steeds een inschatting gemaakt van de kansen en de impact. Deze scores zijn gecategoriseerd in:

- laag/acceptabel
- gemiddeld
- meer dan gemiddeld
- hoog

Strategische risico's

Risico's als gevolg van coronacrisis

- **Minder inkomsten uit verhuur** Slechts enkele huurders in de horeca en de culturele sector hebben niet de volledige huur kunnen betalen in 2022. Met deze huurders zijn inmiddels passende financiële afspraken gemaakt. Belangrijk hierbij was dat het bedrijf los van de coronaproblematiek ook levensvatbaar moest zijn. De uitspraak van de Hoge Raad heeft bij onze huurders niet geleid tot claims voor huurvermindering. Al met al was er in 2022 sprake van een lichte inkomstenderving in de huuropbrengsten.

Risico: gering

- **Minder binding van vrijwilligers** De verwachting was dat vrijwilligers zouden stoppen, omdat er tijdens de coronacrisis minder activiteiten waren en er ook minder contact was. Gevolg zou kunnen zijn dat een aantal werkzaamheden niet of niet zo goed zou kunnen worden uitgevoerd, zoals het onderhoud van natuurgebieden of het beheer van onze monumenten. Het tegenoverstelde was echter het geval. In 2022 nam het aantal vrijwilligers juist toe. Het Drentse Landschap zorgde voor extra begeleiding, zodat vrijwilligers zich snel bij ons thuis voelden.

Risico: gering

Risico's als gevolg van oorlog in Oekraïne

- **Huurders met betalingsproblemen** Vanwege de sterk stijgende energiekosten kregen we veel vragen van onze huurders. Het Drentse Landschap heeft besloten om extra geld beschikbaar te stellen voor het verduurzamen van haar panden. Een aantal huurders heeft hier gebruik van gemaakt. Verder hebben we voorlichting gegeven wat huurders zelf kunnen doen om hun pand beter te isoleren of het gedrag van het energiegebruik aan te passen.

Een analyse van onze verduurzamingsopgave heeft uitgewezen dat dit de komende jaren om een totale investering van circa zes miljoen euro zal gaan. In 2022 is gestart met het versnellen van de verduurzamingsopgave. De hoop is dat er ook vanuit de overheid extra geld beschikbaar komt om monumentale panden te verduurzamen. Zonder deze steun lijkt het bijna een onmogelijke opgave om zo'n opgave gerealiseerd te krijgen.

Risico: meer dan gemiddeld

- **Stijgende kosten bouwmaterialen** Door de hoge energie- en brandstofprijzen stijgen de kosten van bouwmaterialen enorm. Hier komen de kosten van het verwijderen van asbest nog bij. De kosten voor het beheer van onze panden zijn hierdoor enorm gestegen. Dat geldt ook voor de kosten van onze herbestemmingsprojecten. De risico's die deze kostenstijging met zich meebrengt, hebben we goed in beeld. Per opgave wordt nauwkeurig gekeken of het project wel of niet door kan gaan. Verder hebben we geïnvesteerd in een extra medewerker onderhoud. Door de krapte op de arbeidsmarkt lukt het bijna niet meer om werk bij aannemers weg te zetten. De lange wachttijden zorgen voor druk op de exploitatie. Vandaar dat ervoor gekozen is om meer onderhoud in eigen beheer te gaan doen.

Risico: hoog

Overige strategische risico's

- **Gevolgen Nationaal Programma Landelijk Gebied** Nederland staat aan de vooravond van grote veranderingen in het landelijk gebied. Niet alleen moeten de gevolgen van de stikstofuitstoot teruggedrongen worden, ook zijn er opgaven op het gebied van energie, water en klimaat. De provincies moeten het Nationaal Programma Landelijk Gebied vertalen in provinciale plannen. Deze moeten op 1 juli 2023 worden ingediend. In Drenthe loopt de totstandkoming van het provinciale plan zeer moeizaam. Het risico is groot dat Drenthe niet op tijd klaar is met haar plan en dus mogelijk geen geld krijgt voor herstel van de biodiversiteit.
Risico: meer dan gemiddeld
- **Realisatie Natuur Netwerk Drenthe** Bovenstaande zorg komt boven op de zorg dat het Natuur Netwerk Nederland niet in 2027 gerealiseerd zal zijn. De gebiedsprocessen die hiervoor zijn ingericht, lopen niet op alle onderdelen soepel. Bovendien is de grondmarkt erg in beweging vanwege andere opgaven en rijzen de grondprijzen de pan uit. Hierdoor ontstaat het risico voor Het Drentse Landschap dat er onvoldoende geld overblijft om het herstel van de natuur in haar gebieden te optimaliseren. Het Drentse Landschap zet in op extra inzet van personeel en additionele middelen voor grondverwerving; bijvoorbeeld door particulieren te vragen ons hierbij financieel te steunen. Ook investeert ze in het werven van goede medewerkers en aanvullende opleidingen voor haar medewerkers.
Risico: meer dan gemiddeld
- **Rem op overnemen van monumenten** De vraag aan Het Drentse Landschap van overheden en particulieren om monumenten over te nemen is nog steeds groot. Vooral bij de zogeheten onrendabele gebouwen zal zo'n overdracht alleen met een 'bruidsschat' kunnen plaatsvinden. Uit nieuwe berekeningen blijkt dat deze beduidend hoger uitpakt dan in het verleden. Inmiddels is duidelijk dat de overdracht van onrendabele gebouwen hierdoor stagneert. Onze rol als 'achtervang-functie' voor monumenten kunnen we de komende tijd niet meer goed vervullen en dit zou tot imagoschade kunnen leiden.
Risico: laag

- **Integriteitsproblemen** Het Drentse Landschap heeft een integriteitsbeleid vastgesteld en er is een interne en externe vertrouwenspersoon. Uiteraard is het hebben van een integriteitsbeleid onvoldoende om te voorkomen dat er onwenselijk gedrag plaatsvindt binnen onze organisatie. In 2022 is een Periodiek Medisch Onderzoek gehouden waarin integriteit een van de thema's was waar aandacht aan werd besteed. In 2023 maken we een plan om het onderwerp beter bespreekbaar te maken in werkoverleggen en individuele gesprekken. Daarnaast wordt een gezamenlijke bijeenkomst gehouden waarin op een aantal thema's wordt ingegaan.
Risico: gemiddeld
- **Beveiliging ICT-systemen** Beveiliging van onze ICT heeft blijvend aandacht van de organisatie. Wij beschermen onze systemen en data onder andere door het installeren van firewalls, het gebruik van encryptie en het regelmatig updaten van software. Medewerkers worden geïnformeerd over de risico's van het niet naleven van de afspraken op dit punt.
Risico: gemiddeld

Financiële risico's

- **Wegvallen subsidies** Het wegvallen van subsidies kan ten koste gaan van het uitvoeren van bestaand en nieuw werk. Dit is een risico voor de kwaliteit van instandhouding waaraan onze stichting moet voldoen. Regulier beheer en onderhoud worden gefinancierd vanuit subsidies en eigen inkomsten, terwijl bij nieuwe activiteiten de inbreng van eigen middelen of fondsenwerving een vereiste is. De bijdrage van de Nationale Postcode Loterij blijft hoe dan ook belangrijk voor het realiseren van onze projecten. Mocht deze bijdrage voor nieuwe activiteiten echter wegvallen, dan heeft dit geen gevolgen voor het reguliere beheer. De provincie Drenthe heeft haar beleid ten aanzien van herbestemmingssubsidies gewijzigd. We mogen slechts één keer per jaar een aanvraag doen voor maximaal twee ton. Tegen de achtergrond van het feit dat het behoud van het erfgoed bij de provincie tot nu toe niet hoog op de agenda staat, heeft zo'n beleidswijziging zeker vergaande

consequenties voor onze projecten. Het Drentse Landschap probeert ondertussen ook een duidelijker plek te krijgen in de nieuwe cultuurnota van de provincie Drenthe. De nota moet in 2023 gerealiseerd worden.

Risico: gemiddeld

- **Tegenvallende beleggingsresultaten** Een negatief rendement door tegenvallende beleggingsresultaten kan een verlies van vermogen tot gevolg hebben, zoals we in 2022 hebben gemerkt. Gevolg zou kunnen zijn dat er minder projecten kunnen worden uitgevoerd. Op dit moment is dat nog niet het geval en kunnen alle projecten zoals gepland doorgaan.

Het Drentse Landschap heeft een defensieve en gespreide beleggingsportefeuille waarmee wordt belegd voor de lange termijn. Hierdoor worden de risico's zoveel mogelijk beperkt. In 2022 is een kleine aanpassing gegaan in de beleggingsportefeuille, zodat er meer belegd kan worden in zogeheten alternatieven.

Risico: gemiddeld

- **Klacht bij Europese Commissie** Het Drentse Landschap en de andere provinciale land- schappen hebben tot 2011 voor het realiseren van het Nationaal Natuur Netwerk gebruikgemaakt van de zogeheten PNB- regeling. Over deze regeling is eind 2008 door de Vereniging Gelijkberechtiging Grondbezitters een klacht ingediend bij de Europese Commissie. Omdat de uitkomst van dit langlopende juridische traject nog ongewis is, kan niet uitgesloten worden dat Het Drentse Landschap hier financieel nadeel van kan gaan ondervinden.

Risico: hoog

Het vermogen is toereikend om alle financiële risico's af te dekken.

Risicoanalyse stakeholders

Het Drentse Landschap heeft een risico- analyse beschikbaar voor de verschillende stakeholders. Deze analyse zet op een rij wat de risico's zijn als een van de stakeholders zijn beleid of werkwijze aanpast. Daarbij gaat het onder meer om de rijksoverheid, de provincie, de gemeenten plus onze beschermers, bedrijfs- sponsoren en huurders. Uit deze analyse blijkt dat er op dit moment geen risico's zijn.

Weerstandsvermogen

Een belangrijk middel om mogelijke toekomstige risico's adequaat aan te pakken is de aanwezigheid van een voldoende financiële buffer aan weerstandsvermogen. Het Drentse Landschap is een financieel gezonde organisatie, want ze beschikt over een significante continuïteitsreserve. De overige operationele risico's zijn in voldoende mate afgedekt met bestemmingsreserves.

Liquiditeitsratio

In 2022 had Het Drentse Landschap een liquiditeitsratio van 4,8. Deze is ruim voldoende om de schulden op korte termijn te kunnen voldoen.

Solvabiliteit

De solvabiliteit laat de verhouding zien tussen het vreemd vermogen en het eigen vermogen op de balans. Ultimo 2022 bedroeg de solvabiliteit 86 procent. Dit percentage geeft aan dat de stichting financieel gezond is.

5.3 Verantwoordelijkheidsverklaring

Code Goed Bestuur voor Goede Doelen

De Raad van Toezicht van Stichting Het Drentse Landschap onderschrijft de Code Goed Bestuur voor Goede Doelen van de Samenwerkende Brancheorganisaties Filantropie (SBF) en handelt overeenkomstig.

In deze verantwoordingsverklaring legt de Raad van Toezicht verantwoording af over drie algemeen geldende principes:

- het onderscheiden van de functies toezicht houden, besturen en uitvoeren
- het optimaliseren van de effectiviteit en efficiency van bestedingen
- het optimaliseren van de omgang met belanghebbenden

Toezicht houden, besturen en uitvoeren

- Het Drentse Landschap heeft een stichtingsvorm met een Raad van Toezicht en een directeur-bestuurder. De Raad van Toezicht heeft een voorzitter.
- De belangrijke taken van de Raad van Toezicht zijn het toezicht houden op het door de directeur-bestuurder gevoerde beleid, grondaankopen, begroting, jaarverslag en jaarrekening.
- De Raad van Toezicht oefent toezicht uit op basis van stukken die periodiek in zijn vergaderingen worden besproken in aanwezigheid van de directeur-bestuurder en de overige leden van het Managementteam.
- De leden van de Raad van Toezicht worden benoemd door de Raad van Toezicht. Voor de leden is statutair een zittingsduur bepaald van vier jaar, met een maximum van twee termijnen. De bestuursleden treden af conform een rooster van aftreden.
- Het functioneren van de directeur-bestuurder wordt in een jaarlijks functioneringsgesprek geëvalueerd door de Raad van Toezicht. Het functioneren van de Raad van Toezicht wordt aan het eind van het jaar geëvalueerd.
- De Raad van Toezicht legt door middel van het jaarverslag en de jaarrekening verantwoording af aan de beschermers van de organisatie en de subsidieverstrekkers.

Effectiviteit en efficiency van bestedingen

- Door het vaststellen van het meerjarenbeleidsplan en de daaruit voortvloeiende jaarplannen en begrotingen geeft de Raad

van Toezicht vorm aan de doelstellingen van Het Drentse Landschap.

- In het meerjarenbeleidsplan staan richtinggevendende doelstellingen. In de jaarlijkse werkplannen worden per product doelstellingen geformuleerd.
- Het monitoren en evalueren van de uitvoering van processen en activiteiten vinden plaats door een kritische beoordeling van het jaarverslag door de Raad van Toezicht. Hierbij wordt het jaarverslag ook getoetst aan het meerjarenbeleidsplan en het betreffende jaarwerkplan.
- Monitoring en evaluatie van de uitvoering van activiteiten en interne processen vinden plaats op basis van bespreking en verslaglegging vanuit de sectoren en bespreking in het Managementteam. Overige relevante onderwerpen worden behandeld in de Wetenschappelijke Adviescommissie en de Personeelsvertegenwoordiging met terugmelding in de Raad van Toezicht.
- Onderwerpen die in elk geval jaarlijks aandacht krijgen, zijn de jaarverslagen en jaarrekeningen van de afzonderlijke stichtingen en BV's en de evaluatie van het beheer van de natuurgebieden en de gebouwen.
- Het behandelen van deze aspecten binnen de organisatie vormt een continu proces met globaal de volgende frequenties:

• Managementteam	1 keer per 2 weken
• Raad van Toezicht	3 tot 5 keer per jaar
• Financiële Auditcommissie	2 tot 3 keer per jaar
• Wetenschappelijke Adviescommissie	2 keer per jaar
• Personeelsvertegenwoordiging	2 keer per jaar

- De leerpunten uit de monitoring en evaluaties worden met elkaar in dit overleg gedeeld en kunnen worden benut of kunnen mede aanleiding geven tot het aanpassen van werkwijzen en procedures.

Omgang met belanghebbenden

- Het Drentse Landschap streeft naar een open dialoog met alle belanghebbenden: medewerkers, vrijwilligers, beschermers, schenkers, relaties, bedrijven, overheden, particulieren, natuur- en milieuorganisaties, waterschappen, fondsen en andere betrokkenen.

- Het Drentse Landschap heeft zowel een intern als een extern AVG-beleid. (De letters AVG staan voor Algemene Verordening Gegevensbescherming.) Het externe AVG-beleid is beschikbaar op de website.
- Het in 2020 vastgestelde integriteitsbeleid werd in 2022 geactualiseerd.
- De inhoud en kwaliteit van de informatie worden door de leidinggevenden gewaarborgd. Het team Organisatie en Ondersteuning is verantwoordelijk voor het stroomlijnen en optimaliseren van de externe communicatie.
- Het Drentse Landschap informeert haar verschillende doelgroepen met specifieke communicatiemiddelen als het Kwartaalblad, het jaarverslag plus de samenvatting van het jaarverslag, de website, persberichten, (digitale) nieuwsbrieven, via sociale media en door het deelnemen aan allerlei overlegorganen en samenwerkingsverbanden.
- Het communicatiebeleid is vastgelegd in het meerjarenbeleidsplan. Het beleid is erop gericht om optimale relaties te hebben met belanghebbenden en hen gericht te informeren. Onderwerpen zijn bijvoorbeeld de belangen van natuur en landschap, de eigen activiteiten, de ontwikkelingen in de natuurgebieden, de instandhouding van het cultureel erfgoed en de besteding van de ontvangen gelden.
- De informatieverstrekking vindt plaats door de verantwoordelijke teams via uitingen als beleidsnota's, publicaties, overleggen met overheden, deelname aan netwerken en overlegorganen. Daarnaast kunnen belanghebbenden via een algemeen telefoonnummer en een algemeen mailadres rechtstreeks contact opnemen met Het Drentse Landschap.
- Het Drentse Landschap heeft een procedure om eventuele klachten correct te kunnen afhandelen. Met enquêtes en evaluaties wordt regelmatig de mening van belanghebbenden gepolst.

5.4 Jaarrekening

Verschillen-analyse jaarrekening 2022 versus begroting 2022 (in euro's)

Samenvatting van de uitkomsten van de geconsolideerde jaarrekening 2022

Staat van Baten en Lasten

De jaarrekening sluit met een voordelig saldo van € 22.370. Dit saldo is op basis van een directiebesluit als volgt in de jaarrekening verwerkt:

Toegevoegd/onttrokken aan:

Bestemmingsreserve St. Drs. A.V.J. den Hartogh Fonds	-138.214	1
Bestemmingsreserve St. Oude Drentse Kerken	2.926	2
Bestemmingsreserve Natuurbeheer en grondverwerving	526.785	3
Bestemmingsreserve St. Fonds Onrendabele Monumenten	-121.002	4

Onttrokken aan:

Bestemmingsfonds onrendabele monumenten	-248.126	4
---	----------	---

- 1 Exploitatiesaldo van de Stichting Drs. A.V.J. den Hartogh Fonds
- 2 Exploitatiesaldo van de Stichting Oude Drentse Kerken
- 3 Exploitatiesaldo van de Stichting Het Drentse Landschap, Beheerboerderijen
Het Drentse Landschap B.V. en B.V. Landgoed Westersche Veld van Rolde
- 4 Exploitatiesaldo van de Stichting Fonds Onrendabele Monumenten

Het begrote resultaat over 2022 is nihil.

Dat betekent een voordelig verschil ten opzichte van de begroting van € 22.370.

Globale analyse van het resultaat ten opzichte van de begroting:

Een saldo in onderstaand overzicht betekent een saldo van baten en lasten.

Omschrijving	Nadelig	Voordelig
Saldo eigen fondsverwerving particulieren		5.632.520
Saldo eigen fondsverwerving bedrijven/instanties		37.695
Saldo aankopen natuurterreinen en gebouwen	-4.561.162	
Saldo projecten	-37.828	
Saldo beheer natuurterreinen en gebouwen	-42.411	
Saldo beheer en administratie	-53.216	
Saldo voorlichting, promotie		40.547
Saldo beleggingen	-976.124	
Aandeel derden	-17.651	
Totaal	-5.688.392	5.710.762
Per saldo voordelig		22.370

Saldo baten van particulieren (+ € 5.632.520)

Betreft het saldo van legaten, schenkingen en bijdragen van beschermers minus kosten fondswerving. In 2022 hebben we ruim € 965.000 aan legaten en schenkingen mogen ontvangen. De legaten en schenkingen worden niet begroot vanwege hun onvoorspelbare karakter. Daarnaast hebben we het natuurgebied Ooster- en Westersand in 2022 geschonken gekregen voor een waarde van circa € 4,65 miljoen.

De bijdrage van onze beschermers was circa € 12.000 hoger dan begroot.

Saldo baten van bedrijven (+ € 37.695)

Betreft het saldo van bijdragen van bedrijfs-sponsors en schenkingen minus kosten fondswerving.

Saldo aankopen natuurterreinen en gebouwen (- € 4.561.162)

Het betreft hier het saldo van aankopen minus de subsidies van overheden en fondsen. Meer informatie over aankopen staat in dit jaarverslag.

De belangrijkste aankopen/ schenkingen in 2022 zijn: Een genomen belang van ruim 83% in de BV landgoed

Westersche Veld van Rolde, de waarde van de schenking van het Ooster- en Westerzand en de kavelruil Buiner Noordes.

Saldo projecten (– € 37.828)

Het lagere resultaat is ontstaan door enerzijds hogere subsidies op natuurinrichtingsprojecten en anderzijds door lagere kosten ICT project.

Belangrijke projecten in 2022 waren de realisatie van het informatiecentrum de Bruntingerhof, de realisatie van een parkeervoorziening bij Oldengaerde en het nieuwe parkeersysteem in Orvelte.

Daarnaast werd het SKNL-project Programma Natuur 2022-2023 opgestart.

In vergelijking met de begroting zijn de projectbaten maar ook de projectkosten fors lager omdat de uitvoering van dit SKNL-project was begroot in 2022. Een groot deel van dit project wordt uitgevoerd in 2023. De bijdrage van de Nationale Postcode Loterij (NPL) ad € 937.500 is besteed aan projecten, welke hier als bate is opgenomen.

De bijdrage is besteed aan het aankopen van natuur/ gronden, het landgoed Oldengaerde en het informatiecentrum.

Saldo beheer natuurterreinen en beheer gebouwen (– € 42.411)

De baten zijn enerzijds hoger als gevolg van hogere opbrengsten uit verkoop hout en vee en hogere instandhoudingsubsidies voor onze rijksmonumenten (SIM), anderzijds zijn ze lager als gevolg van een te hoog begrote post aan huuropbrengsten uit erfgoed. De kosten voor natuurbeheer zijn hoger doordat er meer aandacht is besteed / besteed moest worden aan de infrastructuur.

De hogere kosten als gevolg van van stormschade, meer snoeiwerk en hogere brandstofprijzen spelen hierbij een belangrijke rol.

De kosten waren ook hoger als gevolg van afschrijvingskosten. In de jaarrekening 2021 hebben we ervoor gekozen ons materieel te gaan afschrijven over meerdere jaren. Dit was op het moment van begroten nog niet bekend.

De kosten beheer gebouwen zijn met name gestegen als gevolg van hogere onderhoudskosten. Vooral het onderhoud aan molens, het herstel van de potstal bij de Sophiahoeve en extra schilderwerk waren hiervan de oorzaak. Daarentegen waren de personeelskosten lager, onder andere doordat een medewerker onderhoud later in dienst is gekomen.

Saldo beheer en administratie (– € 53.216)

Dit betreft salariskosten en overige personeelskosten. Er is in 2022 meer besteed aan opleidingen, bedrijfskleding voor vrijwilligers en hogere reiskosten als

gevolg van het in dienst nemen van een toezichthouder (boa) in onze natuurgebieden.

Saldo voorlichting, promotie, educatie en belangenbehartiging (+€ 40.547)

Het positieve saldo is met name ontstaan door lagere kosten Kwartaalblad, lagere kosten PR en voorlichting en lagere kosten vrijwilligers.

Saldo beleggingen (– € 976.124)

Het beursjaar 2022 was het slechtste beleggingsjaar sinds 2008, met forse verliezen op zowel de aandelen- als de obligatiemarkten.

Als gevolg van de hoge inflatie liepen de rentes op en daalden de obligaties in waarde. De sterk gestegen rente had een grote impact op de aandelenmarkten. De S&P-index, de brede index op Wall Street, ging 20% omlaag.

Ook de beleggingsportefeuille van Het Drentse Landschap kon zich niet aan de malaise onttrekken. De waarde daalde met circa 12%.

Het negatieve netto resultaat is in 2022 uitgekomen op € 976.124.

Ook is in 2022 de negatieve/boeterente van banken in mindering gebracht op dit resultaat.

Uitgangspunt is een rendement van netto 2,5% op de lange termijn.

Er wordt defensief/risicomijdend belegd in duurzame portefeuilles bij ABN-AMRO en Triodos.

Het saldo bestaat uit koersresultaat, de opbrengsten uit dividend en rente minus de kosten van vermogensbeheer.

Aandeel derden (– € 17.651)

Aandeel in het resultaat 2022 van circa 17% in B.V.

Landgoed Westersche Veld van Rolde dat toekomt aan de overige aandeelhouders.

Balans

De financiële positie van de stichting is verder versterkt. De continuïteitsreserve is ongewijzigd en bedraagt per 31 december 2022 € 3.174.090.

Het totaal van de bestemmingsreserves en bestemmingsfondsen bedraagt per 31 december 2022 € 14.958.882.

De toename is het gevolg van het geconsolideerde resultaat en de verworven deelneming in B.V. Landgoed Westersche Veld van Rolde.

De vorderingen en de overlopende activa zijn toegenomen, met name als gevolg van nog te ontvangen beheersubsidies en projectsubsidies.

De beleggingen zijn in waarde gedaald als gevolg van negatieve koersresultaten.

Bovenstaande heeft geresulteerd in een negatieve kasstroom van – € 2.334.235.

Balans per 31 december 2022

(in euro's / na verwerking resultaat)

	31-12-2022	31-12-2021
ACTIVA		
Materiële vaste activa	998.159	809.908
Financiële vaste activa	147.651	187.912
Vorderingen en overlopende activa	3.514.977	1.266.772
Beleggingen	7.174.083	8.032.707
Liquide middelen	8.192.442	10.526.677
	20.027.311	20.823.977
PASSIVA		
Reserves en fondsen		
Continuïteitsreserve	3.174.090	3.174.090
Bestemmingsreserves	13.714.555	13.484.107
	16.888.645	16.658.196
Fondsen		
Bestemmingsfondsen	1.244.327	1.492.453
	18.132.972	18.150.650
Aandeel van derden	9.815	–
Voorziening	15.000	30.000
Langlopende schulden	337.130	359.789
Kortlopende schulden	1.532.395	2.283.539
	20.027.311	20.823.977
Solvabiliteit	90,5%	87,2%
Liquiditeit (current ratio)	7,6	5,2

Staat van baten en lasten over 2022

(in euro's)

BATEN	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
Baten van particulieren	6.114.819	435.000	1.094.890
Baten van bedrijven	215.706	175.000	188.607
Baten van loterijorganisaties	937.500	937.000	937.500
Baten van subsidies van overheden			
– Subsidies projecten – incidenteel	551.840	1.300.000	937.502
– Subsidie aankopen natuurterreinen en gebouwen – incidenteel	1.778.667	687.000	222.508
– Subsidie beheer – structureel en incidenteel	7.720.464	7.419.000	4.017.198
Totaal baten van subsidies van overheden	10.050.971	9.406.000	5.177.208
Som van de geworven baten	17.318.996	10.953.000	7.398.205
Baten als tegenprestatie voor de levering van producten en diensten			
– Baten beheer natuurterreinen	962.311	805.000	838.505
– Baten beheer gebouwen	1.667.237	1.802.000	1.630.897
Totaal baten als tegenprestatie voor de levering van producten en diensten	2.629.547	2.607.000	2.469.403
Overige baten	16.728	28.000	58.261
SOM VAN DE BATEN	19.965.272	13.588.000	9.925.869
LASTEN	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
Besteed aan de doelstellingen			
A. Kosten aankopen natuurterreinen en gebouwen	9.857.830	4.205.000	533.492
B. Kosten beheer natuurterreinen	3.385.648	3.069.000	3.185.733
B. Kosten beheer gebouwen	2.410.774	2.361.000	1.897.455
C. Kosten projecten	1.777.836	2.455.000	1.932.359
D. Kosten voorlichting, educatie en belangenbehartiging	672.181	724.000	661.381
Totaal besteed aan de doelstellingen	18.104.269	12.814.000	8.210.420
Wervingskosten			
Kosten eigen fondsenwerving	74.642	57.000	41.070
Totaal wervingskosten	74.642	57.000	41.070
Beheer en administratie			
Kosten beheer en administratie	720.216	667.000	675.072
Totaal beheer en administratie	720.216	667.000	675.072
SOM VAN DE LASTEN	18.899.127	13.538.000	8.926.562
Saldo voor financiële baten en lasten	1.066.145	50.000	999.307
Saldo financiële baten en lasten	– 1.026.124	– 50.000	244.560
Aandeel van derden	– 17.651	–	–
Saldo van baten en lasten	22.370	–	1.243.868

Kasstroomoverzicht

(in euro's)

	Werkelijk 2022
Kasstroom uit operationele activiteiten:	
Resultaat boekjaar	22.370
<i>Aanpassingen voor:</i>	
Ongerealiseerd koersresultaat beleggingen	858.624
Afschrijvingen	119.211
Toename kortlopende vorderingen	-2.248.204
Toename kortlopende schulden	-751.144
Mutatie voorzieningen	-15.000
Totaal kasstroom uit operationele activiteiten	-2.014.143
Kasstroom uit investeringsactiviteiten:	
Investeringen in materiële vaste activa	-318.592
Verkoop van materiële vaste activa	11.130
Investering in financiële vaste activa	40.261
Totaal kasstroom uit investeringsactiviteiten	-267.201
Kasstroom uit financieringsactiviteiten:	
Aflossing langlopende leningen	-22.658
Storting en onttrekkingen Eigen vermogen	-30.233
Totaal kasstroom uit financieringsactiviteiten	-52.891
Netto kasstroom	-2.334.235
Mutatie liquide middelen	-2.334.235

Grondslagen

Consolidatie

Consolidatie heeft voor 100% plaatsgevonden en er zijn geen minderheidsbelangen. De geconsolideerde jaarrekening is opgemaakt conform de Richtlijn Verslaggeving Fondsenwervende instellingen. In consolidatie zijn ondergenoemde stichtingen en B.V.'s opgenomen. De cijfers van deze stichtingen en B.V.'s zijn volgens genoemde richtlijnen vastgesteld.

Stichting Het Drentse Landschap gevestigd te Assen

Doelstelling: het bevorderen van het behoud, de ontwikkeling en het scheppen van hetgeen in natuur en landschap in de provincie Drenthe waardevol te achten is in natuurwetenschappelijk, geografisch, structureel, cultuurhistorisch of visueel opzicht. Alsmede het verwerven, restaureren, onderhouden, beheren en exploiteren van (rijks)monumenten. Het geven van voorlichting en het verzorgen van educatie met betrekking tot vorenstaande doelstelling aan derden om daarmee bewustwording, attitudeverandering en gedragsverandering bij deze te bewerkstelligen. En

voorts al hetgeen met één en ander rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn, alles in de ruimste zin van het woord.

Stichting Oude Drentse Kerken gevestigd te Assen

Doelstelling: het bevorderen van het behoud van historische kerkgebouwen in de provincie Drenthe, alsmede het bevorderen van de belangstelling voor die gebouwen. Het geven van voorlichting en het verzorgen van educatie met betrekking tot vorenstaande doelstelling aan derden om daarmee bewustwording, attitudeverandering en gedragsverandering bij deze derden te bewerkstelligen. En voorts al hetgeen met één en ander rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn, alles in de ruimste zin van het woord.

Stichting Drs. A.V.J. den Hartogh Fonds te Assen

Doelstelling: het financieel ondersteunen van natuurontwikkelingsprojecten, landschapsonderhoud, informatiecentra en toeristisch-recreatieve voorzie-

ningen, welke ondersteuning functioneel dient te zijn. En voorts al hetgeen met één en ander rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn, alles in de ruimste zin van het woord.

Stichting Fonds Onrendabele Monumenten te Assen

Doelstelling: het financieel ondersteunen van de Stichting Het Drentse Landschap en de Stichting Oude Drentse Kerken voor het behoud casu quo de exploitatie van onrendabele objecten in de provincie Drenthe, zijnde objecten die onvoldoende opbrengend vermogen hebben om duurzaam in stand gehouden te kunnen worden, waaronder begrepen, doch niet beperkt tot molens, kerken, industrieel erfgoed, landhuizen en grote boerderijen.

Beheerboerderijen Het Drentse Landschap B.V.

Doelstelling: het exploiteren van de door Stichting Het Drentse Landschap in gebruik gegeven landbouwgronden en bedrijfsgebouwen in de ruimste zin van het woord.

B.V. Landgoed 'Westersche Veld van Rolde'

Doelstelling: het in stand houden van het in de gemeente Aa en Hunze gelegen Landgoed 'Het Westersche Veld van Rolde'.

Grondslagen voor de balanswaardering en voor de bepaling van het resultaat

Algemeen

Zowel de balanswaardering als de resultaatbepaling geschiedt, voor zover hieronder niet anders vermeld, op basis van historische kosten (aanschafwaarde min subsidies) en zijn conform de Richtlijn Verslaggeving Fondsenwervende instellingen.

Bij diverse te onderscheiden posten van activa en passiva zijn de waarderingsgrondslagen vermeld. In geval er geen vermelding plaatsvindt, is de betreffende actief- of passiefpost gewaardeerd tegen nominale waarde.

Balanswaardering

(waardering activa en passiva)

Materiële vaste activa

Natuurterreinen en erfgoed

Stichting Het Drentse Landschap schaft in het kader van haar doelstelling natuurterreinen en erfgoed aan en houdt deze middels beheer in stand. Instandhouding betekent ook dat de natuurterreinen en het erfgoed niet worden vervreemd. De toekomstige exploitatie van natuurgebieden en erfgoed is negatief. Derhalve

worden de natuurgebieden en het erfgoed niet gewaardeerd. Niet-gesubsidieerde aankoopkosten worden, via de staat van baten en lasten, ineens ten laste van het bestemde vermogen voor aankopen natuurterreinen en erfgoed gebracht. De stichting heeft de verwerkingswijze in de toelichting op de investeringen uiteengezet en tevens de niet-gesubsidieerde aankoopkosten van de investeringen in het verslagjaar vermeld.

	2022	2021
Aankopen gronden en gebouwen	9.799.263	475.017
Totaal aankopen gronden en gebouwen	9.799.263	475.017

Machines, installaties, bedrijfsauto's en inventarissen

Machines, installaties, bedrijfsauto's en inventarissen worden gewaardeerd tegen aanschaffingskosten onder aftrek van jaarlijkse afschrijvingen op basis van 10-20% van de verkrijging- of vervaardigingsprijs. De aanschaffingen vinden plaats in het kader van de doelstelling.

Afschrijvingspercentages

Machines/installaties/bedrijfsauto's	10-20%
Kantoorinventaris	20%

Effecten

De effecten worden gewaardeerd op de marktwaarde per balansdatum.

Voorzieningen

De voorziening Oldengaerde is bepaald op basis van de contante waarde van de gederfde huurinkomsten.

Legaten

De door een notaris toegezegde legaten worden meegenomen op de balans. Hierbij wordt rekening gehouden met eventueel bijkomende kosten.

Resultaatbepaling

Alle baten en lasten worden verantwoord in de staat van baten en lasten. De baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop ze betrekking hebben. Het resultaat wordt bepaald door het verschil tussen de baten en lasten met inachtneming van de vermelde waarderingsgrondslagen.

Toelichting op de balans per 31 december 2022

(in euro's)

ACTIVA

Materiële vaste activa

Bedrijfsmiddelen benodigd voor de bedrijfsvoering

Dit betreft de inventaris, installaties en machines die gebruikt worden bij exploitatie en beheer van de terreinen/gebouwen.

Verloopoverzicht materiële vaste activa:	kantoor- inventaris	machines	
		Installaties bedrijfsauto's	Totaal
Aanschafwaarde			
Stand per 1 januari	207.282	939.562	1.146.844
Investerings	16.945	301.647	318.592
Desinvesteringen	–	11.130	11.130
Stand per 31 december	224.228	1.230.079	1.454.306
Afschrijvingen			
Stand per 1 januari	32.564	304.372	336.936
Afschrijvingen	6.838	112.373	119.211
Afschrijvingen op desinvesteringen	–	–	–
Stand per 31 december	39.402	416.745	456.147
Boekwaarde			
Stand per 1 januari	174.718	635.190	809.908
Stand per 31 december	184.826	813.334	998.159
Materiële vaste activa		2022	2021
Machines/installaties/bedrijfsauto's		813.333	635.190
Kantoorinventaris		184.826	174.718
Totaal materiële vaste activa		998.159	809.908
Financiële vaste activa		2022	2021
Geldleningen u/g		147.651	187.912
Totaal financiële vaste activa		147.651	187.912

Toelichting bij geldleningen u/g:

- 1 Verstreekte geldleningen aan Coöperatie Energiekansen voor het plaatsen van zonnepanelen. Deze leningen zijn verstrekt in het kader van de intentie van de Coöperatie om het gebied Ansen energieneutraal te laten zijn. Looptijd van de leningen: 20 jaar, met annuïtaire aflossing, restant hoofdsom € 109.543. Rentepercentage: 3,5%.
- 2 Verstrekte geldlening ad € 45.000 aan Vereniging De Hamerlanden. Looptijd van de lening: tot 1 april 2022, aflossing ineens na ontvangst subsidie. Restant hoofdsom € 0. Er is geen rente verschuldigd.
- 3 Verstrekte geldlening ad € 600.000 aan Stichting De Nieuwe Rentmeester. Looptijd van de lening : 5 jaar, aflossing ineens, huidige hoofdsom € 37.708. Rentepercentage: 1,5%. De rente over 2022 is op de hoofdsom bijgeschreven.
- 4 Verstrekte lening aan Bosgroep Noord-Oost Nederland ad € 400. Rentepercentage: 3,0%.

Vorderingen en overlopende activa

De vorderingen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde, onder aftrek van noodzakelijk geachte voorzieningen voor dubieuze debiteuren, aangehouden voor de bedrijfsvoering.

	31-12-2022	31-12-2021
Debiteuren volgens saldijst per 31 december	48.223	461.194
Te ontvangen subsidies	3.018.014	519.693
Te ontvangen omzetbelasting	13.182	6.638
Toegezegde legaten en overige nog te ontvangen bedragen	265.350	274.230
Vooruitbetaalde bedragen	170.208	5.017
Totaal vorderingen en overlopende activa	<u>3.514.977</u>	<u>1.266.772</u>

Voorziening debiteuren

Deze voorziening is verwerkt in de post debiteuren. De voorziening is verlaagd met € 12.494 naar € 138.080. Bij een aantal huurders is een betalingsregeling getroffen, onder andere als gevolg van de coronacrisis.

Te ontvangen subsidies

Dit betreffen nog te ontvangen subsidies voor beheer, aankoop, inrichting en bedrijfstoelag.

Vooruitbetaalde bedragen

Eind 2022 is de aankoop van een perceel grond ad € 135.490 vooruitbetaald, waarbij de aktepassering door omstandigheden in 2023 heeft plaatsgevonden.

Beleggingen

De effecten zijn gewaardeerd tegen de marktwaarde per 31 december 2022 volgens opgave van de banken. Deze bedragen worden aangehouden als belegging.

	31-12-2022	31-12-2021
Aandelen	2.118.572	2.562.620
Obligaties	4.315.010	4.725.161
Overige waarden	740.502	744.926
Totaal beleggingen	<u>7.174.083</u>	<u>8.032.707</u>

Liquide middelen

De liquide middelen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde en aangehouden voor de bedrijfsvoering.

	31-12-2022	31-12-2021
Kas	4.231	835
ABN AMRO Bank	353.004	296.046
Rabobank	6.783.575	9.051.395
Spaarrekeningen	991.641	995.897
Vermogensbeheerrekeningen	59.991	182.504
Totaal liquide middelen	<u>8.192.442</u>	<u>10.526.677</u>

PASSIVA

Reserves en fondsen

	31-12-2022	31-12-2021
Continuïteitsreserve Stichting Het Drentse Landschap	3.174.090	3.174.090
Saldo per 31 december	<u>3.174.090</u>	<u>3.174.090</u>

De continuïteitsreserve heeft de functie van buffer voor onverwachte tegenvallers en is te beschouwen als een vrij besteedbare reserve. Deze reserve is beschikbaar voor besteding aan de doelstelling. Deze reserve mag, naar de mening van Bestuur en Raad van Toezicht, maximaal 1½ maal het bedrag van de jaarlijkse exploitatielasten zijn, exclusief aankopen en projecten. Het streven is dat Het Drentse Landschap op basis van de risicoanalyse de hoogte van de reserve meer gaat onderbouwen.

Bestemmingsreserves

	31-12-2022	31-12-2021
<i>Bestemmingsreserve voor projecten</i>		
Saldo per 1 januari	2.363.589	2.363.589
Af/bij: uit bestemmingsreserve		
Saldo per 31 december	<u>2.363.589</u>	<u>2.363.589</u>
<i>Bestemmingsreserve Nationale Postcode Loterij</i>		
Saldo per 1 januari	-	540.642
Af/bij: naar overige bestemmingsreserves	-	-540.642
Saldo per 31 december	<u>-</u>	<u>-</u>
<i>St. Drs. A.V.J. Den Hartogh Fonds</i>		
Saldo per 1 januari	926.668	896.418
Af/bij: saldo uit resultaatverdeling	-138.214	30.251
Saldo per 31 december	<u>788.455</u>	<u>926.668</u>
<i>Reserve Stichting Oude Drentse Kerken</i>		
Saldo per 1 januari	605.078	600.809
Af/bij: saldo uit resultaatverdeling	2.926	4.269
Saldo per 31 december	<u>608.005</u>	<u>605.078</u>
<i>Reserve afkoop erfpacht</i>		
Saldo per 1 januari	679.893	679.893
Saldo per 31 december	<u>679.893</u>	<u>679.893</u>
<i>Reserve groot onderhoud</i>		
Saldo per 1 januari	1.847.804	1.847.804
Saldo per 31 december	<u>1.847.804</u>	<u>1.847.804</u>
<i>Reserve Natuurbeheer en grondvererving</i>		
Saldo per 1 januari	4.992.686	3.360.476
Af/bij: saldo uit resultaatverdeling	526.785	1.091.567
Af/bij: van reserve Nationale Postcode Loterij		540.642
Af/bij: vererving deelneming	-40.048	
Af/bij: rectificatie materiële vaste activa	-	
Saldo per 31 december	<u>5.479.423</u>	<u>4.992.686</u>
<i>Reserve onrendabele monumenten</i>		
Saldo per 1 januari	2.068.390	1.822.357
Af/bij: saldo uit resultaatverdeling	-121.002	246.033
Saldo per 31 december	<u>1.947.388</u>	<u>2.068.390</u>
Totaal reserves per 31 december	<u>13.714.556</u>	<u>13.484.108</u>

Fonds Onrendabele Monumenten

Saldo per 1 januari	1.492.453	1.620.705
Af: saldo uit resultaatverdeling	-248.126	-128.253
Saldo per 31 december	1.244.327	1.492.453
Totaal saldo reserves en fondsen per 31 december	18.132.972	18.150.650

Bestemmingsreserve voor projecten

Dit deel van het vermogen is bestemd voor diverse daartoe aan te wijzen projecten c.q. zal daarvoor worden bestemd. De reserve wordt gevormd door overschotten op projecten (toegewezen budgetten aan projecten minus bestedingen).

Reserve afkoop erfpacht

Contractueel is met deze erfpachters overeengekomen dat zij bij het verbreken van de erfpacht een vergoeding voor de door hen gepleegde investeringen zullen ontvangen ter hoogte van het investeringsbedrag onder aftrek van jaarlijkse afschrijvingen.

Reserve groot onderhoud

De materiële vaste activa met betrekking tot natuurterreinen en gebouwen is in de balans p.m. gewaardeerd, omdat deze zijn verworven met subsidiegelden. Er is geen voorziening voor onderhoud gevormd. De handelswijze van de stichting is dat jaarlijks de uitgaven voor onderhoud direct ten laste van de exploitatie worden gebracht. De Raad van Toezicht heeft een deel van het vermogen afgezonderd als buffer voor de situatie dat in enig jaar de onderhoudslasten naar zijn mening te zwaar op de exploitatie drukken.

Reserve natuurbeheer en grondverwerving

In het kader van de onzekerheid rond de subsidiëring door de overheid is in 2011 deze reserve gevormd, om de minimaal noodzakelijk geachte natuurbeheertaken en grondverwervingen te kunnen continueren.

Reserve onrendabele monumenten

Deze reserve wordt gevormd om toekomstig onderhoud aan onrendabele monumenten zoals kerken en molens te kunnen blijven plegen.

Fonds onrendabele monumenten

Dit fonds is gevormd uit ter beschikking gestelde middelen van derden met als oormerk het plegen van onderhoud aan onrendabele monumenten. Dotaties vinden plaats als gevolg van ontvangsten van derden. De instandhoudingskosten worden aan dit fonds onttrokken.

Aandeel van derden	31-12-2022	31-12-2021
Aandeel derden	9.815	-
Totaal aandeel derden	9.815	-
Voorzieningen	31-12-2022	31-12-2021
Voorziening Oldengaerde	15.000	30.000
Totaal voorzieningen	15.000	30.000

In verband met de afgesloten overeenkomst, waarin is bepaald dat een woongedeelte in het landgoed Oldengaerde 10 jaar lang zonder huurbetaling mag worden bewoond, is in 2013 een voorziening gevormd voor de te maken kosten in die periode aan het betreffende woongedeelte. In verband met tijdsverloop is voor het eerst in 2014 van deze voorziening 1/10 vrijgevallen.

Langlopende schulden

	31-12-2022	31-12-2021
Totaal saldo leningen	337.130	359.789
Totaal langlopende schulden	337.130	359.789

Betreft

- 1 Een in 2019 geschonken woonboerderij, waarbij de verkoper een lening heeft verstrekt aan Stichting Het Drentse Landschap van € 368.000. De lening wordt door de verkoper in 15 jaarlijkse termijnen van € 24.533 kwijtgescholden. Restant hoofdsom € 269.865. Er is geen rente verschuldigd.
- 2 Een in 2020 ontvangen schenking ad € 62.500 waarbij de aflossing in 5-jaarlijkse termijnen wordt geschonken, voor het eerst in 2023. Restant hoofdsom € 67.265. Rentepercentage: 3,0%. De rente wordt jaarlijks bijgeschreven.

Kortlopende schulden

Schulden worden gewaardeerd tegen de nominale waarde. Schulden met een looptijd langer dan 1 jaar worden als schulden op lange termijn verantwoord. Schulden met een looptijd korter dan 1 jaar zijn schulden op korte termijn.

	31-12-2022	31-12-2021
Crediteuren volgens saldijst per 31 december	495.657	255.088
Te betalen loonheffing en premies	31.629	3.645
Te betalen omzetbelasting	-	-
Diverse nog te betalen bedragen	602.062	518.382
Vooruitontvangen subsidies	255.583	1.393.078
Vooruit ontvangen/gefactureerd diversen	147.464	113.345
Totaal kortlopende schulden	1.532.395	2.283.539

De post diverse nog te betalen bedragen bestaat voornamelijk uit een reservering vakantiedagen en vakantiegeld van € 369.518, nog te betalen pensioenpremies voor een bedrag van € 30.491.

Niet in de balans opgenomen verplichtingen**Legaten**

De stichting heeft bericht ontvangen dat notariskantoren bezig zijn met de afwikkeling van nalatenschappen. De exacte hoogte van deze nalatenschappen is niet bekend, derhalve zijn deze baten niet opgenomen in de jaarrekening 2022.

Baten

Het Drentse Landschap heeft een vordering op Nationale Postcode Loterij op basis van een meerjarige toezegging. Omdat de uitbetaling telkens een jaar later geschiedt dan op grond van de beschikking verondersteld mag worden, is geen vordering opgenomen. De reden hiervoor is dat de definitieve toekenning pas in 2023 zal worden vastgesteld. Uitgaven die met de ontvangen gelden zullen worden bekostigd zullen ook in 2023 worden gedaan. Om deze reden is geen vordering op de balans per 31-12-2022 opgenomen en vermelden we deze als een niet uit de balans blijvende vordering.

Meerjarige financiële verplichtingen

De stichting heeft een aantal huur- en pachtcontracten met een looptijd langer dan 5 jaar. De jaarlijks te betalen huur en pacht bedraagt circa € 52.004.

Voorwaardelijke verplichtingen

Voor subsidies geldt in het algemeen dat er een terugbetalingsverplichting kan bestaan indien en voor zover naar de mening van de subsidiegever in onvoldoende mate is voldaan aan de door haar gestelde subsidievoorwaarden. Per balansdatum zijn er geen indicaties dat subsidies zouden moeten worden terugbetaald.

Investeringsverplichtingen

Per balansdatum bestaan er geen investeringsverplichtingen.

Klacht bij de Europese Commissie

Naar aanleiding van een klacht ingediend door enkele particuliere grondbezitters over de PNB-regeling, welke klacht volgens de Europese Commissie later zou zijn 'opgevolgd' door de Vereniging Gelijkberechtiging Grondbezitters ('VGG'), oordeelde de Europese Commissie in een besluit d.d. 2 september 2015 dat de Staat de subsidieregeling weliswaar onterecht niet van tevoren heeft aangemeld bij de Commissie, maar keurde zij de regeling achteraf alsnog goed. Zowel de VGG als de natuurbeschermingsorganisaties hebben op verschillende gronden tegen dit besluit van de Europese Commissie beroep ingesteld. De VGG heeft beroep ingesteld, omdat zij van mening is dat de formele onderzoeksprocedure had moeten worden geopend. Wij hebben mede beroep aangetekend, omdat de natuurbeschermingsorganisaties onder andere in tegenstelling tot de Europese Commissie van mening zijn dat natuurbeschermingsorganisaties als Het Drentse Landschap niet kwalificeren als 'onderneming', en aldus geen sprake is van staatssteun. Voorts is er naar het inzicht van de natuurbeschermingsorganisaties evenmin sprake geweest van een 'economisch voordeel', althans niet in de mate die de Europese Commissie lijkt aan te nemen, en heeft de PNB-regeling niet geleid tot een vervalsing van de mededinging en/of een beïnvloeding van het interstatelijk handelsverkeer, omdat het alleen gaat over Nederlands natuurbeheer.

In september 2020 is er een uitspraak geweest van het EU Hof van Justitie in Luxemburg. In dit arrest zijn de conclusies van het EU Gerecht uit 2018 in stand gelaten en is geoordeeld dat de Europese Commissie de PNB-regeling middels een verkeerde onderzoeksprocedure heeft beoordeeld, en er zodoende een procedureel gebrek kleefde aan het eerdere besluit van de Europese Commissie uit 2015. Het gevolg van de arresten van het Gerecht en het EU-Hof van Justitie is dat het besluit van de Europese Commissie van 2 september 2015 nietig is. De Europese Commissie zal de PNB-regeling vermoedelijk aan een hernieuwde beoordeling onderwerpen.

Wij wachten de voortgang van dit hernieuwde onderzoek af en zien de uitkomst ervan wederom met vrouwen tegemoet. In het kader van de PNB-regeling, gelijk de subsidieregelingen vóór de invoering van de PNB-regeling in 1993, werden de natuurbeschermingsorganisaties belast met de aankoop of verkrijging van gronden ten behoeve van de totstandbrenging van de Nederlandse Ecologische Hoofdstructuur (thans: Natuurnetwerk Nederland) met als uitdrukkelijk doel de verworven gronden planmatig te transformeren en daarmee ook financieel af te waarderen tot natuurterrein, om deze eeuwigdurend als natuur te beheren en te behouden, alsmede open te stellen. De waarde van deze terreinen is in beginsel nihil, omdat kwalitatief adequaat beheer van natuurterreinen per saldo geld kost. In die zin is er ook geen sprake van financiële bevoordeling of andersoortige begunstiging van Het Drentse Landschap, waardoor naar onze mening ook geen sprake is van staatssteun. Terugvordering van subsidies dan wel de rente daarover is naar onze mening thans ook niet aan de orde. Daarom is gelijk aan voorgaande jaren geen verplichting opgenomen in de jaarrekening. Voor de volledigheid zij opgemerkt dat mocht de Europese Commissie na herbeoordeling toch tot de conclusie komen dat sprake is van

(on)verenigbare staatssteun, de Staat gedwongen kan zijn (een deel van) de ontvangen steun en/of de rente daarover terug te vorderen van de natuurbeschermingsorganisaties, hetgeen materiële gevolgen kan hebben voor de financiële positie van de natuurbeschermingsorganisaties. Welk besluit de Europese Commissie zal nemen zal eerst echter moeten worden afgewacht. We blijven ons verder graag richten op onze relatie en samenwerking met particuliere natuureigenaren, die Natuurmonumenten van grote waarde vindt en met wie wij in grote mate belangen delen, ook ten aanzien van toekomstig natuurbeheer.

De TBO's en de VGG blijven in gesprek om te verkennen of er mogelijkheden zijn om de inmiddels langlopende procedure in der minne te beslechten. (Ook) bij een minnelijke regeling dient rekening te worden gehouden met materiële gevolgen voor de financiële positie van de natuurbeschermingsorganisaties.

Gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn geen gebeurtenissen na balansdatum welke bijdragen tot meer inzicht over het jaar 2022.

Toelichting op de staat van baten en lasten 2022

(in euro's)

BATEN

	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
<i>Baten van particulieren</i>			
Baten van particulieren – projecten	29.657	–	3.768
Bijdragen donateurs – particulieren	464.309	435.000	479.281
Nalatenschappen	739.473	–	500.375
Schenkingen en giften – particulieren	4.881.380	–	111.467
Totaal baten van particulieren	6.114.819	435.000	1.094.890
<i>Baten van bedrijven</i>			
Baten van bedrijven/instanties – projecten	113.011	110.000	77.646
Bijdragen donateurs – bedrijven	–	–	–
Bijdragen bedrijfssponsors	48.828	65.000	61.312
Schenkingen en giften – bedrijven	53.867	–	49.650
Totaal baten van bedrijven	215.706	175.000	188.607
<i>Baten van loterijorganisaties</i>			
Bijdrage Nationale Postcode Loterij	937.500	937.000	937.500
<i>Baten van subsidies van overheden</i>			
<i>Subsidies overheden projecten incidenteel</i>			
Subsidies Rijk – projecten	228.326	1.300.000	460.422
Subsidies provincie Drenthe – projecten	305.001	–	466.830
Subsidies gemeenten – projecten	18.513	–	10.250
Totaal subsidies overheden projecten – incidenteel	551.840	1.300.000	937.502
<i>Subsidies overheden aankopen natuurterreinen en gebouwen – incidenteel</i>			
Subsidie/bijdragen aankopen natuurterreinen	1.778.667	687.000	222.508
Subsidie/bijdragen aankopen gebouwen	–	–	–
Totaal subsidies overheden aankopen natuurterreinen en gebouwen – incidenteel	1.778.667	687.000	222.508
<i>Baten beheer natuurterreinen</i>			
<i>Subsidies overheden beheer algemeen – structureel</i>			
Subsidie Natuur- en Landschapsbeheer	5.294.221	5.400.000	2.187.298
Subsidie provincie Drenthe	897.619	897.000	882.194
Subsidie gemeenten	173.909	118.000	86.815
Totaal subsidies overheden beheer algemeen – structureel	6.365.749	6.415.000	3.156.307
<i>Subsidies overheden beheer specifiek – structureel</i>			
Subsidies vee via bedrijfstoelag	687.419	630.000	339.972
Subsidies schaapskudden	112.027	99.000	99.375
Subsidies hunebedden	10.416	–	–
Subsidie Nationaal Restauratiefonds	413.608	135.000	260.013
Diverse subsidies/bijdragen gebouwen	82.058	75.000	–
Totaal subsidies overheden beheer specifiek – structureel	1.305.528	939.000	699.360

<i>Subsidies overheden beheer specifiek – incidenteel</i>			
Subsidies Rijk	17.500	65.000	29.948
Subsidies provincie Drenthe	27.187	–	111.583
Subsidies gemeenten	4.500	–	20.000
Totaal subsidies overheden beheer specifiek – incidenteel	49.187	65.000	161.531
Totaal subsidies van overheden beheer incidenteel en structureel	7.720.464	7.419.000	4.017.198
Totaal subsidies van overheden incidenteel en structureel	10.050.971	9.406.000	5.177.208
Baten als tegenprestatie voor de levering van producten en diensten			
BATEN			
	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
<i>Baten beheer natuurterreinen</i>			
Opbrengsten verkopen landbouwproducten	98.805	20.000	27.667
Opbrengsten verkopen vee en veeproducten	288.501	210.000	231.223
Opbrengsten pachten	467.458	555.000	555.850
Opbrengsten jachthuren	21.458	20.000	21.246
Overige opbrengsten	86.089	–	2.520
Totaal baten beheer natuurterreinen	962.311	805.000	838.505
<i>Baten beheer gebouwen</i>			
Opbrengsten huren gebouwen	1.612.452	1.725.000	1.552.206
Opbrengsten erfpachten	54.785	77.000	78.691
Diverse subsidies/bijdragen overige	–	–	–
Totaal baten beheer gebouwen	1.667.237	1.802.000	1.630.897
Totaal baten als tegenprestatie voor de levering van producten en diensten	2.629.547	2.607.000	2.469.403
<i>Overige baten</i>			
Opbrengsten activiteiten/bijdragen lezingen/excursies	1.495	10.000	13.215
Opbrengsten verkopen (web)winkel	14.829	18.000	43.616
Opbrengsten acties	404	–	1.430
Opbrengsten diversen overige verkopen	–	–	–
Totaal overige baten	16.728	28.000	58.261
SOM VAN DE BATEN	19.965.272	13.588.000	9.925.869

LASTEN

	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
Besteed aan de doelstellingen			
<i>Kosten aankopen natuurterreinen en gebouwen</i>			
<i>Aankopen en verwerving</i>			
Aankopen natuurterreinen	9.616.844	4.144.000	475.017
Aankopen gebouwen	182.420	–	–
	<u>9.799.263</u>	<u>4.144.000</u>	<u>475.017</u>
<i>Uitvoeringskosten eigen organisatie</i>			
Personeelskosten: Aankopen & verwerving	58.566	61.000	58.475
Totaal kosten aankopen natuurterreinen en gebouwen	<u>9.857.830</u>	<u>4.205.000</u>	<u>533.492</u>
<i>Kosten beheer natuurterreinen en gebouwen</i>			
<i>Verstreckte subsidies en bijdragen</i>			
Diensten Milieufederatie Drenthe	28.269	10.000	18.269
Diensten De 12Landschappen	79.805	67.000	67.740
Totaal verstreckte subsidies en bijdragen	<u>108.074</u>	<u>77.000</u>	<u>86.009</u>
<i>Uitbesteed werk</i>			
<i>Directe kosten beheer natuurterreinen</i>			
Bosbeheer (voornamelijk onderhoud)	47.413	50.000	60.142
Begrazing natuurterreinen (verzorging schapen e.d.)	181.225	160.000	195.952
Akkerbouw (bemesten, gewasbescherming, oogsten)	40.302	55.000	46.407
Bemest grasland (bemesten, oogsten, rasteren)	247.739	245.000	265.307
Rundveebeheer (verzorging Limousins en Hooglanders)	145.102	110.000	125.020
Totaal directe kosten beheer natuurterreinen	<u>661.782</u>	<u>620.000</u>	<u>692.828</u>
<i>Algemene kosten beheer natuurterreinen</i>			
Machines en gereedschappen (kleine aanschaf en onderhoud)	198.554	167.000	156.659
Infrastructuur (wegen, waterlopen, bebording)	349.434	160.000	201.350
Waterschapslasten	72.120	105.000	71.401
Afschrijvingskosten machines en gereedschappen (natuurterreinen)	93.467	–	23.871
Overige (huur, pacht, hunebedden)	107.785	70.000	103.296
Totaal algemene kosten beheer natuurterreinen	<u>821.359</u>	<u>502.000</u>	<u>556.577</u>
<i>Kosten beheer gebouwen</i>			
Onderhoud gebouwen	1.552.596	1.372.000	1.151.308
Renovatie gebouwen	230.125	335.000	95.049
Gas/water/elektriciteit	124.962	128.000	99.096
Verzekeringen gebouwen	148.587	140.000	138.688
Belastingen/heffingen	78.030	80.000	74.583
Machines en gereedschappen (kleine aanschaf en onderhoud)	15.848	18.000	14.300
Mutatie voorziening dubieuze debiteuren	-12.513	10.000	91.973
Afschrijvingskosten machines en gereedschappen (gebouwen)	9.902	–	4.659
Kosten vakantiewoningen	185.630	175.000	169.529
Overige kosten beheer gebouwen	77.608	103.000	58.273
Totaal kosten beheer gebouwen	<u>2.410.774</u>	<u>2.361.000</u>	<u>1.897.455</u>
Totaal uitbesteed werk	<u>3.893.916</u>	<u>3.483.000</u>	<u>3.146.859</u>

LASTEN

	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
<i>Huisvestingskosten</i>			
Huisvestingskosten	20.546	17.000	19.967
Totaal huisvestingskosten	20.546	17.000	19.967
<i>Kantoorkosten</i>			
Kantoorkosten	226.532	232.000	259.676
Totaal kantoorkosten	226.532	232.000	259.676
<i>Algemene kosten</i>			
Algemene kosten	34.234	45.000	60.235
Totaal algemene kosten	34.234	45.000	60.235
<i>Uitvoeringskosten eigen organisatie</i>			
Personeelskosten: Beheer natuurterreinen en gebouwen	1.513.121	1.576.000	1.510.442
Totaal uitvoeringskosten eigen organisatie	1.513.121	1.576.000	1.510.442
Totaal kosten beheer natuurterreinen en gebouwen	5.796.422	5.430.000	5.083.188
<i>Kosten projecten</i>			
Uitgaven aan diverse projecten	1.674.145	2.347.000	1.828.756
<i>Uitvoeringskosten eigen organisatie</i>			
Personeelskosten: Projecten	103.691	108.000	103.603
Totaal kosten projecten	1.777.836	2.455.000	1.932.359
<i>Kosten voorlichting, promotie, educatie en belangenbehartiging (V.P.E.B.)</i>			
<i>Voorlichting, promotie, educatie en belangenbehartiging</i>			
Kosten pr/voorlichting	52.418	58.000	31.821
Kosten marketing	37.081	50.000	56.289
Kosten informatiecentra/informatiepanelen	40.975	35.000	26.384
Kosten inkopen webwinkel	259	2.000	4.693
Kosten website	9.565	5.000	6.914
Kosten educatie	-	-	735
Kosten activiteiten	17.102	30.000	24.759
Kosten vrijwilligers	13.699	20.000	18.227
Kosten Kwartaalblad	93.999	100.000	84.931
	265.098	300.000	254.753
<i>Uitvoeringskosten eigen organisatie</i>			
Personeelskosten: V.P.E.B.	407.083	424.000	406.628
	407.083	424.000	406.628
Totaal kosten voorlichting, promotie, educatie, belangenbeh.	672.181	724.000	661.381
TOTAAL BESTEED AAN DE DOELSTELLING	18.104.269	12.814.000	8.210.420

LASTEN

	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
Wervingskosten			
<i>Kosten eigen fondsenwerving</i>			
Wervingskosten	33.358	14.000	–
<i>Uitvoeringskosten eigen fondsenwerving</i>			
Personeelskosten: Fondswerving	41.284	43.000	41.070
TOTAAL WERVINGSKOSTEN	74.642	57.000	41.070
In % van de geworven baten	1,2%	11,4%	3,4%
<i>Kosten beheer en administratie</i>			
Kosten opleiding en scholing	26.493	20.000	10.115
Reis- en verblijfkosten	65.735	50.000	51.794
Overige kosten derden	140.256	89.000	126.815
	232.484	159.000	188.723
<i>Uitvoeringskosten eigen organisatie</i>			
Personeelskosten: Beheer & administratie	487.732	508.000	486.349
Totaal kosten beheer en administratie	720.216	667.000	675.072
TOTAAL BEHEER EN ADMINISTRATIE	720.216	667.000	675.072
SOM VAN DE LASTEN	18.899.127	13.538.000	8.926.562
Saldo voor financiële baten en lasten	1.066.145	50.000	999.307
<i>Saldo financiële baten en lasten</i>			
Opbrengsten dividend en rente	62.319	–	65.448
Koersverschillen	-998.622	30.000	279.446
Totaal financiële baten/lasten	-936.303	30.000	344.894
Kosten beleggingen	89.821	80.000	100.334
Totaal financiële lasten	89.821	80.000	100.334
Totaal saldo financiële baten en lasten	-1.026.124	-50.000	244.560
Aandeel van derden	-17.651	–	–
SALDO VAN BATEN EN LASTEN	22.370	–	1.243.868
Overzicht salariskosten inclusief werkgeverslasten			
Bruto salarissen inclusief vakantiegeld	2.050.795	2.110.000	1.983.490
Pensioenkosten BPL	258.118	294.000	249.848
Sociale lasten	329.073	338.000	300.873
Kosten inhuur en overige kosten	101.102	26.000	85.085
Subsidie loonkosten en uitkeringen	-229.480	-148.000	-127.000
Kosten personeelsverzekeringen	101.870	100.000	114.271
Totaal salarissen incl. werkgeverslasten, detachering en inhuur	2.611.478	2.720.000	2.606.567

LASTEN

	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Werkelijk 2021
Gemiddelde personele bezetting in fte's	42	42	42
Gemiddelde kosten per fte	62.371	64.916	62.209

In genoemde gemiddelden zijn niet meegenomen: stagiaires en 'nulurencontracten'.

Salariskosten directeur

De directeur ontvangt een bezoldiging conform salarisschaal 12 van de cao Bos en Natuur en blijft daarmee ruimschoots onder de VFI-norm. Er wordt aan de directeur geen leaseauto beschikbaar gesteld. Tevens worden er aan de directeur geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt.

I Informatie over bezoldiging directie in het jaarverslag*Bezoldiging directie*

De Raad van Toezicht heeft het bezoldigingsbeleid, de hoogte van de directiebeloning en de hoogte van andere bezoldigingscomponenten vastgesteld. Het beleid wordt periodiek geactualiseerd. De laatste evaluatie was 1 maart 2018.

Bij de bepaling van het bezoldigingsbeleid en de vaststelling van de beloning volgt S.S. van der Meer de Regeling beloning directeuren van goededoelenorganisaties (zie www.goededoelennederland.nl).

De regeling geeft aan de hand van zwaartecriteria een maximumnorm voor het jaarinkomen. De weging van de situatie bij S.S. van der Meer vond plaats door de RvT.

Dit leidde tot een zogenaamde BSD-score van 435 punten met een maximaal jaarinkomen van € 130.699 (1 fte/12 maand).

Het voor de toetsing, aan de geldende maxima, relevante werkelijke jaarinkomen van de directie bedroeg € 101.541 (1 fte/12 maand). Deze beloning blijft binnen het maximum van € 130.699.

Het jaarinkomen, de belaste vergoedingen/ bijtellingen, de werkgeversbijdrage pensioen, de pensioencompensatie en de overige beloningen op termijn bleven voor de directeur met een bedrag van € 121.585 binnen het in de regeling opgenomen maximum bedrag van € 162.284 per jaar.

De belaste vergoedingen/bijtellingen, de werkgeversbijdrage pensioen en de overige beloningen op termijn stonden bovendien in een redelijke verhouding tot het jaarinkomen.

II Vermelding bezoldiging directie in de toelichting op de staat van baten en lasten in de jaarrekening

Bezoldiging directie

Naam	S.S. van der Meer
Functie	Directeur-bestuurder
Dienstverband	
Aard (looptijd)	onbepaald
Uren	37
Parttime percentage	100
Periode	1/1 – 31/12
Bezoldiging (EUR)	
Bruto loon/salaris	94.240
Vakantiegeld	7.301
Vaste eindejaarsuitkering	–
Gratificatie/jubileumuitkering	–
Uitbetaling niet opgenomen vakantiedagen	–
Totaal	101.541
Belaste vergoedingen/bijtellingsen	
Pensioenlasten (werkgeversdeel)	9.180
Excedentregeling	10.864
Pensioencompensatie	
Overige beloningen op termijn	
Uitkeringen beëindiging dienstverband	
Totaal 2022	121.585

Het jaarinkomen van de directeur blijft binnen het maximum volgens de Regeling beloning directeuren van goededoelenorganisaties.

Ook het jaarinkomen, de belaste vergoedingen/bijtellingsen, de pensioenlasten, de pensioencompensatie en de overige beloningen op termijn samen blijven binnen het in de regeling opgenomen maximum.

Bezoldiging Raad van Toezichtleden

De leden van de Raad van Toezicht ontvangen geen bezoldiging. Zij komen alleen in aanmerking voor een reiskostenvergoeding van € 0,19 per kilometer of een vergoeding van de kosten van openbaar vervoer. Er zijn geen leningen, voorschotten en garanties aan hen verstrekt.

Specificatie en verdeling kosten naar bestemming

Bestemming	Doelstelling A	Doelstelling B	Doelstelling C	Doelstelling D	Werving baten A	Werving baten B	Beheer/ administratie A	Rekening 2022	Begroting 2022	Rekening 2021
Subsidies en bijdragen	-	108.074	-	-	-	-	-	108.074	77.000	86.009
Aankopen en verwervingen	9.799.263	-	-	-	-	-	-	9.799.263	4.144.000	475.017
Uitbesteed werk	-	3.893.916	1.674.145	-	-	-	-	5.568.061	5.830.000	4.973.189
Publiciteit en communicatie	-	-	-	265.098	33.358	-	-	298.455	314.000	254.753
Personeelskosten	58.566	1.513.121	103.691	407.083	41.284	-	720.216	2.843.962	2.455.000	2.795.290
Huisvestingskosten	-	20.546	-	-	-	-	-	20.546	17.000	19.967
Kantoorkosten	-	226.532	-	-	-	-	-	226.532	232.000	259.676
Algemene kosten	-	34.234	-	-	-	-	-	34.234	45.000	60.235
Rente	-	-	-	-	-	89.821	-	89.821	80.000	100.334
Totaal	9.857.830	5.796.422	1.777.836	672.181	74.642	89.821	720.216	18.988.948	13.194.000	9.024.470
Gemiddeld aantal werknemers per doelstelling	1	24	2	7						

In % totaal besteed aan de doelstelling ten opzichte van de totale baten: 90,7%

Doelstelling A

Kosten aankopen en verwerving natuurterreinen en gebouwen

Doelstelling B

Kosten beheer natuurterreinen en gebouwen

Doelstelling C

Kosten projecten

Doelstelling D

Kosten voorlichting, promotie, educatie en belangenbehartiging

Werving baten A

Kosten eigen fondsenwerving

Werving baten B

Kosten van beleggingen

Beheer en administratie A

Kosten beheer en administratie

De financiële administratie is ingericht naar doelstellingen. De kosten en opbrengsten worden direct op deze doelstellingen verantwoord en zijn rechtstreeks ontleend aan de jaarrekening.

In % totaal besteed aan kosten beheer en administratie: 8,7%

5.5

Begroting 2023

(in euro's)

	Werkelijk 2022	Begroting 2022	Begroting 2023
BATEN			
Baten van particulieren	6.114.819	435.000	477.500
Baten van bedrijven	215.706	175.000	365.000
Baten van loterijorganisaties	937.500	937.000	937.500
Subsidies van overheden			
– Subsidies projecten – incidenteel	551.840	1.300.000	750.000
– Subsidies overheden aankopen natuurterreinen en gebouwen – incidenteel	1.778.667	687.000	844.000
– Subsidie beheer – structureel	7.720.464	7.419.000	4.857.000
	<u>10.050.971</u>	<u>9.406.000</u>	<u>6.451.000</u>
Overige baten beheer natuurterreinen	962.311	805.000	792.000
Baten beheer gebouwen	1.667.237	1.802.000	1.714.000
Overige baten	16.728	28.000	14.000
SOM VAN DE BATEN	<u>19.965.272</u>	<u>13.588.000</u>	<u>10.751.000</u>
LASTEN			
<i>Besteed aan de doelstellingen</i>			
Kosten aankopen natuurterreinen en gebouwen	9.857.830	4.205.000	761.830
Directe kosten beheer natuurterreinen	3.385.648	3.069.000	3.110.438
Kosten beheer gebouwen	2.410.774	2.361.000	2.810.000
Kosten projecten	1.777.836	2.455.000	2.523.469
Voorlichting, promotie, educatie en belangenbehartiging	672.181	724.000	706.768
Totaal besteed aan de doelstellingen	<u>18.104.269</u>	<u>12.814.000</u>	<u>9.912.505</u>
<i>Wervingskosten</i>			
Kosten eigen fondsenwerving	74.642	57.000	81.585
Totaal wervingskosten	<u>74.642</u>	<u>57.000</u>	<u>81.585</u>
<i>Beheer en administratie</i>			
Kosten beheer en administratie	720.216	667.000	963.910
Totaal beheer en administratie	<u>720.216</u>	<u>667.000</u>	<u>963.910</u>
SOM VAN DE LASTEN	<u>18.899.127</u>	<u>13.538.000</u>	<u>10.958.000</u>
Saldo voor financiële baten en lasten	<u>1.066.145</u>	<u>50.000</u>	<u>-207.000</u>
SALDO FINANCIËLE BATEN EN LASTEN			
Saldo financiële baten en lasten	-1.026.124	-50.000	207.000
Aandeel derden	-17.651	-	-
Resultaat	<u>22.370</u>	<u>0</u>	<u>0</u>

5.6

Accountantsverklaring

Afier
auditors

Handelsweg 10C
9482 WE Tynaarlo
Postbus 67
9480 AB Vries

T (0592) 53 09 53
info@afier.com
afier.com

KvK 02098462
BTW 8138.33.991.B01
IBAN NL55INGB0669748528

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: de directie en de raad van toezicht van Stichting Het Drentse Landschap

A. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2022

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2022 van Stichting Het Drentse Landschap te Assen gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Het Drentse Landschap per 31 december 2022 en van het resultaat over 2022 in overeenstemming met de in Nederland geldende RJ-Richtlijn 650 Fondsenwervende organisaties.

De jaarrekening bestaat uit:

1. de geconsolideerde balans per 31 december 2022;
2. de geconsolideerde staat van baten en lasten over 2022; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Het Drentse Landschap zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

+ auditors

+ onderwijsaccountants

+ mens + maatschappij

B. Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit het bestuursverslag.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

De directie is verantwoordelijk voor het opstellen van het bestuursverslag in overeenstemming met de in Nederland geldende RJ-Richtlijn 650 Fondsenwervende organisaties.

C. Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van de directie en de raad van toezicht voor de jaarrekening

De directie is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met de in Nederland geldende RJ-Richtlijn 650 Fondsenwervende organisaties. In dit kader is de directie verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die de directie noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet de directie afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet de directie de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij de directie het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. De directie moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Afier

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door de directie en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door de directie gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de groepscontrole. In dit kader hebben wij de aard en omvang bepaald van de uit te voeren werkzaamheden voor de groepsonderdelen. Bepalend hierbij zijn de omvang en/of het risicoprofiel van de groepsonderdelen of de activiteiten. Op grond hiervan hebben wij de groepsonderdelen geselecteerd waarbij een controle of beoordeling van de volledige financiële informatie of specifieke posten noodzakelijk was.

Wij communiceren met de raad van toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Tynaarlo, 30 mei 2023

w.g.

Afier Auditors B.V.
drs. J.H. Kreuze RA/RE

Bijlagen

Bijlage 1

Samenstelling bestuur en commissies

Samenstelling op
31 december 2022

Stichting Het Drentse Landschap

Raad van Toezicht

- **A.H. Bruins Slot** (voorzitter)
Ruinerwold
(neven)functies
 - Lid RvT CKC Drenthe
 - Lid RvT Stichting LandschappenNL
 - Voorzitter bestuur Stichting Grote of MariaKerk te Meppel
 - Directeur ABS Advies BV
- **mevr. M. van den Dungen** (tot 14 februari 2022)
Annen
(neven)functies
geen
- **N. Vanderveen** (tot 14 februari 2022)
Assen
(neven)functies
 - Directeur Warenhuis Vanderveen Assen
 - Lid ledenraad brancheorganisatie INretail
 - Lid ledenraad retail-serviceorganisatie EK/Euretco
 - Lid ledenraad Energiecoöperatie Duurzaam Assen
 - Bestuurslid Herenboeren Assen Coöperatie
 - CvA-lid Stichting Gebiedsfonds Drentsche Aa
 - CvA-lid Stichting Vrienden van het Wilhelmina Ziekenhuis Assen
 - CvA-lid Theaterspektakel Het Pauperparadijs
- **Mevr. B. Wakkerman**
Dwingeloo
(neven)functies
 - Commissaris Mediahuis Noord
- **N. Kuizenga**
Eexterveen
(neven)functies
 - Directeur-bestuurder Stichting Werelderfgoed-centrum Waddenzee
 - Directeur-bestuurder Stichting Zeehonden-centrum Pieterburen
 - Lid Mediaraad RTV Noord (onbezoldigd)
- **Mevr. J.F.X. Visser**
Ruinen
(neven)functies
 - Programmaleider PPLG Overijssel

K. van den Berg

- Haren
(neven)functies
- Manager Vastgoed Christelijke Woningstichting Patrimonium
 - Raad van Advies Bolton groep (per 1 juni 2023, bezoldigd)
 - Bestuurslid (secretaris) Lighthouse Noord-Nederland (onbezoldigd)
 - Bestuurslid Stichting Groninger Architectuurmaand (onbezoldigd)

Directeur-bestuurder

- **mevr. S.S. van der Meer**
Groningen
(neven)functies
 - Bestuurslid Stichting de Nieuwe Rentmeester
 - Voorzitter IntoNature
 - Lid RvT Libau
 - Lid RvT D:DNA

Stichting Oude Drentse Kerken

- **A.H. Bruins Slot**, Ruinerwold (voorzitter)
- **Mevr. B. Wakkerman**, Dwingeloo
- **N. Kuizenga**, Eexterveen
- **Mevr. J.F.X. Visser**, Ruinen
- **K. van den Berg**, Haren

Stichting Drs. A.V.J. den Hartogh Fonds

- **A.H. Bruins Slot**, Ruinerwold (voorzitter)
- **Mevr. B. Wakkerman**, Dwingeloo
- **N. Kuizenga**, Eexterveen
- **Mevr. J.F.X. Visser**, Ruinen
- **K. van den Berg**, Haren

Stichting Fonds Onrendabele Monumenten Drenthe

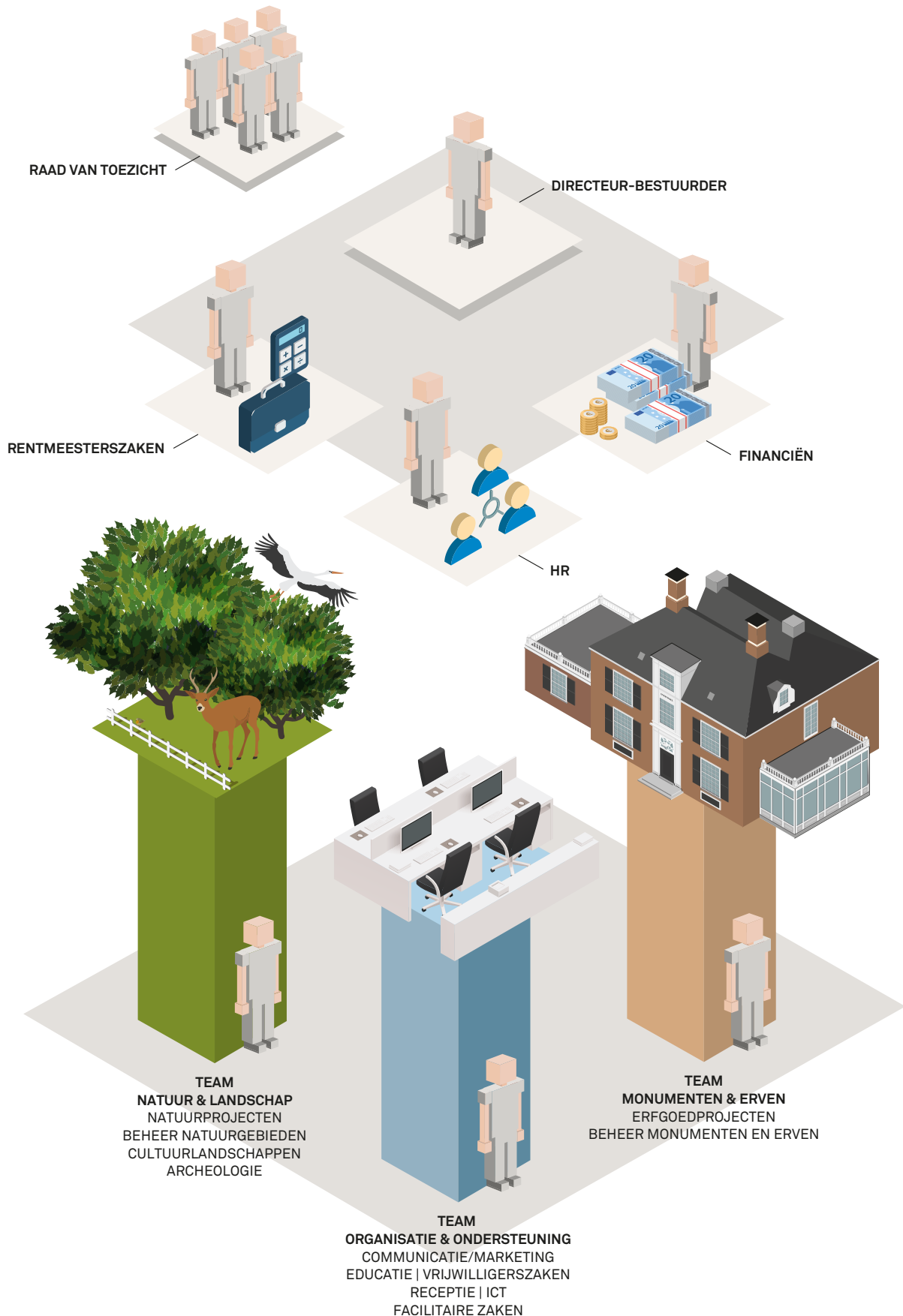
- **A.H. Bruins Slot**, Ruinerwold (voorzitter)
- **Mevr. B. Wakkerman**, Dwingeloo
- **N. Kuizenga**, Eexterveen
- **Mevr. J.F.X. Visser**, Ruinen
- **K. van den Berg**, Haren

Wetenschappelijke Adviescommissie

- **U. Vegter**, hoofd sector Natuur en landschap Het Drentse Landschap (voorzitter)
- **E.J.M. Arnolds**, Beilen
- **J.W. Grotenhuis**, Westerbork
- **B.J. Jenster**, Westerbork
- **G.W. de Vries**, Tweede Exloërmond
- **R. Kreetz**, Ruinen
- **E. Galetzka**, Veendam

Bijlage 2

Organisatieschema Het Drentse Landschap

Bijlage 3

Overzicht natuurgebieden

Oppervlakte natuur-
gebied per 31 december
2022 in hectares

	In eigendom	In beheer
Kloosterstraat	19,1461	8,234
Kampsheide	31,1414	9,1645
Scharreveld	304,8476	9,9833
De Palms	26,2920	
Bongeveen	66,6460	
Takkenhoogte	120,0705	27,4675
Hondstong	85,0581	37,0485
Reestdal	808,9760	3,2859
Stroeten	72,8050	
Kleibosch	148,5967	
Hijkerveld	992,5364	34,1388
Gasterse Duinen	79,0548	
De Slagen	154,8733	55,1390
Smilder Oosterveld	144,9127	
Nijensleekerveld	27,7050	
Dalerpeel	199,4525	9,1560
Elper Westerveld	39,9840	
Landgoed Vledderhof	117,5370	
Landgoed Vossenbergh	431,6275	19,8042
Drouwenerzand	231,0020	4,6385
Bouwersveld	91,9017	0,6280
Kremboong	72,9478	
Doldersummerveld	472,2967	
Uffelter Binnenveld	126,0580	
Heidenheim	45,5372	6,7990
Landgoed Rheebruggen	331,0544	14,5260
Nolderveld	32,4815	
Nuilerveld	61,7991	
Steenberger Oosterveld	119,2285	
Het Groote Zand	166,4785	13,6530
Orvelterzand	124,9920	
Esbosjes Zuidwolde	88,3823	15,5678
R.v.O. Ecoduct	0,2741	
Boerenveensche Plassen	560,9220	13,1600
Hollandsche Veld	239,7738	0,9795
Hunzedal	1.798,2992	496,8534
Zuidlaardermeer (Drentsdeel)	146,0358	
Zuidoost Drenthe	7,9632	
R.v.O. Wachtum en Sleen	0,0294	
Lemferdinge	2,8322	
Veenhuizen	2,3970	
Westersche Veld	159,1134	31,1227
Ooster- en Westertzand	313,7246	
Hunebedden, Schans, e.a.	14,5600	22,5550
Stichting Oude Drentse Kerken	0,0318	
HDL-Kerken	0,0016	
Ruilgrond Hunze	21,0606	
Sub.totaal	8.956,0699	980,2757
In Eigendom en beheer	9.936,3456	

Bijlage 4

Overzicht gebouwen

Per 31 december 2022

naam	adres	postcode / plaats
Tuinmanswoning	Kloosterstraat 3	9401 KD Assen
Hoofdkantoor HDL	Kloosterstraat 5	9401 KD Assen
Hoofdkantoor HDL	Kloosterstraat 7	9401 KD Assen
Hoofdkantoor HDL	Kloosterstraat 9	9401 KD Assen
Hoofdkantoor HDL	Kloosterstraat 11	9401 KD Assen
Huis Overcingel	Oostersingel 27	9401 JZ Assen
Overcingel Bouwhuis	Oostersingel 27	9401 JZ Assen
Overcingel Dienstwoning	Stationsstraat 28	9401 KX Assen
Overcingel Tuinmanswoning	Overcingellaan 2	9401 LA Assen
Boerderij Kamps	Kamps 1	9451 TB Rolde
Het Schepershuisje	Pieterbergweg 24	9431 CB Westerbork
Beheercentrum Westerbork	Pieterbergweg 26	9431 CB Westerbork
Huis Scharreveld	Holthe 23	9411 TN Beilen
Boerderij Yde	Kerkweg 2	9494 TC Yde
Camping de Havixhorst	Schiphorsterweg 9a	7966 AB De Schiphorst
Boerderij de Broekhorst	Schiphorsterweg 11	7966 AB De Schiphorst
Boerderij De Lindenhorst	Schiphorsterweg 13	7966 AB De Schiphorst
Arbeiderswoning	Schiphorsterweg 17	7966 AB De Schiphorst
Drieling Woning nr. 19	Schiphorsterweg 19	7966 AB De Schiphorst
Drieling Woning nr. 23	Schiphorsterweg 23	7966 AB De Schiphorst
Boerderij De Braemscamp	Schiphorsterweg 20	7966 AB De Schiphorst
Boerderij De Lokkenkamp	Schiphorsterweg 24	7966 AB De Schiphorst
Boerderij De Lokkerij	Schiphorsterweg 28	7966 AB De Schiphorst
Keuterij Cleyn Havixhorst	Schiphorsterweg 30	7966 AB De Schiphorst
Tuinmanswoning Havixhorst	Schiphorsterweg 32	7966 AB De Schiphorst
Tweeling Woning nr. 32a	Schiphorsterweg 32a	7966 AB De Schiphorst
Tweeling Woning nr. 32b	Schiphorsterweg 32b	7966 AB De Schiphorst
Havezate De Havixhorst	Schiphorsterweg 34-36	7966 AB De Schiphorst
Beheerboerderij De Pieperij	Pieperij 7	7924 PZ Veeningen
Boerderij Rabbinge	Rabbinge 1	7921 XE Zuidwolde
Boerderij De Holtberg	Rabbinge 3	7921 XE Zuidwolde
Boerderij De Zwarte Kaat	Rabbinge 4	7921 XE Zuidwolde
Beheerboerderij Uilenburcht	Rabbinge 7	7921 XE Zuidwolde
Boerderij't Ende	Stapelerweg 20	7957 NB De Wijk
Boerderij De Wildenberg	Wildenberg 1	7921 XX Zuidwolde
Boerderij Eesinge	Hoogeveenseweg 27	7943 KA Meppel
Keuterij De Kieft	Schrapveen 13	7925 PG Linde
Boerderij Bloemberg	Bloemberg 3	7924 PW Veeningen
Boerderij De Gorter	Nieuwe Dijk 40	7921 XD Zuidwolde
Boerderij Tichelwerk	Moleneind 4	9314 TX Foxwolde
Huis ter Hansouwe	De Horst 21	9321 VH Peize
Huis Landweer	Hoofdweg 51	9305 TE Roderesch
Molen Woldzigt	Hoofdstraat 58	9315 PA Roderwolde
Paiser Meul	Molenpad 1	9321 TC Peize
Molen De Hoop	Asserstraat 36	9331 JD Norg
Vogelkijkhut Oranje	Oranje 60	9416 TD Oranje
Schaapskooi Ensink	Hijkerweg 12	9414 AH Hooghalen
Landgoed Hooghalen	Hijkerweg 10	9414 AH Hooghalen
Het Hertenhuisje	Hijkerweg 12	9414 AH Hooghalen
Woning Landgoed Diependal	Oranjekanaal NZ 48	9415 TR Hijken

naam	adres	postcode / plaats
Vakantiewoning Witte Huisje	Oranjekanaal NZ 50	9415 TR Hijken
Pomphuis Leemdijk	Leemdijk	Oranje
Pomphuis Oranjekanaal	Oranjekanaal	Oranje
Woning De Scheperij	Hijkerweg 14	9414 AH Hooghalen
Werkschuur Gasteren	Oosteinde 5	9415 PA Gasteren
Schaapskooi Hoogersmilde	Vaartweg	Hoogersmilde
Zwarte Schuur	Steigerwijk 23	7753 TS Dalerpeel
Rode Schuur	Steigerwijk 88	7751 CN Dalen
Molen De Bente	De Bente 40	7751 GM Dalen
Jantina Helling Molen	Molenwijk 13	7854 PV Aalden
Molen De Arend	Krimweg 58	7714 KJ Coevorden
Molen Albertdina	Markeweg 32	7846 AH Noord-Sleen
Molen De Hoop	Middendorp 6	7754 MB Wachtum
Molen Jan Pol	Molenwijk 8	7751 CG Dalen
Sleener Molen De Hoop	Drostenstraat 16	7841 BM Sleen
Schuur Vledderhof	Vledderhof 2	8381 XP Vledder
Woning De Vossenbergh	Hamveld 1	9418 TK Wijster
Landhuis De Vossenbergh	Hamveld 3	9418 TK Wijster
Eveline Hoeve	Hamveld 5	9418 TK Wijster
Boerderij Witte Venen	Hamveld 8	9418 TK Wijster
Keuterij Bronnegerveen	Gasselterstraat 5	9526 TA Bronnegerveen
Boerderij Jipping	Drouwenerstraat 1,	9526 TB Bronnegerveen
Schuur bij boerderij Jipping	Drouwenerstraat 1,	9526 TB Bronnegerveen
Beheerboerderij Sophia Hoeve	Huenderweg 2	8386 XB Doldersum
Uitkijktoren Doldersummerveld	Boylersstraat	Doldersum
Boerderij Huenderhoeve	Huenderweg 1	8386 XB Doldersum
Keuterij Violier	Schapelsteeg 9	7975 PS Uffelte
Boerderij De Nije Camp	Anserweg 8	7975 PB Uffelte
Woning Blauwe Huisje	Rijksweg 48,	7975 RV Uffelte
Boswachterswoning	Rijksweg 48,	7975 RV Uffelte
Boerderij Pol's Stee	Dr. Larijweg 124	7961 NS Ruinerwold
Boerderij De Meiersplaats	Rheebruggen 6	7964 KR Ansen
Bouwhuis Rheebruggen	Rheebruggen 8	7964 KR Ansen
Boerderij De Horst	Rheebruggen 10	7964 KR Ansen
Schulthehuus	Brink 7	7981 BZ Diever
Boerderij't Haantje	Anholt 10	7963 PZ Ruinen
Keuterij Ghyssele	Gijselterweg 11	7963 PG Ruinen
Keuterij Driessenhuus	Dijkhuizen 114	7961 AN Ruinerwold
Beheerboerderij De Veldkamp	Rheebruggen 3	7964 KR Ansen
Havezate Oldengaerde	Westeinde 57	7991 RT Dwingeloo
Koetshuis Oldengaerde	Westeinde 57a	7991 RT Dwingeloo
Bouwhuis Oldengaerde	Westeinde 59	7991 RT Dwingeloo
Daglonerswoning Oldengaerde	Westeinde 53	7991 RT Dwingeloo
Keuterij Het Kleinste Huisje	Secteweg 36	7934 TD Stuifzand
Keuterij De Amshof	Wijsterseweg 154	7934 TE Stuifzand
Woltingehoeve	Opgaande 6	7913 VD Hollandscheveld
Pomphuis Eexterveen	Elzenmaat	Eexterveen
Keuterij Midlaren	Schutsweg 40	9475 PL Midlaren
Vervenershuis	Zuiderdiep 22	7876 AA Valthermond
Egberts Lent	Hunzeweg 30	9657 PD Nieuw-Annerveen
De Mulderij	Broek 62	9511 PV Gieterveen
Molen De Eendracht	Broek 64	9511 PV Gieterveen
Brugwachterswoning	Semsstraat 2	9659 PA Eexterveensekanaal

naam	adres	postcode / plaats
Sluiswachterswoning	Buinerstraat 3	9531 TH Borger
Recreatiewoning De Bulten	Westertseweg 2	9475 TT Midlaren
Wilms Boo	Europaweg 76	7766 AL Nieuw-Schoonebeek
Luchtwachttoeren	Portlandweg	Schoonebeek
Klein Soestdijk	Hoofdweg 118	9341 BK Veenhuizen
Boerderij Esser erf	Hospitaallaan 48	9341 AH Veenhuizen
Lemferdinge	Lemferdingelaan 2	9765 AR Paterswolde
Het Kleine Kerkje	Broek 2	9511 PT Gieterveen
Voormalige Synagoge	Zuiderstraat 1	9471 KJ Zuidlaren
Kerk Bovensmilde	Hoofdweg 186	9421 PD Bovensmilde
Pastorie Bovensmilde	Hoofdweg 185	9421 PD Bovensmilde
Kerk Eext	Kloosterstraat 2	9463 PR Eext
Margarethakerk	Valtherweg 1	7873 AA Odoorn
Boerderij Brugstraat	Brugstraat 2	9441 PG Orvelte
Toiletgebouw P2	Brugstraat 3	9441 PG Orvelte
Woning Brugstraat	Brugstraat 15	9441 PG Orvelte
Werkplaats/kantoor	Brugstraat 17	9441 PG Orvelte
Boerderij De Drenthehof	Dorpsstraat 1	9441 PD Orvelte
Boerderij De Tingieterij	Dorpsstraat 2	9441 PD Orvelte
Boerderij Het Ottenshuus	Dorpsstraat 3	9441 PD Orvelte
Boerderij De Pottenbakkerij	Dorpsstraat 5	9441 PD Orvelte
De Houtzagerij	Dorpsstraat 7	9441 PD Orvelte
De Smederij	Dorpsstraat 9	9441 PD Orvelte
Het Tolhuisje	Dorpsstraat 10	9441 PD Orvelte
Boerderij Het Hoolhuus	Flintenweg 2	9441 PC Orvelte
Boerderij De Borckerhof II	Flintenweg 4	9441 PC Orvelte
Boerderij De Borckerhof I	Flintenweg 6	9441 PC Orvelte
Boerderij Bruntingerhof	Flintenweg 8	9441 PC Orvelte
Brandweerschuur	Flintenweg	Orvelte
Boerderij De Spinsteen	Melkwegje 1	9441 PH Orvelte
Boerderij Het Jachthoes	Melkwegje 2	9441 PH Orvelte
Melkfabriek	Melkwegje 3	9441 PH Orvelte
Neiehuus	Melkwegje 5	9441 PH Orvelte
Gereedschapsschuur	Melkwegje	Orvelte
Evenementenpodium	Schapendrift	Orvelte
Schaapskooien	Schapendrift 2	9441 PJ Orvelte
Boerderij De Schapendrift	Schapendrift 3	9441 PJ Orvelte
Boerderij Garmingehof	Schoolstraat 1	9441 PE Orvelte
Café Warmolts	Schoolstraat 2	9441 PE Orvelte
Boerderij Wegnershoes	Schoolstraat 3	9441 PE Orvelte
Boerderij De Maalderij	Schoolstraat 6	9441 PE Orvelte

Bijlage 5

Overzicht archeologische objecten

Per 31 december 2022

Hunebedden

nummer	naam	gemeente	oppervlakte (ha)
D1	Steenbergen	Noordenveld	2,8845
D2	Westervelde	Noordenveld	0,3335
D3/D4	Midlaren	Tynaarlo	0,0680
D9	Annen	Aa en Hunze	0,0399
D10	Gasteren	Aa en Hunze	0,5915
D12	Eexter	Aa en Hunze	0,8560
D13	Eexter Grafkelder	Aa en Hunze	0,4710
D14	Eexterhalte	Aa en Hunze	1,2550
D16	Balloo	Aa en Hunze	0,6947
D17/D18	Rolde-N, Rolde-Z	Aa en Hunze	0,8259
D19/D20	Drouwen-W, Drouwen	Borger-Odoorn	2,3390
D21/D22	Borger	Borger-Odoorn	0,2020
D23/D24/D25	Borger	Borger-Odoorn	1,5980
D27	Borger	Borger-Odoorn	0,8347
D28/D29	Buinen-N, Buinen-Z	Borger-Odoorn	0,2385

Cultuurhistorische en oudheidkundige monumenten / aardkundige waarden

nummer	naam	gemeente	oppervlakte (ha)
1	Spieker Lhee	Westerveld	0,4301
2	Hunenkerkhof	Coevorden	0,2705
3	Steenkistheuvel Gasselte	Borger-Odoorn	0,0780
4	Grollerholt	Aa en Hunze	4,6470
5	Ballooërkuil	Aa en Hunze	0,4470
6	Tumulibosch	Aa en Hunze	2,7022
7	Borgbarchien Rheebruggen	Westerveld	
8	Aardkundig monument Drouwenerzand	Borger-Odoorn	
9	Aardkundig monument De Kleibosch	Noordenveld	
10	Aardkundig monument Nuilerveld	Hoogeveen	
11	Aardkundig monument Duunsche Landen	Aa en Hunze	
12	Aardkundig monument Doldersummerveld	Westerveld	

Grafheuvels

nummer	naam	gemeente	objecten
12	Kampsheide	Aa en Hunze	45 grafheuvels, celtic field
13	Gasterse Duinen	Aa en Hunze	1 grafheuvel
14	Hijkerveld	Midden-Drenthe	urnenveld (34 elementen) celtic field, 2 grafheuvels
15	Landgoed Hooghalen	Midden-Drenthe	18 grafheuvels
16	Landgoed Vossenberg	Midden-Drenthe	2 grafheuvels
17	Uffelter Binnenveld	Westerveld	1 grafheuvel
18	Boerenveensche Plassen	Hoogeveen	1 grafheuvel
19	Tumulibosch/Kampsheide	Aa en Hunze	30 grafheuvels
20	Landgoed Vledderhof	Westerveld	2 grafheuvels
21	Bouwersveld/Koelingsveld	Westerveld	6 grafheuvels

Schansen

	naam	gemeente	oppervlakte (ha)
	Zwartendijksterschans	Noordenveld	3,5085
	Katshaarschans	Coevorden	9,3515
	Emmerschans	Emmen	2,4480

Bijlage 6

Overzicht beelden

Per 31 december 2022

Nationaal Beeldenpark Havixhorst

beeld	kunstenaar	sinds	in bezit ontvangen van
Tabita	Eddy Roos	2000	Kees Schmalz
Majoor O.	Jos van Riemsdijk	2001	Ed Budelman
Jan Buys	Piet Esser	2001	Het Drentse Landschap
A. Alberts	Bertus Sondaar	2006	Aleid Rensen
A. Roland Holst	Charlotte van Pallandt	2006	Het Drentse Landschap (afscheid Aleid Rensen)
Bertus Sondaar	Pieter d'Hont	2006	Het Drentse Landschap
Simon Wiesenthal	Eric Claus	2007	J.G. den Boer en Eric Claus
Europa en de stier	Eric Claus	2008	Han van Hagen
Ro Morgendorff	Piet Esser	2009	nalatenschap H. Koops van 't Jagt en H. Boersma
Ro Morgendorff	Charlotte van Pallandt	2008	Den Hartogh Fonds
Liesbeth	Eddy Roos	2008	Den Hartogh Fonds
Mama	Natasja Bennink	2012	Het Drentse Landschap
Willem Sandberg	Nel van Lith	2015	nalatenschap dames Reyns-Goud
Tango	Eric Claus	2017	Het Drentse Landschap
Portret Arie Teeuwisse	Richard de Vrijer	2018	Het Drentse Landschap

Beeld tuin Lemferdinge

beeld	kunstenaar	sinds	in bezit ontvangen van
Doorkijk	Gerard Höweler	2007	mevr. W. Janssen en M.E. Maas

Beelden Rentambt Assen

beeld	kunstenaar	sinds	in bezit ontvangen van
Meta Kreeft	Charlotte van Pallandt	2015	nalatenschap fam. De Meza
Maud Bosse	Charlotte van Pallandt	2015	nalatenschap mevr. I. van Dixhoorn-Vrielink
Esgo Kuiper	Nel van Lith	2015	nalatenschap mevr. C.M. van Dorsser

Zwerfsteenbeelden Hondsrug

beeld	kunstenaar	sinds	locatie
Gewichtheffer	Ton Kalle	2002	omgeving Drouwen
Steen met vierkant gat	Gerard Howeler	2002	centrum Ees
Ode aan de zon	Rob Schreefel	2002	Schapenpark Odoornerveld
Mental Map	Petra Boshart	2002	Hunzebos bij Hunzebergen

Bijlage 7

Overzicht deelname overlegstructuren

Per 31 december 2022

Het Drentse Landschap participeert in een groot aantal reguliere overleggen. Hieronder volgt een overzicht:

- Begeleidingscommissie Cultuurtoerisme
- Beheerdersoverleg SNL
- Benen-op-Tafel overleg (Provincie/TBO's)
- Bestuur Stichting Beeldenpark De Havixhorst
- Bestuur Stichting Fauna Beheer Eenheid Drenthe
- Bestuurlijk Overleg BBND
- Bestuurlijk Overleg gebiedsaanpak Kop van Drenthe
- Bestuurlijk Overleg Gedeputeerde
- Bestuurlijk Overleg Hunze en Aa's
- Bestuurlijk Overleg LTO-Natuurbeheerders
- Bestuurlijk Overleg Noorderzijlvest
- Bestuurlijk Overleg Drents Overijsselse Delta
- Bestuurlijk Overleg Vechtstromen
- Bestuurlijke Advies Commissie Hunze
- Bestuurlijke Advies Commissie Oude Diep
- Bond Heemschut
- Buitenleven Vakanties BV
- Commissie Onderzoek Natuurlijk milieu in Drenthe
- Convenant overleg TT-partners
- Culturele Raad Eelde
- Deelprogramma PNP Hunze
- Deelprogramma PNP Noordwest Drenthe
- Deelprogramma PNP Reest
- Deelprogramma PNP Zuidwest Drenthe
- Deelprogramma PNP Oude Diep
- Directeuren Overleg Drenthe (DOD)
 - Personeelsconsulenten
 - Communicatieadviseurs
- Drents Actie Overleg (DAO)
- Het Drentse Erfgoedberaad
- Drentse Energietafel
- Groenmanifest partners
- Federatie Instandhouding Monumenten (FIM)
- Hunebedden Beheer Groep
- Geopark de Hondsrug
- IVN consulentenschap
- Jeneverbesgilde
- DE LANDSCHAPPEN.NL
 - Raad van Toezicht
 - Directeur Rentmeester Overleg
 - Noordelijk Overleg (Het Drentse Landschap / It Fryske Gea / Het Groninger Landschap)
 - Voorlichters Overleg
 - Prass-verzekeringen
- Molenstichting Drenthe
- Monumentenwacht Drenthe / Archeologische Monumentenwacht Drenthe
- Nationale Monumenten Organisatie
- Natura 2000
 - Adviesgroep Natura 2000
 - Gebiedsgroep Drouwenerzand
 - Gebiedsgroep Drentse Aa
 - Gebiedsgroep Holtिंगerveld
- Gebiedsgroep Drents-Friese Wold
- Gebiedsgroep Zuidlaardermeer
- Overleg terreinbeheerders en NMFD
- Projectgroep Drents-Friese Wold
- Projectgroep integraal maatregelenplan Zuidlaardermeer
- Nederlandse Fokkersvereniging voor het Drents en Schoonebeker Heideschaap
- Nederlandse Vereniging Schaapskuddes
- Noordelijk Communicatieoverleg Natuurorganisaties
- Stichting Orvelte Poort
- Overleg Voortgangsrapportage natuur
- Voeten op Tafel Overleg Drenthe (samen met NMFD, NM, SBB, IVN, LBD)
- Plaatselijke Commissie kerk Gieterveen (PC SODK)
- Plaatselijke Commissie kerk Eext (PC SODK)
- Platform Natuur- en milieucommunicatie
- Projectgroep planmatige kavelruil Drenthe
- Provinciale Commissie Landelijk Gebied (CLG)
 - Ambtelijke werkgroep CLG
- Provinciaal Beheerdersoverleg
- Provinciale Werkgroep Aardkundige Waarden
- Provinciale Werkgroep Grond
- RCE
- Regionaal Landschap Drents Friese grens streek
- Regulier Overleg ROB en provinciaal archeoloog
- Stichting Archeologie en Streek
- Stichting Bosch & Vaart
- Stichting De Eendracht Gieterveen
- Stichting de Nieuwe Rentmeester
- Stichting Drenthe Plus
- Stichting Grafisch Erfgoed
- Stichting Molen Woldzigt
- Stichting Oringer Kunst en Cultuur
- Stichting Oude Groninger Kerken
- Stichting Zeldzame Huisdierrassen
- Toeristisch Platform Reestdal
- Taakgroep Gebouwen (SODK)
- Vereniging Behoud Synagoge Zuidlaren (SODK)
- Vleermuizenwerkgroep Drenthe
- Vlinderstichting Drenthe
- Werkgroep Amfibieën en Reptielen Drenthe (WARD)
- Werkgroep Erfgoed à la Carte
 - Provinciale commissie Nationale Boomfeestdag
- Werkgroep Florakartering Drenthe (WFD)
- Werkgroep Grond Hunze
- Werkgroep Grond Oude Diep
- Werkgroep Harry de Vroome Penning
- Werkgroep LOFAR-tafel
- Werkgroep Natte Natuur Drenthe
- Werkgroep Prehistorie
- Zoogdierenvereniging

Bijlage 8

Overzicht bedrijfssponsors

Per 31 december 2022

Afier Auditors, Vries
All-inn Beveiligingssystemen, Beilen
Authentiek Bouw, Nieuwleusen
Atlas Sport de Wijk, De Wijk
Attero, Wijster
Avitec Infra & Milieu, Nieuw Buinen
Bork Sloopwerken BV, Stuifzand
Bouwbedrijf Bruins Slot VOF, Linde
Bouwbedrijf Poortman, Veeningen
Bouwcenter Concordia, Meppel
Caraad Belastingadviseurs, Groningen
Construct-ID aannemingswerken, Valthe
Cor Buist Schilders, Groningen
Dolmans Landscaping Noord BV, Beilen
Dunnewind Groep, Ommen
Elton BV, Roden
Friesland Campina, Beilen
De Friesland, Leeuwarden
Drukkerij Van Gorcum, Raalte
Groenvoorziening Hilko Bakker BV, Eursinge
Harwig BV, Emmen
Chateauhotel en Restaurant De Havixhorst, De Wijk
Hofstra Hulshof Bouw BV, Nieuw-Buinen
JM Fonds, Sint Annaparochie
Nationale Postcode Loterij, Amsterdam
PBCF, Amsterdam
Polytec Nederland BV, Assen
Rietdekker Harms, Rolde
Roelofs Zandwinning BV, Den Ham
De Roo Drente BV, Bedum
Royal Haskoning DHV, Groningen
Installatiebedrijf Dick Sjabbens, Diever
TDS Schoonmaakservice VOF, Smilde
TVM Verzekeringen, Hoogeveen
Visser Assen, Assen
VNO-NCW Noord, Groningen
VSB fonds, Utrecht
Warenhuis Vanderveen BV, Assen
Waterbedrijf Groningen, Groningen
Schildersbedrijf Westerbeek, Zuidwolde

Duurzaamheidscentrum Assen

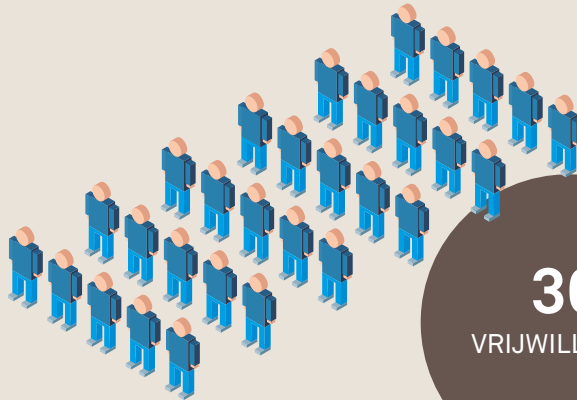
Highlights van de resultaten in 2019 t/m 2022

Het Drentse Landschap behartigt de belangen van de natuur, het landschap en het erfgoed in de provincie. We maken ons sterk voor meer natuur, voor biodiversiteit en voor duurzaamheid. In Assen doen we dit samen met de gemeente Assen op het Duurzaamheidscentrum. In 2019 tot en met 2022 hebben we verschillende activiteiten georganiseerd en informatie gedeeld.

We beheren samen met de gemeente de Asser bossen en natuurgebieden. We betrekken de Asser bevolking actief bij het Duurzaamheidscentrum en het beheer van deze natuurgebieden. Zo wordt bewustzijn en kennis over duurzaamheid en natuur in de gemeente vergroot en gestimuleerd.

Boswachter Tim

Boswachter Tim heeft op uitnodiging van Het Drentse Landschap opnames gemaakt in het Asserbos voor het kinderprogramma Beestenbrigade van KRO/NCRV. Het item was op 18 november 2020 op tv te zien.

30
VRIJWILLIGERS

Vrijwilligers

Acties voor: balie, gezinsactiviteiten, beheer van tuin, timmerwerkzaamheden, facilitaire werkzaamheden. Ze dragen kleding van Het Drentse Landschap.

DUURZAAMHEIDSCENTRUM
EN STADSBOERDERIJ

45.000

BEZOEKERS GEMIDDELD
PER JAAR

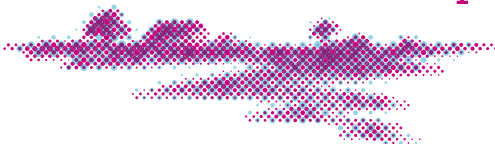
± 100
ACTIVITEITEN
PER JAAR

Wat werd er zoal georganiseerd?

- Knutselen met duurzame materialen, bijvoorbeeld knutselen met (zwerf)afval
- Diverse speurtochten, waaronder de wildebijen-speurtocht, de wortelcakespeurtocht en de tuinvogelspeurtocht
- Kinderboekenruilmarkt
- Uilenballenpluizen
- Boswachterspreekuur
- Quizen, zoals de verenquiz en de poep quiz.

De Huiskamer van Het Drentse Landschap is in het voorjaar van 2021 geopend.

Het Drentse Landschap

BEZOEKERS
WEBSITE

282.028

VOLGERS
FACEBOOK

11.207

VOLGERS
TWITTER

4.168

VOLGERS
INSTAGRAM

8.100

30

SAMENWERKINGS-
PARTNERS

Gezamenlijke activiteiten

We organiseerden gezamenlijke activiteiten, zoals de landelijke imkerijdagen met de imkers, de week van ons water met Waterschap Hunze en Aa's, slootjesdag met IVN, landelijke

zonnekijldag met de vereniging voor weer en sterrenkunde Noord Drenthe en GalerEI met het WWF.

Samenwerking met het
Wilhelmina Ziekenhuis Assen

Gezond Natuurwandelen
September 2020 is een pilot gestart van het project
Gezond Natuurwandelen
vanuit het DCA.

Stichting Het Drentse Landschap

bezoekadres

**Kloosterstraat 5
9401 KD Assen**

postadres

**Postbus 83
9400 AB Assen**

telefoon

(0592) 31 35 52

e-mail

info@drentslandschap.nl

internet

www.drentslandschap.nl

 www.facebook.com/drentslandschap

 www.twitter.com/drentslandschap

Het Drentse Landschap

